

ПАЛЕОГЕОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР ОЗЕРА ОБЯЛЯЙ

Р. КУНСКАС

РЕЗЮМЕ

Оз. Обяляй, как и Курену, расположено на восточной окраине Нявешской моренной равнины в редкостной для равнины глиациогенной рывтине западно-восточного направления, совпадающей с зоной дизъюнктивных тектонических структур. Кристаллический фундамент находится примерно на глубине 780 м. Толщина четвертичных отложений всего 30 м; под ними залегают доломиты верхнего девона. Высота равнины над уровнем моря около 80 м.

Оз. Обяляй имеет продолговатую форму, площадь зеркала воды 15 га, водосборный бассейн 5,5 км², наибольшая глубина 6,2 м, средняя — около 3 м (рис. 1). Имеются 2—3-метровая и 0,5-метровая надводные террасы, а также —1,0 и —2—3-метровые подводные террасы. На северо-восток озеро дренируется речкой (0,1 м³/с в среднем), которая круто (10%) падает в долину с озерной котловиной той же рывтины оз. Курену (площадь 89 га, наибольшая глубина 2,8 м, средняя глубина 1,9 м). Далее при посредстве рек Мушяле и Мушя воды попадают в р. Швянтойи.

Стратиграфически изучен берег трех типов: террасированный и заболоченный (рис. 2), крутой частично заболоченный, перекрытый деловием (рис. 3), и песчаный выступ с абразионными уровнями (рис. 4). В озере за послеледниковые накопилось залежь мощностью 3—6 м глины, глинистого и карбонатного сапропеля, ила. Строение прибрежных и береговых слоев сложное, выделяются несколько гидродинамических уровней и неоднородных террас: доаллерёдский и раннеаллерёдский уровень 2—3-метровой террасы, позднеаллерёдский уровень — 2-метровой (подводной) террасы, позднедринасовый — остатков террасы — 1 м, пребореальный и борельный — 2—3 м, позднеатлантический и раннесуббореальный +1 м, познесуббореальный — —2—3 м, ран-

несубатлантический 0...+1 м, познесубатлантический +2 м.

Спорово-пыльцевые диаграммы в сопоставлении с данными по C₁₄ показывают, что существенная регенерация озерной котловины (термокарст) произошла более 12 тыс. лет тому назад. Река, дренирующая озеро, образовалась лишь в суббореальное время, и с этого времени произошло несколько резких спадов уровня озера и постепенного восстановления благодаря заболоченному порогу стока. С низким уровнем озера в конце суббореала (бронзовый век) связаны остатки моста с южного мыса по направлению западного острова, ныне отдели.

В I тысячелетии н. э. у поднявшегося озера быстро заболачивались нижние террасы (—1,0 и 0,5 м). В середине тысячелетия поверх торфов отложились даже озерная известь и карбонатный сапропель. После продолжительной эрозионной регрессии озеро продолжало повышать уровень. О сохранении высокого уровня озера во II тысячелетии, видимо, заботились местные жители. Болотные слои были покрыты довольно мощным слоем делювиального песка, гравия и супеси. Судя по ним и гумусированным прослойкам, можно судить об абразии и большом смыве почвы с окружающих пахотных полей. Почти весь субатлантический период пыльца ржи составляла до одной трети пыльцы злаковых. В начале последней большой трансгрессии разрушался слой валунного суглинка, поэтому болото и даже отмель озера были вымощены валунами. Допускается и некоторая поправка этой мостовой местным населением.

За последние столетия побережье обросло ольховой лесотопью. 50 лет тому назад она частично мелиорирована, озеро понижено, а 20 лет тому назад осушено восточное приозерное болото. Озеро имеет важное рекреационное значение.

ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

VYTAUTAS URBANAVIČIUS, SAULĖ URBANAVIČIENĖ

KAPINŲ VIETA, TYRIMŲ APŽVALGA

Obelių kapinynas yra apie 7—8 km į šiaurės vakarus nuo Ukmergės, šiaurės vakariniame Obelių ežero krante (pav. 1). Per 1 km į šiaurę nuo kapinyno įsikūrusi naujoji Obelių gyvenvietė, už 3 km į pietus — Laičiai. Abi gyvenvietės jungia prieš dešimtį metų nutiestas žvyrelis, kertąs kapinyną pusiau. Čia laidota ilgai ir gana dideliame plote. Pačios vėlyviausios kapinaitės juosiamos pylimėlio ir apaugusios medžiais; jos turėtų priklausyti XIX amžiui. Pasakojama, kad čia kartais būdavo laidojama dar ir XX a. pradžioje. Prie šiaurinės šių kapinaičių ribos šliejasi XVII ir XVIII a. kapai. Už 100 m į šiaurę nuo kapinaičių laidota XIII—XV amžiuje. Per šiuos kapus eina minėtas kelias. Ry-

tuose XIII—XV a. kapai ribojasi su V—VI a. kapais, besišliejančiais prie didelės žvyrdubės (pav. 2). Kasant žvyrą ir buvo aptikti pirmieji kapai. Greta žvyrdubės gyvenančios Ukmergės vidurinės mokyklos moksleivės R. ir A. Lukoševičiūtės žvyrdubės krašte 1976 m. pastebėjo apardytus žmogaus griaučius, prie kurių rado žalvarinį įvijinį žiedą ir ant abiejų rankų po pusapvalio skersinio pjūvio apyrankę platėjančiais galais. Radiniai V—VI amžiaus. Mergaitės nunešė juos į Ukmergės II vidurinę mokyklą, iš kurios dirbiniai pateko į Ukmergės kraštotyros muziejų.

1977 m. rugsėjo pabaigoje Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultū-

1 pav. Kapinynas iš pietų

2 pav. Rytinė kapinyno dalis

ros paminklų apsaugos tarybos (toliau — MMT) archeologas R. Olišauskas, žvalgydamas Ukmergės raj. archeologijos paminklus, griūvančiame pietvakariniame žvyroduobės pakraštyje maždaug 1 m gylyje dar aptiko apardytą V—VI a. kapą. Mirusysis palaidotas galva į šiaurės vakarus. Ant abiejų rankų rasta po žalvarinę juostinę apyrankę. Prie griaučių aptikta ir žalvarinė įvija.

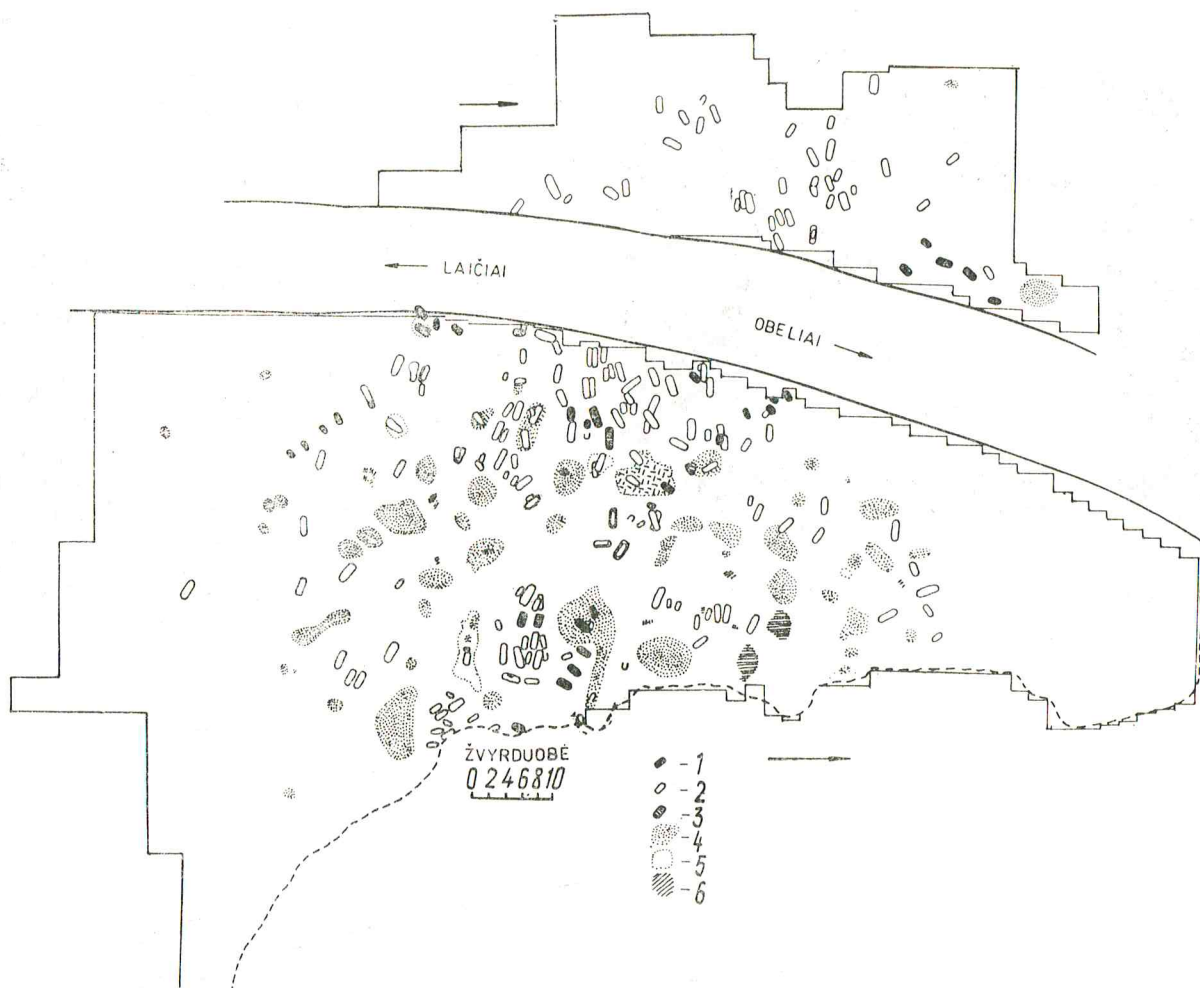
1978 m. rudenį Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos instituto (toliau — MAII) archeologai kartu su Ukmergės kraštotyros muziejaus bendradarbiais dar kartą apžiūrėjo žvyroduobės pakraščius. Vakariniam krašte, nuslinkus šlaitui, buvo pastebėti dveji apardyti griau-

čiai. Čia iškasė 30 kv. m perkasą, apėmusią abejus griaučius. Be minėtų dvejų griaučių, aptiko dar dvejus žmonių ir vienerius žirgo griaučius. Tapo aišku, kad chronologiškai kapinynas apima ilgą laikotarpį. Žvyrą kasti buvo uždrausta, tačiau žvyroduobės pakraščiai jau iro.

1979 m. pradėti kapinyno tyrimai užtruko iki 1983 metų. Juos vykdė MAII, vadovavo V. Urbanavičius. 1979—1980 m. kasinėjo ir Ukmergės kraštotyros muziejaus (toliau — UKM) mokslinis bendradarbis E. Skrupskelis. 1981 m. jis dirbo jau kaip Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus (toliau — IEM) bendradarbis. 1983 m. vasarą į darbą įsijungė LTSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Ukmergės rajono skyrius bei UKM bendradarbis B. Puodžiuvytė. Ekspedicijos dailininkė buvo A. Mizgiriene (tik 1981 m. piešė I. Bajorūnaitė). Laborantais dirbo Vilniaus universiteto Istorijos I-to studentai G. Zabiela, D. Urbanavičiūtė, R. Sereičikas, N. Puteikis, VISI studentas A. Valevičius, darbininkais — Ukmergės vidurinių mokyklų moksleiviai. Buvo iširtas 6174 kv. m plotas, atkasta 190 nedegintų ir 9 sudegintų žmonių kapai, 30 nedegintų žirgų kapų bei keliolika apeiginių duobių (pav. 3).

V—VI A. KAPAI

Laidosena. Nedegintų mirusiųjų kapai. Šiam laikotarpiui priklauso 96 nedeginti kapai, kuriuose palaidotos 22 moterys, 25 vyrai ir 37 vaikai (kartu su paaugliais). Kitų lytis nenustatyta. Daugiausia tai suardyti arba apardyti griaučiai.

3 pav. Kapinyno tyrimų situacijos planas: 1 — žirgų kapai, 2 — nedegintų žmonių kapai, 3 — degintiniai kapai, 4 — aukų duobės, 5 — kitos apeiginės duobės, 6 — vėlesni perkasmiai

V—VI a. kapai yra rytinėje kapinyno dalyje, tarp vėlesnių kapų ir žvyrdubės, esančios nedidelio pakilimo viduryje. Tas pakilimas pietuose leidžiasi į ežerą (pav. 4), rytuose ir šiaurėje susilieja su dirbamais laukais. Vakarų šlaitas labai lėkštas ir ilgas. Kaip tik čia, jo pradžioje, ir yra V—VI a. kapai. Jie išsidėstę grupėmis: kiekvieną sudaro iki 10 kapų (pav. 5). Kartais laidota eilėmis. Antai vieną 10 kapų grupę kapinyno viduryje netoli žvyrdubės sudarė 2 eilės: vienoje buvo 3 (Nr. 20—22), kitoje — 5 (Nr. 13—17) kapai. Beveik visi šios grupės mirusieji palaidoti galva į vakarus arba vakarams artima kryptimi. Dar dviejų šioje grupėje esančių kapų (Nr. 10 ir 11) duobės iškastos statmenai anksčiau išvardytiems kapams ir remiasi galais. Abu mirusieji palaidoti galvomis į pietus. Mirusiuosius laidojo ir kita kryptimi, tačiau vyravo vakarų kryptis. Ji nepriklausė nei nuo mirusiojo amžiaus, nei nuo lyties.

Kapų duobės stačiakampės, į dugną dažniausiai siaurėjančios. Skyrėsi tik vyro kapas Nr. 34. Jo duobė statmenais šonais, 250 cm ilgio ir 100 cm pločio — didžiausia kapinyne. Mirusysis apipiltas kalkėmis ir apdėtas akmenimis. Duobės nuo dabartinio žemės paviršiaus būna iki 160 cm gylio, tačiau dauguma — ne gilesnės kaip 1 m. Kapo Nr. 32 duobė buvusi visai negili — griaučius ir radinius jau užkabino plūgas.

Kapuose Nr. 11, 20, 36, 38, 44 ir 173 šalia duobių iš vieno ar kito šono pastebėta apskritų iki 18 cm skersmens dėmelių — stulpaviečių pėdsakų. Stulpų paskirtis nenustatyta. Galimas daiktas, jais žymėdavo kapo vietą. Tai būtų lyg savotiški paminklėliai.

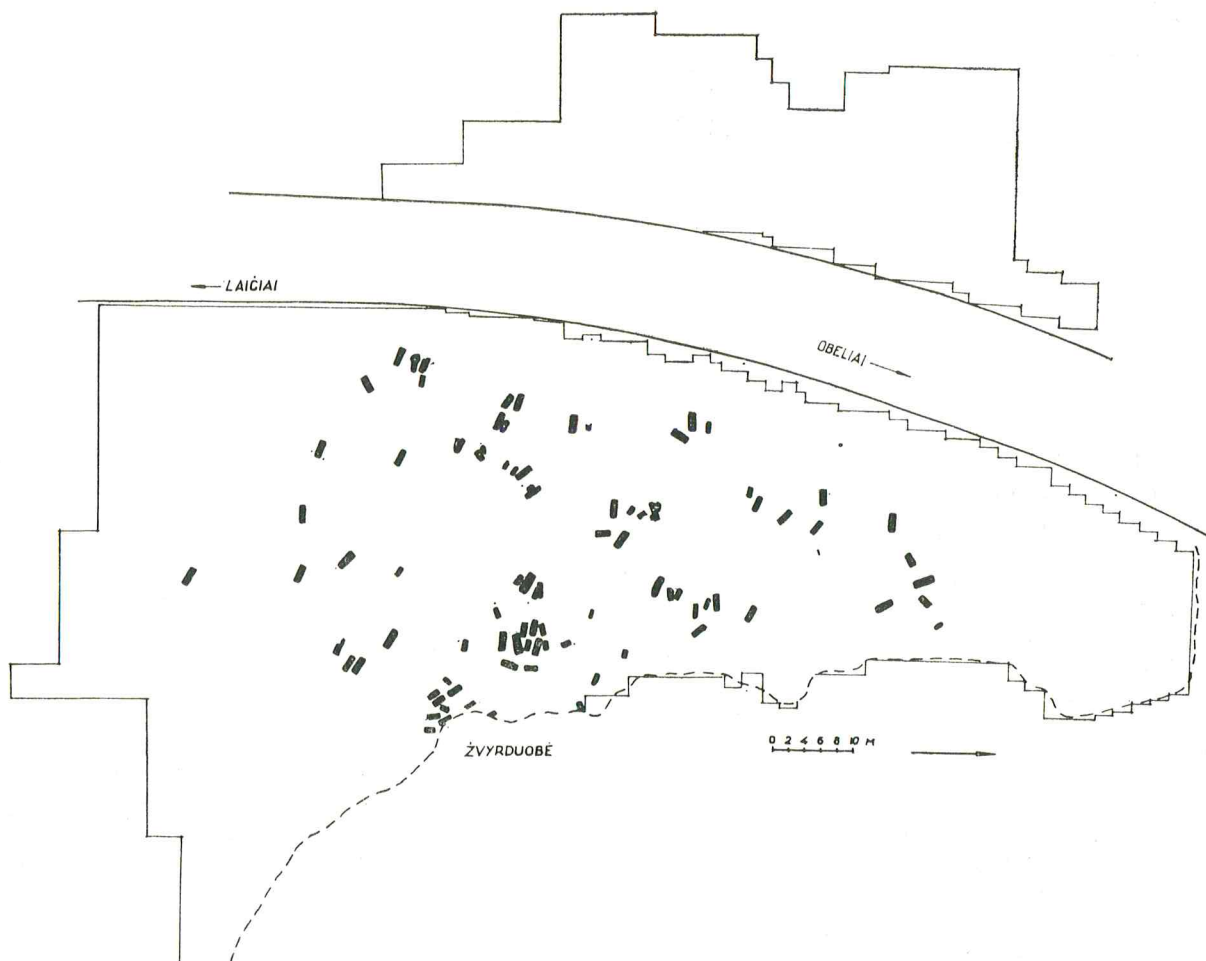
Kapų išdėstymas grupėmis leistų spėti, kad mirusieji galėjo būti laidojami pilkapiuose. Tiesa, dabar pilkapių nėra ir žymės, tačiau žmonės prisimena, jog iki 1950 m. šios vietos nearė.

4 pav. Pietinės dalies tyrimai

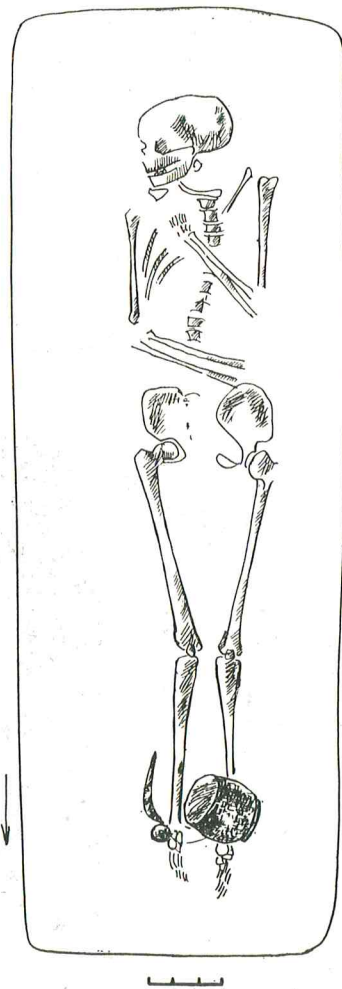
Tai buvusi akmenuota ganykla. Žmonės mini nemažus kauburius ir didelių akmenų ratus. Laukas arti pradėtas traktoriniu plūgu. Tik tada akmenys buvę išversti, dalis jų panaudota statyboms, kiti — sustumti atokiau ir užkasti. Keletas didelių akmenų aptikta ir tyrinėjant. Tačiau jie buvo giliau, lyg užkasti ir jokios sistemos nesudarė.

Mirusieji laidoti daugiausia aukštiełninki, ištiestomis kojomis. Rankos (ar bent viena) sudėtos ant krūtinės, dažniausiai pritrauktos prie pečių (pav. 6, 7). Tik kape Nr. 12 aptikti 30—40 m. moters griaučiai buvo ant kairiojo šono, atgal atlošta galva, sulenktomis kojomis. Kapas be įkapių. Kapuose Nr. 36—38, 41, 42, 44, 55, 66, 112 pastebėta medinių karstų pėdsakų. Karstų galvūgaliai platesni. Karstai (vyro k. Nr. 44) 200×40 cm dydžio. Daugelio kapų duobių dugnuose rasta akmenų. Dalis jų skirta, matyt, karstams paremti, kiti galėjo pakliūti atsitiktinai: žemė čia labai akmenuota. Daugelio kapų duobių dugnai pabarstyti degėšiais.

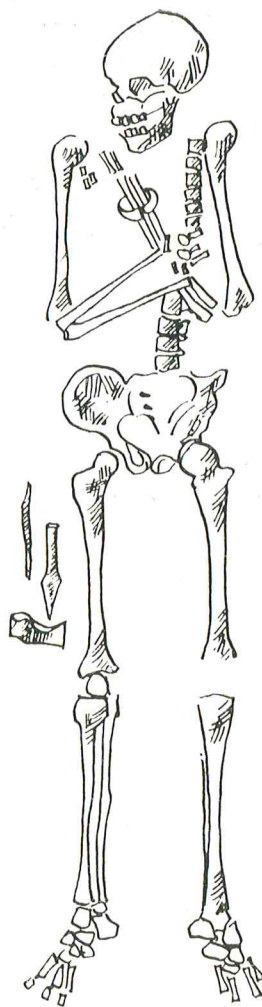

5 pav. V—VI a. kapų situacija

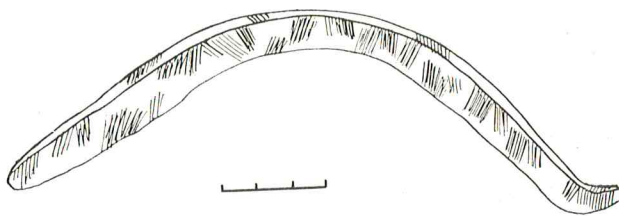
Degintiniai kapai. V—VI a. priklauso 6 degintiniai kapai (Nr. 3, 5—9), aptikti dideliame plote tarp nedegintų mirusiųjų kapų. Beveik visus juos yra užkabinęs plūgas, viršutinės dalys galbūt ir visai nuartos. Išliko tik duobių dugnų armens ir nejudintos žemės sandūroje. Antai iš degintinio kapo Nr. 3 tėra 70×35 cm dydžio ovaliame plotelyje išbarstyti sudegę kaulai, tarp kurių rastas 18 cm ilgio geležinis apdegęs pjautuvas (pav. 8). Anglių prie kaulų nebuvo. Tik 20 cm gylyje aptikta ir degintinio kapo Nr. 5 liekanų: iš vietos išjudinti geležinis pentinis siauraašmenis kirvis atlošta pentimi, po kuriuo 25 cm gylyje ir apie 60 cm skersmens plotelyje rastas geležinis įmovinis ietigalis profiliuota plunksna ir geležinis įtviriamasis peilis. Šie daiktai gulėjo virš sudegintų žmogaus kaulų. Kaulų fragmentai stambūs, tarp jų nepastebėta nei anglių, nei pelenų. Į apačią siaurėjančios duobės dugne kaulai sudarė 10 cm sluoksnį. Duobė nuo dabartinio žemės paviršiaus 35 cm gylio. Panašiai atrodė ir degintinis

6 pav. Moters kapas Nr. 37

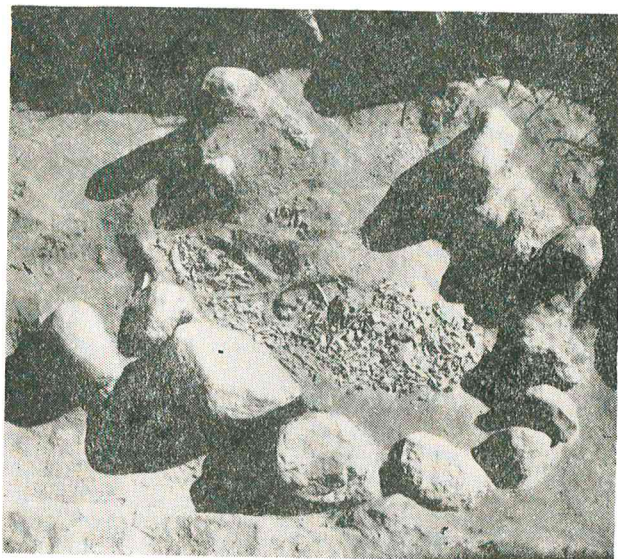

7 pav. Vyro kapas Nr. 36

8 pav. Pjautuvas iš degintinio kapo Nr. 3

kapas Nr. 6, kuriame taip pat rastas apdegęs įmovinis ietigalis profiliuota plunksna bei įtviriamasis peilis, kapas Nr. 7 su sulaužytu geležiniu įmoviniu ietigaliu profiliuota plunksna (ji rasta armenyje), kapas Nr. 8 visai be įkapių. Čia aptikta ir viršutinė kaulų sluoksnelio dalis. Beje, šio kapo duobė gilesnė — 55 cm. Prie dugno ji 30×20 cm dydžio; išlikę kaulai sudarė 5 cm sluoksnį. Kapas Nr. 8 šliejosi prie nedeginto kapo ir aptiktas vos per 10 cm į

9 pav. Degintinis kapas Nr. 9

kairę nuo nedegintų 6 m. vaiko griaučių, ties dubens kaulais. Ryškesnių duobės kontūrų pastebėti nebuvo galima, todėl neįmanoma pasakyti, ar abu mirusieji palaidoti vienoje duobėje.

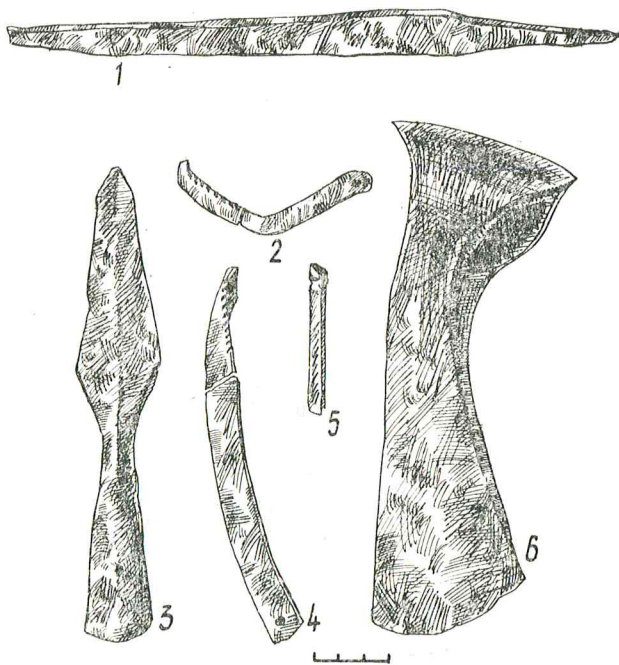
Geriausiai išlikęs degintinis kapas Nr. 9. 30 cm gylyje aptiktas iš akmenų sukrautas 100×80 cm dydžio siaurės rytų—pietvakarių kryptimi prafestas stačiakampis aptvaras (pav. 9). 2—3 eilės sukrautų akmenų vietomis yra užkabinęs plūgas, išvertęs juos iš vietos, bet nuvilkęs netoli. Šios savotiškos akmeninės dėžės dugnas užpildytas smulkiais sudegintų kaulų gabaliukais; jų sluoksnis vietomis iki 8 cm. Anglių tarp kaulų nėra. „Dėžė“ nuo akmenų viršaus apie 0,5 m gylio, beveik plokščiu dugnu. Rytiniame kampe ant sudegusių kaulų, iš dalies ir tarp jų gulėjo apdegę maždaug 25 cm ilgio įtveriamasis peilis (pav. 10 : 1), 19,9 cm ilgio įmovinis ietigalis truputį profiliuota plunksna (pav. 10 : 3) ir 21 cm aukščio pentinis siauraašmenis kirvis atlošta pentimi (pav. 10 : 6). Daiktai sudėti taip, kad jų kotai būtų susikryžėję. Susikryžėjimo vietoje rasta neaiškios paskirties geležinė į vieną galą siaurėjanti sulankstyta ir sulūžusi maždaug 26 cm ilgio plokštelė truputį rantytai pakraščiais. Vienas jos galas 1,7 cm, kitas — 1,1 cm pločio. Plokštelėje išliko 4 kniedės (pav. 10 : 2, 4). Kitas dirbinys taip pat sulūžęs, primena makščių apkalą (išlikusi tik viena jo pusė). Apkalas padarytas iš išilgai sulenktos plokštelės; turėjo būti 9,3 cm ilgio (pav. 10 : 5). Galimas daiktas, panašiai turėjo būti įrengti ir kiti šio laikotarpio degintiniai kapai. Tik jų duobės negilios, ir akmenis pasiekė plūgas.

Įkapės. V—VI a. mirusiųjų — tiek nedegintų, tiek ir sudegintų — įkapės vienodos. Tai leistų spėti, kad abeji kapai priklauso tai pačiai vieno laikotarpio žmonių bendrijai. Chronologinis skirtumas neturėtų būti didelis. Tai buvo perėjimo nuo nedeginimo prie deginimo laikotarpis, apėmęs V—VI amžių. Kadangi daiktai iš abiejų grupių vienodi, tai juos galima aptarti kartu.

Taigi iš viso turime 102 šio laikotarpio kapus, iš kurių 28 — be įkapių. Daugiausia be jų laidojo vaikus. Suaugusiųjų kapuose įkapių dažniausiai nerasta tik apardytuose arba suardytuose kapuose.

Darbo įrankiai ir ginklai. Kirvių rasta tik vyrų ir vaikų, matyt, berniukų kapuose. 20 nedegintų vyrų kapų (iš 25) mirusieji palaidoti su kirviais (k. Nr. 4, 11, 13, 14, 16, 28, 34, 36, 38, 41, 44, 61, 64, 67, 112, 117, 119, 167, 174, 175). 2 kirviai rasti dviejuose degintiniuose vyrų kapuose (iš 4 kapų). Kiti 2 degintiniai vyrų kapai apardyti ariant. Visai įmanoma, kad kirviai buvo įdėti ir į juos.

Visi kirviai pentiniai, siauraašmeniai, atloštomis, į abi puses išstomomis pentimis (pav. 10 : 6). Tik kapuose Nr. 112, 117, 119 ir 175 pentys vos atloštos (pav. 11 : 5). Vienas toks kirvis yra ir iš suardyto kapo. Kirviai nuo 17 iki 23,2 cm aukščio, ašmenys nuo 5 iki 8,4 cm pločio (vyrauja 6—7 cm pločio ašmenimis). Skylės kotui dažniausiai apskritos, 3—3,5 cm skersmens. Kapuose Nr. 61, 112, 117, 119 ir

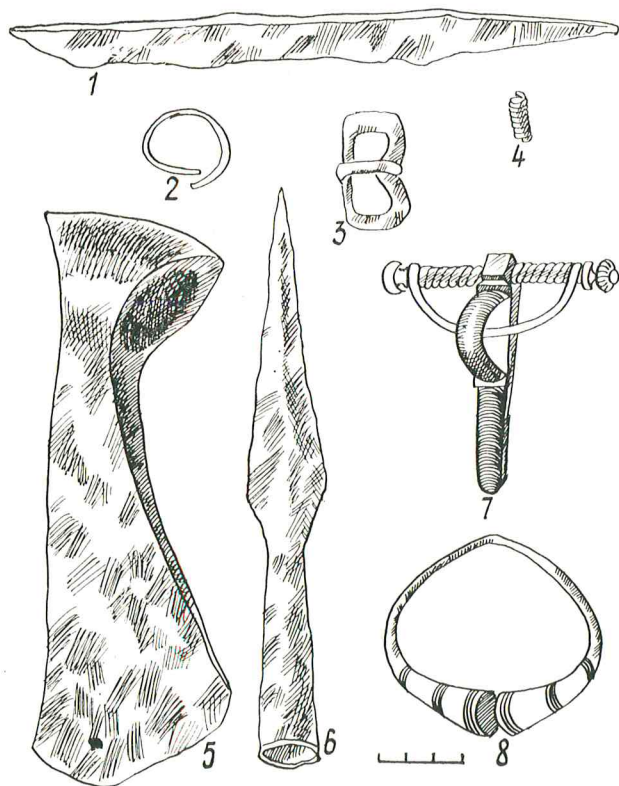

10 pav. Daiktai iš degintinio kapo Nr. 9: 1 — peilis, 2, 4 — plokštelės, 3 — ietigalis, 5 — apkalas, 6 — kirvis

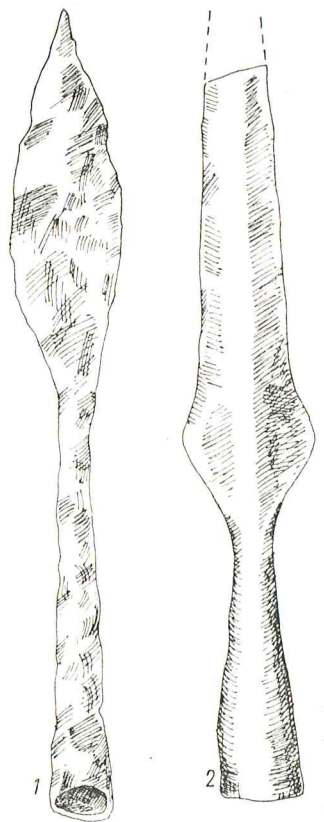
167 rastų kirvių skylės yra vertikaliai išteso ovalo formos. Jos nuo $3,4 \times 3,7$ iki $3,4 \times 4,3$ cm dydžio. Kape Nr. 167 rastas pats mažiausias kirvis (17 cm aukščio) turėjo patį storiausią kirvakotį (skylės kotui ovalas $4 \times 3,4$ cm dydžio). Kapo Nr. 34 kirvyje išlikęs įstrižai nukirstas kirvakočio gabalas už kirvio pratenka 0,7 cm.

Kapuose kirviai gulėjo prie galvos (k. Nr. 67), gale kojų arba prie pėdų (k. Nr. 11, 14, 16, 34, 41, 61, 167), išorinėje vienos ar kitos kojos pusėje nuo viršutinės šlaunikaulio dalies ir iki blauzdikaulio. Daugumos kirvių kotai buvo nukreipti galvos link, tik kapuose Nr. 28 ir 117 — į kojų pusę. Kape Nr. 61 kirvis gulėjo koto puse į viršų gale kojų. Kapuose Nr. 41 ir 64 jie padėti įstrižai (pirmajame — prie galvos, antrajame — prie kojų).

Ietis dėjo vyrams prie vieno ar kito šono ietigaliu prie kojų. Ietigalių rasta 8-se nedegintų vyrų kapuose (Nr. 14, 36, 44, 112, 121, 174, 175 ir 1 suardytas) bei 4 degintiniuose (k. Nr. 5—7, 9). Visi ietigaliai įmoviniai. Pagal plunksnos formą ir plunksnos bei įmovos ilgio santykį jie skiriami į 3 grupes (klasifikacijai panaudota V. Kazakevičiaus pasiūlyta sistema [9, p. 53—67]): rombo formos plunksna

11 pav. Daiktai iš kabo Nr. 14: 1 — peilis, 2 — žiedas, 3 — sagtis, 4 — įvija, 5 — kirvis, 6 — ietigalis, 7 — segė, 8 — apyrankė

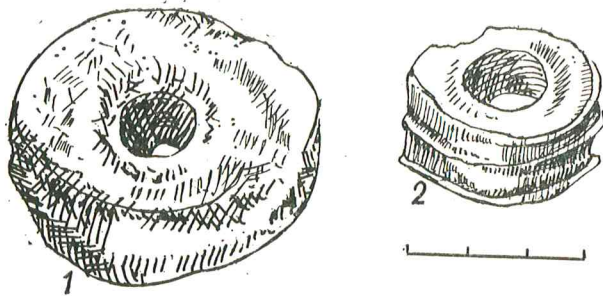
12 pav. Ietigaliai: 1 — iš k. Nr. 44, 2 — iš degintinio k. Nr. 5

su nuleistais peteliais (k. Nr. 14, 36, 174, 175, deg. k. Nr. 9) (pav. 10 : 3; 11 : 6), karklo lapo pavidalo plunksna (k. Nr. 44) (pav. 12 : 1), profiliuota plunksna (deg. k. Nr. 5, 6) (pav. 12 : 2).

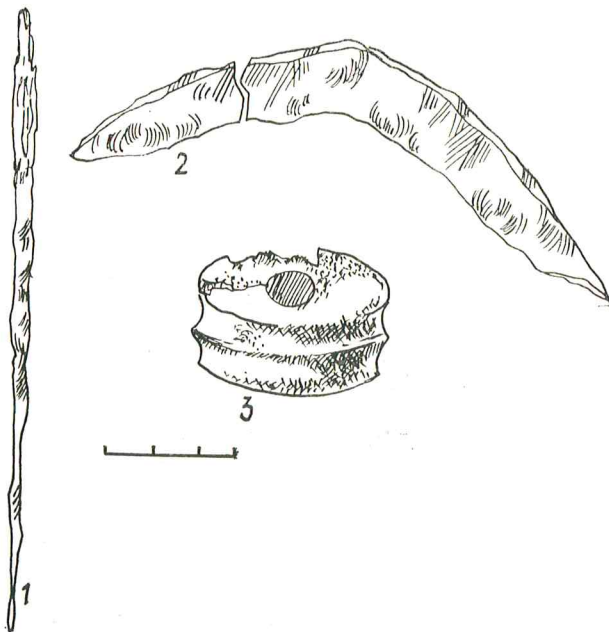
Pirmos grupės ietigaliai užimtų lyg ir tarpinę padėtį tarp šio tipo I ir II potipio [9, p. 53—54]. Antros grupės artimesni VI tipui [9, p. 61—62], trečios grupės ietigaliai — II tipo III potipiui [9, p. 58—59]. Kapuose Nr. 112 ir 121 rastieji vėlgi užima tarpinę padėtį — tarp rombo formos ietigalių ir profiliuotomis plunksnomis. Aptartų formų ietigalių tuo metu buvo žinoma visoje Lietuvoje [9, p. 57—67].

Ylų rasta tik moterų bei vaikų, tarp jų ir kūdikių kapuose (Nr. 3, 10, 21, 22, 39, 45, 47, 52, 55, 62, 69, 178, 182). Jas dėjo labai įvairiai. Aptakta prie galvos (k. Nr. 178), prie kojų (k. Nr. 225), prie dubens (k. Nr. 52, 182, 187, 188), juosmens ar krūtinės srityje (k. Nr. 3, 10, 21, 45—47, 62, 186). Ylos iki 14 cm ilgio (pav. 14 : 1; 16 : 21).

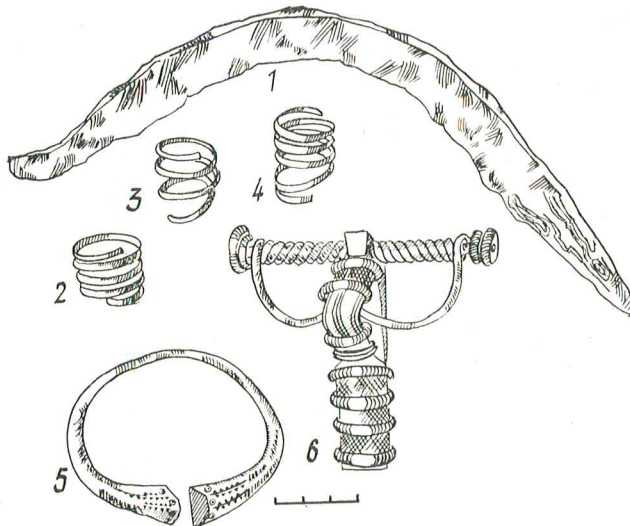
5 moterų kapuose (Nr. 21, 37, 55, 179, 187) prie kojų (k. Nr. 55 — išorinėje dešiniojo dubens kaulo pusėje) rasta p e r p s t u k a. Kape Nr. 21 aptiktasis buvo akmeninis, juodas, su iškilia briauna (pav. 13 : 2), 3 cm skersmens.

13 pav. Verpstukai: 1 — iš k. Nr. 55, 2 — iš k. Nr. 21

14 pav. Daiktai iš kapo Nr. 37: 1 — yla, 2 — pjautuvas, 3 — verpstukas

15 pav. Daiktai iš kapo Nr. 42: 1 — pjautuvas, 2—4 — žiedai, 5 — apyrankė, 6 — segė

Kiti verpstukai moliniai, pilki arba juodi, apie 4,5 cm skersmens, 1,6—1,7 cm storio. Beveik visi cilindro formos (pav. 13:1). Tik kape Nr. 179 rastas buvo suploto cilindro formos, t. y. lenktais šonais, o kape Nr. 37 — su iškilia briauna (pav. 14:3).

Pjautuvų rasta vien moterų kapuose (Nr. 37, 42, 55, 188) ir viename 3—4 m. vaiko, greičiausiai mergaitės kape (Nr. 173). Tai rodytų ir kartu aptikta vaikiška juostinė apyrankėlė. Beje, ir kape Nr. 173 rastas pjautuvas taip pat labai nedidelis — atstumas tarp jo galų 12,8 cm (viršūnė neišlikusi). Pjautuvėlis gulėjo ant dešiniojo dubens kaulo.

Kituose kapuose pjautuvai taip pat padėti iš dešinės: k. Nr. 37 ir 188 prie blauzdos, k. Nr. 42 prie šlaunies, k. Nr. 55 — taip pat prie dubens. Pastarojo išlikusi tik dalis, todėl per lauko tyrimus suabejota dėl jos priklausymo (peilis ar pjautuvas?). Masyvi geležtė rodytų buvus pjautuvą. Bene geriausiai išlikęs pjautuvas kape Nr. 42 (pav. 15:1). Jis užriestu smaigaliu, 27,5 cm ilgio; atstumas tarp galų 21,5 cm. Tokios pat formos, tik mažesnis yra ir pjautuvas iš kapo Nr. 188 (pav. 16:1) ir degintinio kapo Nr. 3. Kape Nr. 37 rastasis nuo šių abiejų skiriasi ne tik dydžiu (jis apie 14 cm ilgio), bet ir tiesia, tolygiai smailėjančia viršūne (pav. 14:2).

Peiliai — bene labiausiai paplitusi įkapė. Jų dėta ir į moterų, ir į vyrų, ir į vaikų kapus. Su peiliais palaidoti 35 nedeginti mirusieji (35,7% visų nedegintų šio laikotarpio mirusiųjų). Jų rasta ir degintiniuose kapuose Nr. 5, 6 ir 9. Pastarajame peilis bene pats ilgiausias iš V—VI a. kapų. Išlikusi jo dalis 25,1 cm ilgio. Viršūnė nutrupėjusi, tad peilis buvęs dar ilgesnis (pav. 10:1). Ilgesnių negu 20 cm peilių (nurodomas bendras ilgis — kartu su įkote) aptikta ir keliuose nedegintų mirusiųjų kapuose. Antai kape Nr. 178 rastas 24 cm, kapuose Nr. 14 ir 34 — 23 cm, kape Nr. 117 — 22 cm, kape Nr. 13 ir 168 — 21,5 cm, kape Nr. 50 — 21 cm ilgio peilis. Peiliai iš kitų kapų ne ilgesni kaip 20 cm. Beveik visi jie iš vyrų kapų. Tik kape Nr. 178 palaidotas 9 m. vaikas; mirusiojo iš kapo Nr. 50 lytis nenustatyta.

Kapuose peiliai buvo prie galvos, kojų, rankų, juosmens, dubens. Tai rodytų, kad juos dėjo kaip papildomą įkapę.

Visi peiliai įteriamieji, didžioji dalis tiesiomis nugarėlėmis, smailūs (pav. 11:1). Tik nedaugelio (k. Nr. 112, deg. k. Nr. 7) smaigaliai suapvalinti. Kapuose Nr. 6 ir 21 rasti peiliai lenktomis viršūnėmis. Abu aptrupėję, tikslesnės formos nurodyti neįmanoma. Kape Nr. 21 aptikto peilio išlikusi dalis 15,5 cm ilgio. Ant peilio iš kapo Nr. 116 įkotės išliko geležinė grandis. Matyt, peilis buvo įkištas į šią grandį ir

pakabintas prie diržo. Kotui supuvus, grandis ant įkotės taip ir liko.

Drabužių liekanos ir papuošalai. Apie V—VI a. drabužius galima spręsti tik iš metalinių papuošalų, diržų liekanų ir smeigtukų. Vieni iš sudėtingiausių papuošalų buvo apgalviai. Jų liekanų aptikta moterų kapuose Nr. 185 ir 188. Abu sudaryti iš įvijų ir skiriamųjų plokštelių (pav. 16:24). Kape Nr. 185 rasto apgalvio apie 3 cm ilgio įvijos susuktos iš trikampio skersinio pjūvio vielos. Jos sudėtos eilėje po 3. Kiekvienas trejetas atskirtas plokštele su 3 skylutėmis. Plokštelės 2,4—2,8 cm ilgio, 0,6—0,8 cm pločio ir 0,3 cm storio. Apgalvyje rasta 16 tokių plokštelių, kurios jungia 16 įvijų trejetų. Apgalvio galus puošė 20 tokių pat įvijų be skiriamųjų plokštelių bei 2 gintaro karoliai. Mirusiosios kaulai labai sunykę, ir apgalvio nešiojimo būdas nenustatytas.

Analogiškas apgalvis aptiktas ir kape Nr. 188. Čia jis buvęs uždėtas ant pakaušio. Sio apgalvio skiriamosios plokštelės šiek tiek mažesnės (1,7—1,9 cm ilgio, 0,5 cm pločio ir 0,2 cm storio), ir jų terasta 14. Virš apgalvio lygiagrečiai nusitęsusi dar viena 6 cm ilgio įvijų eilė,

taip pat priklausiusi apgalviui. Tad jį sudarė 4 įvijų eilės. Abiejuose kapuose palaidotos 20—25 m. moterys.

Pagrindinis šių apgalvių paplitimo arealas Lietuvoje — vidurio ir šiaurės vidurio rajonai [16, p. 127, žemėl.]. Obeliai — ryčiausia jų radvietė.

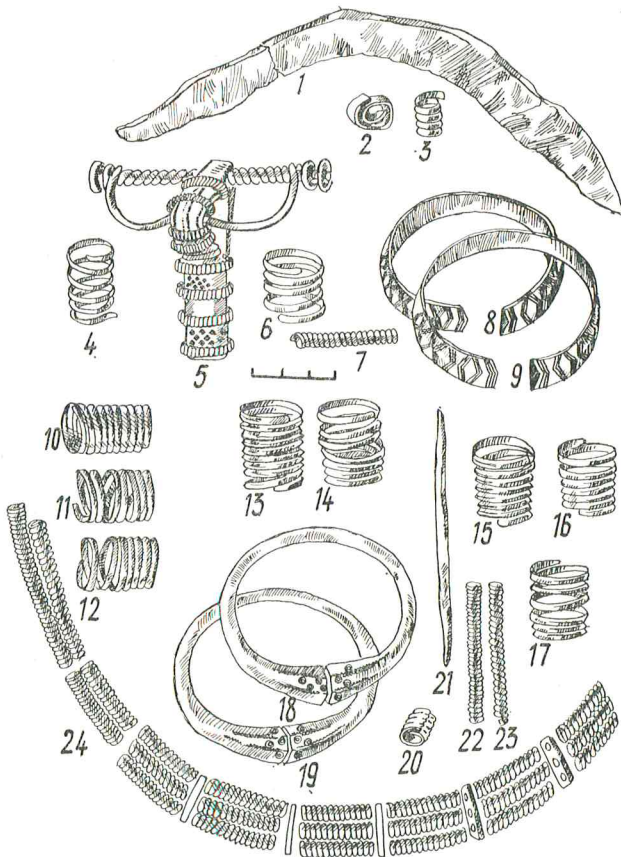
Viename iš turlingiausių šio laikotarpio vyrų kapų Nr. 14 tarp blauzdų, ties jų viduriu rasta geležinė ovali 4,5 cm aukščio ir 2,2 cm pločio diržo sagtis (pav. 11:3). Tokia jos padėtis verčia spėti, kad diržas įdėtas kaip papildoma įkapė. Kituose kapuose nei diržų, nei juostų pėdsakų neaptikta.

Drabužius susegdavo geležiniais lazdeliniais smeigtukais (pav. 18:2). Iš 7 šios rūšies smeigtukų 1 rastas moters kape Nr. 166, vienas — vyro (Nr. 41) ir 5 — vaikų kapuose. 6 aptikti ant krūtinės, tik kape Nr. 171 — ant šlaunikaulio vidurio. Dauguma smeigtukų apnykę, aprtrupėję, neaiškaus dydžio. Siek tiek geriau išlikęs smeigtukas iš kapo Nr. 123 buvo 11,1 cm ilgio, iš kapo Nr. 171 — 10,5 cm. Neišvaizdi forma rodytų, kad tai tik utilitarios paskirties daiktas.

Lankinės segės dvejopos paskirties: jomis ne tik susmeigdavo, bet ir puošdavo drabužį. Šių segių rasta 15 abiejų lyčių mirusiųjų kapų. 8-se iš jų (k. Nr. 8, 42, 55, 66, 177, 185, 186, 188) palaidotos moterys, 4-se — vyrai (k. Nr. 13, 14, 67, 175), viename (k. Nr. 66) — 8—9 m. vaikas. Kapuose Nr. 32 ir 50 griaučiai blogai išsilaikę, lytis nenustatyta. Segės dėtos labai įvairiai: jų rasta krūtinės ir juosmens srityje nuo raktikaulių iki dubens kaulų. Galimas daiktas, jomis kartais susegdavo laidotuvių drabužį ar net drobulę. Jos galėjo pasislinkti žemyn ir susmunkant supuvusiam karstui.

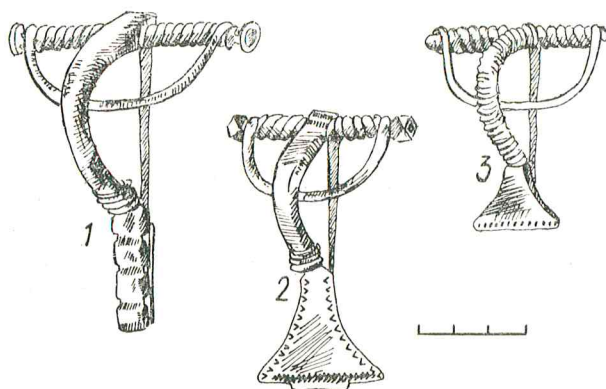
Visos suaugusiųjų kapuose rastos segės yra žalvarinės, tik vaiko kape Nr. 66 — geležinė. Ši yra lenkta kojele su apskrita plokštele. Segė 8 cm aukščio ir 4 cm pločio. Mėgstamiausios buvo lankinės segės trikampėje kojele. Jų rasta 9 abiejų lyčių mirusiųjų kapuose (Nr. 8, 13, 32, 50, 55, 67, 175, 185, 186). Visų liemenėlis lygus (pav. 17:2), tik segės iš kapo Nr. 32 — rantištos (pav. 17:3). Daugumos segių trikampės kojelės plokštumos yra lygios, tik kelios puoštos įkartomis. Antai segės iš kapo Nr. 32 trikampio dalis prie pagrindo puošta įžambių įkartų linija (pav. 17:3), o segės iš kapo Nr. 186 ta pati dalis — zigzagu (pav. 17:2). Šios segės kojelės kraštai lenkti į vidų ir puošti iš V formos įkartelių sudaryta linija.

Moterų kapuose Nr. 42, 177 ir 188 rasta po lankinę žieduotąją segę. Segės iš kapų Nr. 177, 188 puoštos 8 (pav. 16:5), iš kapo Nr. 42 — 7 žiedeliais (pav. 15:6). Vietoj aštuntojo labiausiai įsmaugtoje kojelės dalyje apvyniota į

16 pav. Daiktai iš kapo Nr. 188: 1 — pjautuvas, 2, 3, 7, 20, 22, 23 — įvijos, 4, 6, 10—17 — žiedai, 5 — segė, 8, 9, 18, 19 — apyrankės, 21 — yla, 24 — apgalvis

vielą ištempta segės užkabos dalis. Pirmųjų segių 4 žiedeliai uždėti ant liemenėlio ir 4 — ant kojelės. Rantytą ir segės iš kapo Nr. 14 pusapskritimo skersinio pjūvio kojelė (pav. 11:7). Panaši rasta ir kape Nr. 66, tik jos liemenėlis apskrito pjūvio, o kojelė 3 įsmaugimais padalyta į 4 dalis (pav. 17:1).

17 pav. Segės: 1 — iš k. Nr. 66, 2 — iš k. Nr. 186, 3 — iš k. Nr. 32

26 kapuose mirusieji palaidoti su žalvarinėmis apyrankėmis (moterų k. Nr. 8, 21, 42, 66, 177, 179, 186—188, vyrų k. Nr. 14, 34, 36, 41, vaikų k. Nr. 7, 20, 22, 33, 35, 39, 45, 116, 120, 167, 168, 173; k. Nr. 32 apardytas, mirusiojo amžius ir lytis nenustatyta). Labiausiai paplitusios buvo storagalės apyrankės: 16 kapų jų rasta 19. Po vieną aptikta visuose nurodytuose vyrų kapuose, 9 moterų kapuose Nr. 21, 42, 66, 177, 179, 187 (k. Nr. 8, 186, 188 — po 2) ir 3 vaikų kapuose (Nr. 22, 33, 167). 3 iš 4 vyrų kapuose rastų storagalė apyrankių buvo uždėtos ant kairiosios rankos. Tik kape Nr. 41 perlūžusi apyrankė gulėjo po dešinėsios rankos dilbio kaulais. Moterų kapuose — atvirkščiai: visos po vieną rastos apyrankės buvo ant dešinėsios rankos, tik kapuose Nr. 8, 186 ir 188 — po vieną ant abiejų. Taigi apyrankės padėtis — vienas iš ženklų, skiriančių moterų ir vyrų kapus.

Vaikų kapuose Nr. 33 ir 167 šios apyrankės puošė kairiąją ranką, kape Nr. 22 — dešiniąją. Galimas daiktas, pirmuosiuose dviejuose palaidoti berniukai. Tai patvirtintų ir kirvis iš kapo Nr. 167. Vaikų apyrankės mažesnės negu suaugusiųjų; per didelių sukeisdavo galus (k. Nr. 167).

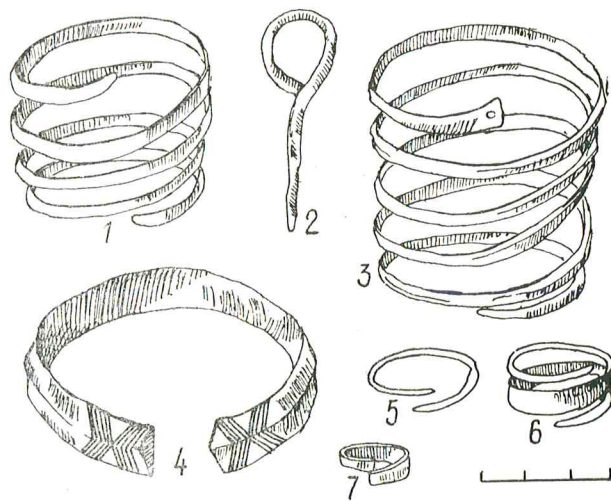
Pagal galų skersinį pjūvį storagalės apyrankės skiriamos į 3 grupes: trapecijos (pav. 15:5), apskritimo (pav. 11:8) ir daugiakampio (pav. 16:18, 19) formos. Dauguma neornamentuotų. Kai kurios puoštos arba skersinių rantelių, arba akučių grupėmis. Skersiniais ranteliais gražintos tik apyrankės apskritimo formos sker-

sinio pjūvio galais (vyro k. Nr. 14 yra 3 jų grupės (pav. 11:8), moters k. Nr. 187 — dvi).

Akutėmis puoštos apyrankės daugiakampio skersinio pjūvio galais. Antai abiejų apyrankių iš moters kapo Nr. 188 galai gražinti trimis akučių grupėmis, kurių kiekvieną sudaro 4 akutės (pav. 16:18, 19), o kape Nr. 21 — vienos apyrankės galai 4 grupėmis po 3 akutes.

2 moterų kapuose kartu su storagalėmis rasta ir juostinių apyrankių. Kape Nr. 8 ant kairiosios rankos buvo 2 apyrankės: storagalė ir juostinė (ši puošta eglute) (pav. 18:4). Pirmiau užmauta juostinė, paskui — storagalė (dar viena storagalė čia rasta ir ant dešinėsios rankos). Kape Nr. 188 aptiktos 4 apyrankės: ant kairiosios rankos storagalė, ant dešinėsios — 2 juostinės ir storagalė. Si taip pat uždėta paskiausiai. Abi juostinės apyrankės yra iš trikampio skersinio pjūvio formos juostelės. Prie pat galų jos ornamentuotos įrėžtais ranteliais, toliau — iš trigubų linijų sudarytais rombais (pav. 16:8, 9).

Panaši deformuota juostinė apyrankė rasta apardytame kape Nr. 32 ir vaiko kape Nr. 120. Vaikui ji buvo per didelė, todėl galai sukeisti. Šiame kape aptikta ir įvijinė apyrankė, uždėta ant dešinėsios rankos (juostinė — ant kairiosios). Įvijinė apyrankė maža, vaikiška, 4 apvijų, padaryta iš 0,3 cm pločio pusapskritimo

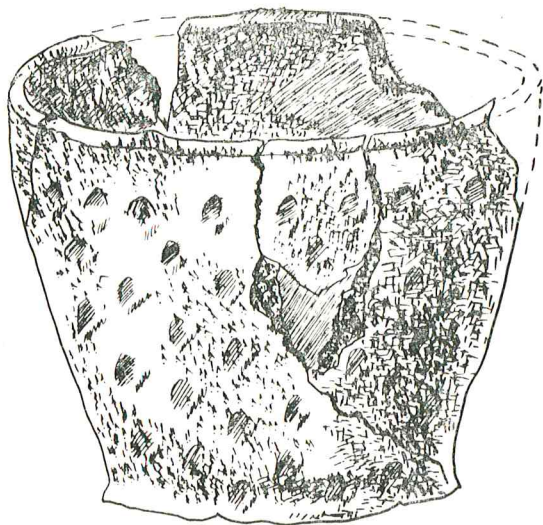

18 pav. Apyrankės (1, 3, 4), žiedai (5—7) ir smeigtukas (2): 1, 2 — iš k. Nr. 20, 3 — iš k. Nr. 39, 4 — iš k. Nr. 8, 5, 6 — iš k. Nr. 13, 7 — iš k. Nr. 186

skersinio pjūvio formos juostelės. Iš panašaus pločio, daugiausia trikampės juostelės yra ir kituose vaikų kapuose rastos įvijinės apyrankės (pav. 18:1). Kapuose Nr. 20, 35, 116 jų aptikta po vieną ant dešinėsios rankos, kapuose Nr. 168 ir 173 — ant kairiosios, o kapuose Nr. 39 ir 45 — po 2. Šiuose kapuose rasta po vieną

aplaužytą apyrankę, o kitų dviejų vienas galas suplotas ir išgręžta skylutė (pav. 18:3).

Žiedų pasitaikė abiejų lyčių įvairaus amžiaus žmonių kapuose. Iš viso 14-oje šio laikotarpio kapų (Nr. 8, 10, 11, 13, 21, 36, 42, 116, 119, 167, 178, 185, 186, 188) rasti 29 žiedai. Beveik visi buvo ant pirštų. Tik apie 10 m. vai-

19 pav. Rekonstruotas puodas iš kapo Nr. 37

ko kape Nr. 167 įvijinis aptiktas mirusiojo pasmakrėje, o naujagimio kape Nr. 178 — įvijinis suaugusiojo žiedas kapo duobės viduryje arčiau kojūgalio (griaučiai sunykę, tiksliau lokalizuoti neįmanoma). Šis žiedas padarytas iš pusapvalės 0,2 cm pločio juostelės suplotais galais. Kiti įvijiniai žiedai yra iš apskritos ar trikampės vielos. Kapuose jų rasta nuo 1 iki 8 ant abiejų rankų pirštų. Antai moters kape Nr. 188 aptikta po 4 žiedus ant abiejų rankų (pav. 16:10—17). Be žiedo tik dešinėsios rankos nykštys. Ilgiausias — 9 apvijų ir 3,5 cm ilgio — buvo užmautas ant bevardžio piršto. 2 skirtingi žiedai — vienas smailėjančiais sukeistais galais, antras įvijinis, iš 3 apvijų, kurių vidurinė platesnė, šoninės smailėjančios — rasti ant dešinėsios rankos vyro kape Nr. 13 (pav. 18:5, 6). Moters kape Nr. 186 aptiktas juostinis ovalus žiedas sukeistais galais (pav. 18:7).

Iš retesnių šio laikotarpio radinių minėtinas moters kape Nr. 37 aptiktas molinis puodas. Jis gulėjo ant kairiosios kojos kaulų prie čiurnos dugnu aukštyn (pav. 6); sudužęs, neapdegęs. Puodas 12,5 cm aukščio, dugnas apie 12 cm skersmens. Šonai beveik tiesūs, į viršų plėtėjantys. Paviršius gnaibytas (pav. 19). Masėje yra granito priemaišų. Tai bene antras šio laikotarpio nedegintų mirusiųjų kapuose rastas

puodas. Vienas aptiktas Eigulių (Kaunas) kape Nr. 28. Jis 5,1 cm aukščio, dugnas 5,65 cm skersmens (tyrimų medžiaga saugoma KVM).

XIII—XIV A. KAPAI

Laidosena. VII—XII a. kapų ar bent jų pėdsakų Obeliuose neaptikta. Tai būtų galima aiškinti dviem priežastimis: arba tuo metu čia nelaidojo, arba degintiniai kapai buvo įrengti negiliai ir vėliau suardyti. Antroji priežastis mažiau tikėtina: jei kapai ir būtų suardyti, turėjo išlikti tegul ir menkų jų pėdsakų. Sudegintus mirusiuosius čia vėl pradėta laidoti XIII a. (yra pavienių XII a. daiktų).

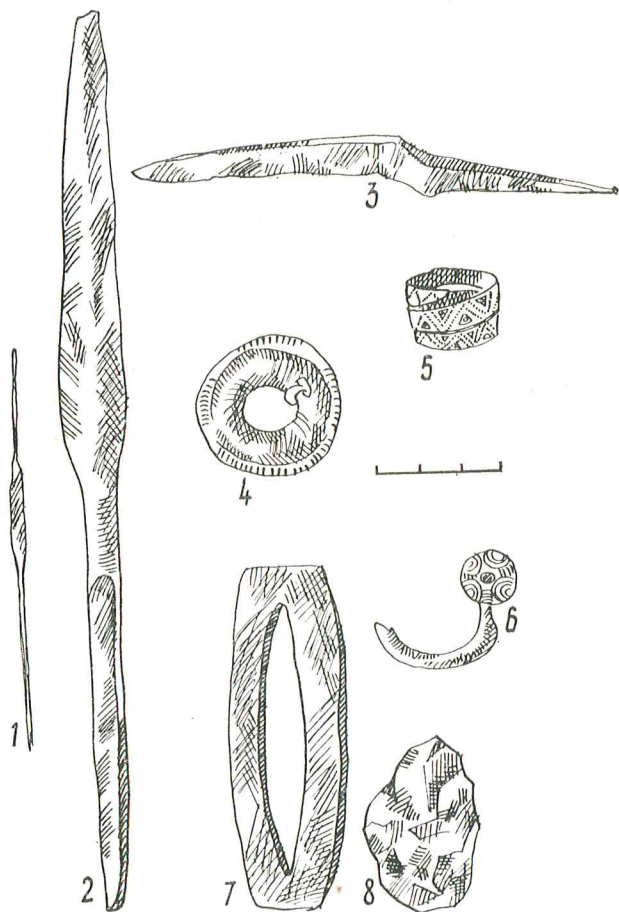
Tačiau apysveikius pasisekė rasti tik 3 (Nr. 1, 2, 4) šio laikotarpio degintinius kapus. Jie įsiterpę tarp V—VI a. nedegintinių ir skirtingai įrengti. Kapas Nr. 1 ištirtas perkastos Nr. 5 pietinėje dalyje. 35 cm gylyje tai buvo tik beformė juodos su degėsiais maišytos žemės dėmė. 60 cm gylyje joje aptikti 2 akmenys: apie 60 ir 20 cm skersmens. Šalia didesniojo rastas žalvarinis kalavijo makščių antgalis. Duobė laipsniškai siaurėjo ir 80 cm gylyje beliko apie 65 cm skersmens apskrita dėmė. Ją preparuojant, rasta smulkių anglies gabalėlių ir sudegusių kaulų fragmentų.

Antrasis degintinis kapas buvo maždaug per 10 m į vakarus nuo žvyrdubės krašto. 30 cm gylyje pradėjo ryškėti apie 7 m skersmens duobės kontūrai. 60 cm gylyje nuolaidžiuose šlaituose aptikta akmenų, sudariusių savotišką pusapskritimą. Tarp jų pastebėtas iki 5 cm storio anglių ir degėsių sluoksnelis, susidedantis lyg iš dviejų dalių, kurių kiekviena apie 3 kv. m dydžio. Abi dalys nutįsusios iš rytų į vakarus ir nutolusios per 2,5—3 cm; abi vienodame gylyje, tokio pat storio ir vietomis tarsi jungiasi ir sudaro vieną didžiulę dėmę. Akmenys aplinkui apdegę, sueizžęję. Ugnis, atrodo, kūrėta šioje vietoje. Radiokarbonu kapas datuotas XIV a. pab.—XV a. (500±90) (Vs 545).

Abi dėmės jungiančiuose degėsiuose rasti keli apdegę daiktai: įtveriamasis ietigalis, kiauraviduris skiltuvas, titnago gabalėlis, žalvarinė apskrita 3,5 cm skersmens lieta segė, pasaginė segė grybo pavidalo galais (vienas neišlikęs). Aptikta ir sudegusių kaulų fragmentų. Rytinėje dėmėje rastas sidabrinis įvijinis smailėjančiais galais žiedas, puoštas taškelių ir trikampių ornamentu, apdegęs geležinis įtveriamasis ietigalis ir įtveriamasis peilis (pav. 20:2, 3, 5). Armenyje ties dėme aptikta žirgo skambalo dalis, geležinė yla ir žalvarinis 3,5 cm ilgio cilindriukas. Šiuos daiktus čia galėjo atvilkkti plūgas iš toliau buvusio kapo.

Duobėje, kuri nuo žemės paviršiaus 110 cm gylio, po degėsių sluoksniu aptikti dviejų žirgų

griaučiai. Tikriausiai tai sudeginto raitelio įkapės. Prie šių kapų iš rytų priėjo griovys, lyg koridorius, vedęs į žirgų kapų duobę. Už 15 m į vakarus nuo šių kapų aptikta dar viena degintinio kapo duobė. Ji 230 cm ilgio, 60 cm

20 pav. Daiktai iš degintinio kapo Nr. 2: 1 — yla, 2 — ietigalis, 3 — peilis, 4 — segė, 5 — žiedas, 6 — segės dalis, 7 — skiltuvais, 8 — titnagas

pločio, nuo dabartinio žemės paviršiaus 60 cm gylio. Orientuota rytų—vakarų kryptimi ir užpildyta tamsia, su degėsiomis maišyta žeme. Per visą duobės plotį ir gylį rasta anglių, sudegusių kaulų gabalėlių bei apdegusių daiktų: geležinis pentinis plačiaasmenis 14 cm aukščio kirvis 7,5 cm pločio asmenimis, 3 geležiniai įtveriamieji peiliai (aptrupėję), kurių vienas 7,2 cm ilgio, kiti du — po 6 cm, geležinis trikampis 5,6×3,5 cm apkalas, geležinė 5,3 cm ilgio adata, geležinė 1,8 cm skersmens grandelė, 2 verpstukai (vienas baltas plokščias, 5 cm skersmens ir 0,8 cm storio, kitas dvigubo nupjauto kūgio formos, 2,3 cm skersmens ir 1,6 cm aukščio), 3 žalvariniai žvangučiai, žalvarinis žiedas tordiruota priekine dalimi, signetinis žiedas, segių, apyrankių, taip pat įvijų,

kalavijų rankenų skersinių dalių, apkalėlių. Sprendžiant iš įkapių, duobėje turėjo būti palaidota ir moteris, ir vyras, gal ir daugiau asmenų.

Aplink kapą rasta daug daiktų iš suardytų degintinių kapų. Už poros metrų į šiaurės rytus nuo jo tuoj po armeniu atsidengė beformė juodos su degėsiomis maišytos žemės dėmė, kurioje rasta daug apdegusių daiktų bei puodų šukių. Pavienių daiktų pasitaikė ir armenyje. Tokių duobių Obeliuose ištirta ir daugiau. Jos įvairaus dydžio, iki 6 m skersmens ir 2,2 m gylio. Tokia duobė ištirta kapinyno šiaurės rytuose. Kitos mažesnės, dažniausiai ne daugiau kaip 1 m gylio. Duobės piltuvėlio pavidalo; dugnas, kai kada ir šlaitai išdėti akmenimis, tarp kurių rasta anglių, pelenų, rečiau — apdegusių gyvulių kaulų, vienas kitas dirbinys. Apdegę ir akmenys. Tai rodytų, kad duobėse buvo kūrenama ugnis. Greičiausiai tai su laidotuvių apeigomis susijusios laužavietės, toliau sąlygiškai vadinamos aukų duobėmis. Sios duobės įsiterpusios tarp kapų. Jų rasta visame kapinyne tarp kelio ir žvyroduobės. Sprendžiant iš pavienių duobėse buvusių daiktų, visos jos arba bent dauguma turėtų būti vienalaikės su XIII—XIV a. degintiniais kapais.

Sio laikotarpio degintinių kapų daugiausia kapinyno viduryje į rytus nuo kelio. Daiktų iš suardytų kapų rasta ir priešingoje kelio pusėje — XV a. nedegintų kapų sampiluose. Dalį kapų dengia kelias. Ištirtame plote į rytus nuo kelio armens ir nejudintos žemės sandūroje plūgo suardytų degintinių kapų plotas sudarė keliasdešimt kvadratinių metrų ir panėšėjo į didžiulę laužavietę.

Laužaviečių kapinyuose pasitaiko nelabai dažnai. Lietuvoje jų liekanų rasta Veršvų, Sargėnų (Kaunas), Grauzių, Kėdainių raj. [23, p. 128], Pakalniškių, Šakių raj., to paties laikotarpio kapinyuose. Pakalniškių laužavietė labai didelė, iki 750 kv. m [4, p. 90]. Nors ir didelis jos plotas, daiktų rasta nedaug. Didžiąją apdegusių įkapių dalį kartu su kaulų gabalėliais išrinkdavo iš laužavietės ir palaidodavo atskirai.

Teigti, kad aprašyta dėmė Obeliuose taip pat buvo laužavietė, būtų tas pats, kas tvirtinti, jog iš laidotuvių laužo nerinkdavo nei kaulų, nei įkapių. Jei tai būtų buvusi laužavietė, tų daiktų turėjo būti labai daug, tiesiog ištisas sluoksnis. Tai rodytų toks faktas: XV a. nedeginto kapo Nr. 60 sampile, be apdegusių kaulų ir puodų šukių, rasta apie pusantro šimto apdegusių daiktų. Iš šukių vėliau buvo suklijuotas beveik visas puodas. Dalis jo šukių rasta toliau nuo kapo. Matyt, viršutinė sampilo dalis yra nuarta. Nuarta gali būti ir dalis kitų daiktų. Tad jų turėjo būti dar daugiau. Be to, sampile

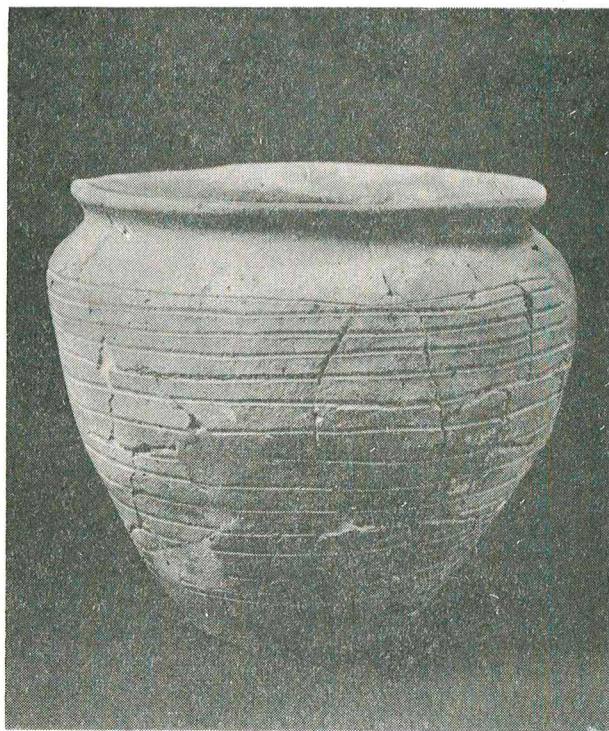
aptikta ir daugiau šukių, nepriklausiusių minėtam puodui. Matyt, būta ne vieno puodo.

Kapo duobė apie 2 kv. m ploto. Tiek daug daiktų iš tokio mažo ploto galėjo atsirasti tik perkasus kelis degintinius kapus. Tai rodytų ir čia aptiktų daiktų įvairovė: kalavijas, plokščių ir žiedinių segių dalys, 8 ietigaliai (vieno išlikusi tik įkotė), 3 kirviai, 11 peilių, 5 skiltuvai, 4 skustuvai, 2 galastuvai, 5 ylos, 6 verpstukai, balno kilpa, adata, daugybė papuošalų (plokščių ir pasaginių segių, antkaklių dalių, apyrankių, įvairių kabučių) ir kitų daiktų. Taigi, kasant tik vieną duobę, turėjo būti suardyti bent 5 degintiniai kapai. Galimas daiktas, tiek pat čia buvo ir puodų. Tai leistų spėti, kad palaiškus laidodavo puoduose. Puodų šukių rasta visame suardytų degintinių kapų plote. Matyt, paprotys mirusiųjų palaikus laidoti puoduose Obeliuose buvo paplitęs.

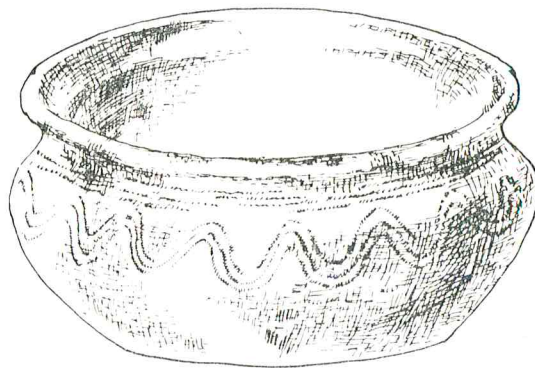
Lietuvoje XIV a. buvus tokį paprotį liudija ir kai kurių kitų kapinynų medžiaga. Antai Rušiniuose, Kėdainių raj., aptiktas kapas (Nr. 62), kuriame mirusiojo palaikai palaidoti panašios formos ir dydžio puode [1, p. 22—24]. Purvynų kapinyne, Trakų raj., vėlyviausi degintiniai kapai taip pat siekia XIV amžių. Jų radiniai irgi leistų spėti, kad mirusiuosius laidavo urnose (medžiaga saugoma KVIM). Deja, daugelyje kitų Lietuvos kapinynų XIII—XIV a. kapai dažniausiai suardyti. Tad kategoriškai ką teigti šiuo klausimu kol kas dar anksti. Nedaug ką galima pasakyti ir apie to laikotarpio degintinių kapų įkapių kompleksus. Kol kas reikia tenkintis tik laidosenos ypatumų ir suardytų kapų radinių aptarimu.

Radiniai. Obelių kapinyno XIII—XIV a. degintiniuose kapuose rasta daugiau kaip 700 daiktų. Tai ir darbo įrankiai, ir ginklai, ir papuošalai, ir įvairūs buities daiktai, ir žirgo apšangos reikmenys. Viena iš gausiausių suardytų degintinių kapų radinių grupių — *puodų šukės*. Joms Obelių kapinyno medžiagoje priklauso ypatinga vieta. Viena, kaip įprasta, tai materialinės kultūros dalis, kita vertus, šukės padeda paaiškinti kai kuriuos laidosenos ypatumus.

Sugrupavus puodų pakraščių šukes, nustatyta, kad jos sudaro ne mažiau kaip 300 puodų: apytikriai jų būtų 300—350. Puodai žiesti ar bent apdailinti ant žiedžiamojo rato; nuo tam siai pilkos iki šviesiai rudos spalvos. Daugumos išorė šviesesnė, dažniausiai rusva, vidus tamsesnis, ypač arčiau dugno. Iš to jokių išvadų daryti negalima, nes šukių spalva keitėsi žemėje. Rasta puodų, kurių vienos šukės buvo vienos spalvos, o gulėjusios atokiau arba kitame gylyje — kitos. Beveik visose yra grūsto granito priemaišų. Sienelių storis nuo puodų dydžio beveik nepriklauso. Dauguma per pete-

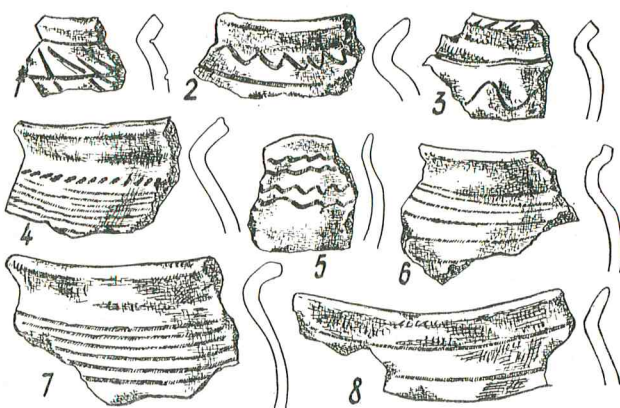
21 pav. Rekonstruotas puodas

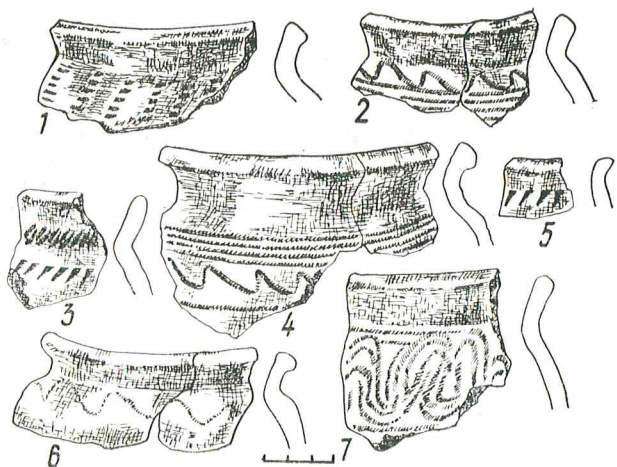
22 pav. Rekonstruotas puodas

lius būna 0,7—1,2 cm storio ir tik nedaugelis siekia 1,5 ar 1,7 cm. Kiek labiau sienelės pastorėja tik prie dugno.

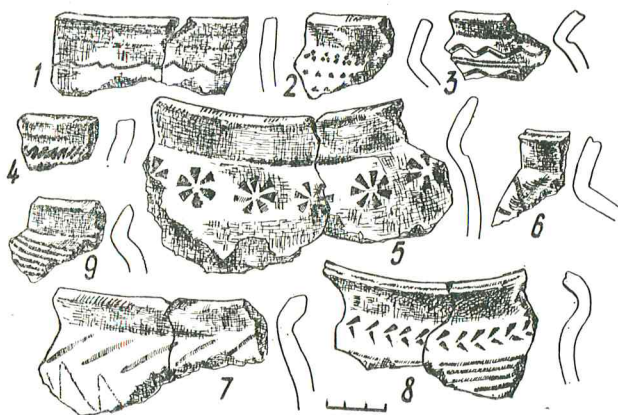
Puodai tokios panašios formos, kad praktiškai visiems tiks vienas apibrėžimas: pūsti šonai ir atloštas pakraštėlis; dar paprasčiau — iš etnografinės medžiagos žinoma puodynų, kurių forma pasiekė XX amžių. Užtat labai įvairus puodų dydis. Tiesa, tikrą dydį, ypač aukštį nustatyti pavyko nedaugeliui, nes išliko tik pavienių šukių. Didžiausias puodas iki 21,5 cm aukščio, mažiausias — 7,5 cm, anga — 21 ir 15 cm pločio, skersmuo labiausiai išpūstoje vietoje 26 ir 17,5 cm (pav. 21, 22). Tai ne dviejų, o visų

23 pav. Puodų šukės

24 pav. Puodų šukės

25 pav. Puodų šukės

puodų duomenys, nes jų proporcijos labai skirtingos. Beje, šis požymis kompensuoja formos skurdumą. Yra puodų platesne ir siauresne anga, daugiau ar mažiau įsmaugtu kakleliu, didesniu ar mažesniu pakraščėliu. Pakraščėlių briaunos taip pat įvairios: nuo aštrių ar kam-

puotų iki visiškai suapvalintų. Retkarčiais pakraščėliai būna puošti horizontaliomis linijomis.

Bene labiausiai vieną nuo kito puodus skiria ornamentas. Jo elementai nei labai gausūs, nei sudėtingi. Tai horizontalios tiesios ir banguotos linijos (pav. 23), iš horizontalių brūkšnelių (punktūrų) (pav. 25:2) ar įstrižių įkارتų sudarytos linijos (pav. 24:1). Ornamento įvairumo iliuziją sudaro skirtingos vykusiai parinktos šių elementų kombinacijos.

Keletas puodų puošta štampais įspaustu ornamentu. Visų puodų ornamentuota viršutinė petelių dalis. Labiausiai paplitęs viename gale gilėjantis ir plėtėjantis, kitame siaurėjantis griovelis. Tokiu štampu įspaustos 2 lygiagrečios horizontalios linijos, viršutinioji, štampą smailigaliu pakreipus į apačią ir į kairę, apatinioji — į apačią ir į dešinę (pav. 25:8). Abiejų linijų grioveliai sukomponuoti eglute. Kitą štampų grupę sudaro tokios pat formos grioveliai ne lygiu, kaip pirmųjų, o duobėtu (yra 3 ar 4 duobėtės) dugnu. Grioveliai įspausiti taip pat įstrižai siauresniu galu į apačią ir į kairę (pav. 24:3, 5). Vienas puodas puoštas štampu su aštuonių iškilųjų stipinių 1,9 cm skersmens rato forma (pav. 25:5).

Visi puodai sudaužyti. Daugelio išliko tik nedidelių dalių. Tiesa, yra daugybė šukių, kurių ryšio su kitomis nepavyko nustatyti. Pagal jas klasifikuoti puodus įprastiniais metodais taip pat neįmanoma. Visa, kas buvo galima, suklijuota į didesnes dalis. Pradžioje ieškota ryšio tik tarp viename nedegintinio kapo sampilė rastų šukių. Taip buvo atkurta didesnė kapo Nr. 60 sampilė buvusio puodo dalis (pav. 21). Tačiau panašių to paties puodo šukių rasta ir žemės paviršiuje už kelių metrų nuo kapo ir net gretimų kapų sampiluose. Tada visos šio senkapio dalies suardytuose degintiniuose kapuose aptiktos šukės perrinktos dar kartą. To paties puodo šukės buvo išblaškytos 5–10 kv. m plote. Tai atsitiko, matyt, vėliau, ariant degintinių kapų vietą. Tačiau pirmiausia puodai nukentėjo, kai XV a. degintinių kapų vietoje pradėtos kasti duobės nedegintiems mirusiesiems. Iš suardyto degintinio kapo dalis įkapių, tarp jų ir puodų šukės, patekdavo į vieno kapo duobę, kita dalis — į kito. Visa, kas liko tokiu būdu nesuardyta, vėliau tapo plūgo auka. Nuarta ir viršutinė nedegintinių kapų sampilų dalis. Jei į tokį sampilą buvo patekusios ir visos vieno puodo šukės, tai, atsidūrusios arčiau žemės paviršiaus, ariant buvo nuvilktos toliau kartu su sudegintų kaulų ir degėsių dalimi. Taip armens ir neartos dirvos sandūroje atsirado didelė juodos žemės dėmė, kurioje susimaišė daugelis suardytų degintinių kapų. Buvo sunaikinta dalis įkapių, sutrupintos puodų šukės. Tai viena iš priežasčių, kodėl tiek mažai rasta apysveikių puodų.

Kitą gausią radinių grupę sudaro darbo įrankiai ir ginklai, tarp kurių svarbią vietą užima kirviai (rasta 12). Jie labai įvairių formų. Tai plačiaašmeniai pentiniai kirviai apvalintomis, dažnai į abi puses patęstomis pentimis, apskrita skylė kotui ir koto link ištęstais ašmenimis. Pagal ašmenų ištęstumą, nors ir nežymiai, jie skiriasi į 2 grupes: vienų ašmenys platesni, bet žemesni, todėl liemuo grakštesnis ir kirvis atrodo aukštesnis (pav. 26:6; 56). Šie kirviai turėtų būti ankstyvesni. XI–XII a. jie buvo plačiai paplitę visoje Rytų Europoje: juos vartojo lietuvių kaimynai Rusioje [34, p. 36–39], Lenkijoje [17, p. 45–46], Latvijoje ir Estijoje [22, p. 33]. Tam pačiam laikotarpiui jie skiriami ir Lietuvoje [30, p. 24–25]. Tokiam datavimui neprieštarauja ir Obelių radiniai, tik, remiantis kitais daiktais, chronologinius šių kirvių rėmus derėtų praplėsti į XIII a. pusę.

Kitą grupę sudaro vadinamieji skliutai. Jų ašmenys trumpesni, bet aukštesni. Dėl to liemuo trumpesnis, kirvis atrodo masyvesnis. Šie kirviai vėlyvesni. Lietuvoje jų atsirado XIV a., pasitaikė dar ir XVI a. pirmosios pusės nedegintų mirusiųjų kapuose [26, p. 5]. Dalis kirvių užima tarpinę padėtį tarp I ir II grupės formų. Abiejų formų kirviai įvairaus dydžio. Didžiausi daugiau kaip 16 cm aukščio, ašmenys 11 cm pločio, mažiausi mažesni nei 7 ir 4 cm. Tačiau šie padaryti kruopščiai, matyt, naudoti kokiems nors nedideliems daiktams dirb-

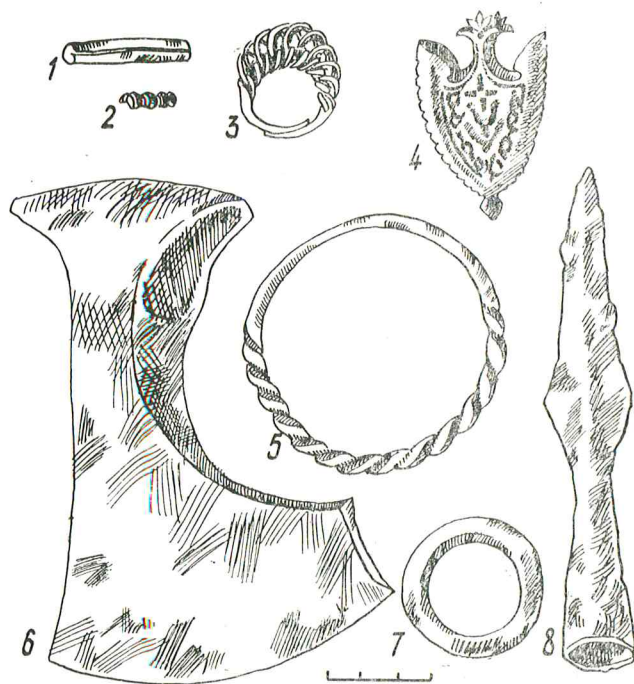

27 pav. Ietigaliai

ti. Tai patvirtina ir metalografinės analizės duomenys (žr. J. Stankaus straipsnį). Tuo jie skiriasi nuo vadinamųjų miniatiūrinių kirvių, skirtų specialiai į kapus dėti vietoj tikrų [18, p. 54–55].

Obelių kirviai darbo įrankių kategorijai gali būti skiriami tik sąlygiškai. Tokių formų (ypač pirmosios) kirviai dažniausiai laikomi ginklais.

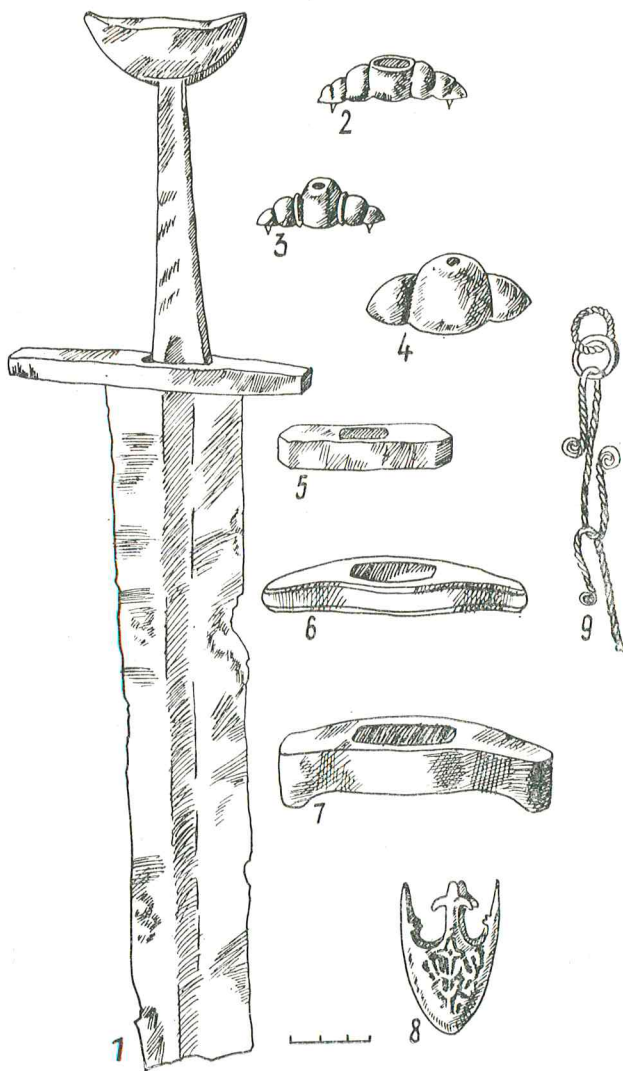
Iš kitų ginklų reikšmingą vietą užima ietigaliai. Pagal ieties koto tvirtinimo būdą jie yra dvejoji: įmoviniai ir įtvėriamieji. Iš viso rasta daugiau kaip 26 ietigaliai arba jų dalys. 6 iš jų — įmoviniai. Forma ir dydžiu jie labai artimi XV a. kapuose rastiems ietigaliams (ne tik Obelių, bet ir visos Lietuvos). Jų plunksnos tvirtos, dažniausiai rombinio skersinio pjūvio, tinkančios šarvams pramušti. Didžiausi šio tipo ietigaliai daugiau kaip 30 cm ilgio, plunksna 4 cm pločio (pav. 26:8; 27:6–11). Įtvėriamųjų ietigalių yra dar ilgesnių — iki 35 cm, tačiau jie grakštesni, plunksnos siauresnės ir plonesnės, įkotės galas dažnai užlenktas (pav.

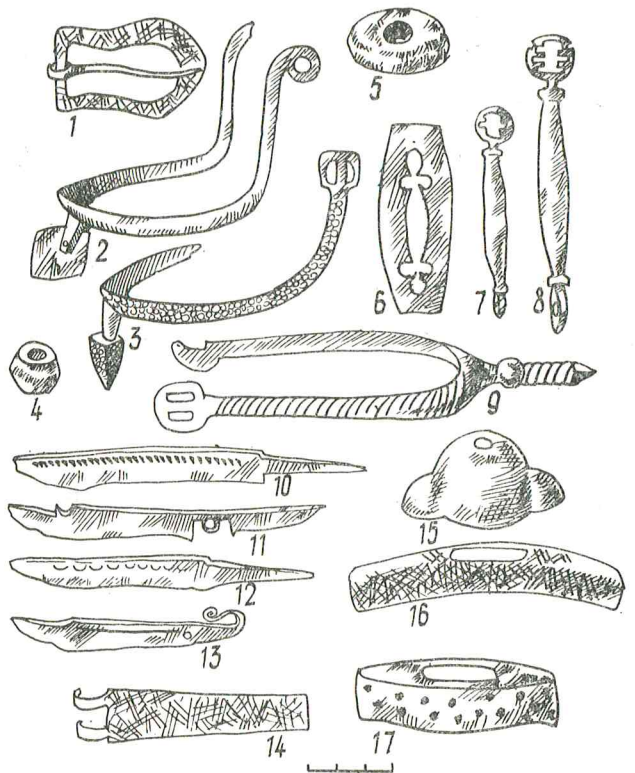
26 pav. 1 — cilindriukas, 2 — įvija, 3 — žiedas, 4 — kalavijo makščių antgalis, 5 — apyrankė, 6 — kirvis, 7 — grandis, 8 — ietigalis

27:1—5). Tarp jų yra visai lengvų, vadina-
mųjų svaidomųjų (pav. 27:2). Atskirą įtvėria-
mųjų ietigalių grupę sudaro užbarzdiniai (rasti
5). Jie taip pat nevienodi: vienų užbarzdos yra
vienoje plunksnos pusėje (pav. 27:3), kitų —
abiejose. Dalis jų gali būti ir žeberklai.

Apsveikis kalavijas rastas tik minėta-
me XV a. kapo Nr. 60 sampile. Jis perlaužtas,
geležte aptikta to paties kapo sampile, todėl
tai, kad abi dalys priklauso tam pačiam daiktui,
abejonių nekelia. Tik kalavijo ilgis, matuojant
abi dalis atskirai, gali būti netikslus, nes jos
gali būti aptrupėjusios. Bendras abiejų išliku-
sių dalių ilgis 76 cm (pav. 28:1). Kalavijas
dviašmenis, tiesiu 11,3 cm ilgio skersiniu. 6 cm
pločio buožė pusmenulio (balno) pavidalo. Abie-
jose kalavijo geležtės pusėse yra išilginis gri-
ovelis. Tokie kalavijai skiriami a tipui ir laikomi
pačiais vėlyviausiais ankstyvojo feodalizmo šios

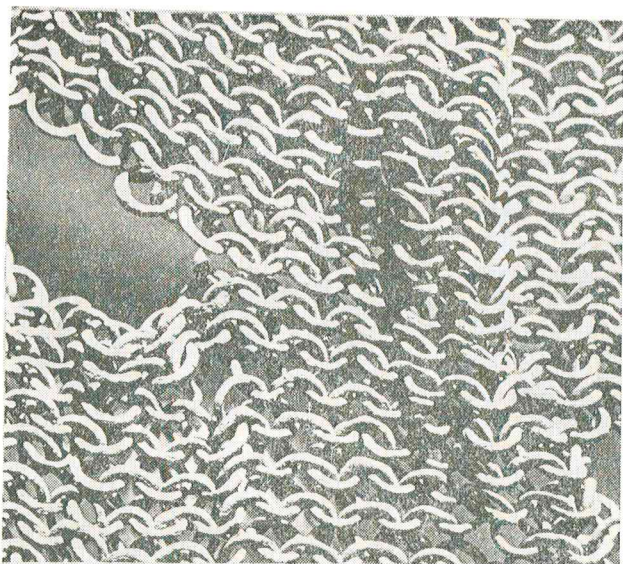
28 pav. Kalavijų dalys

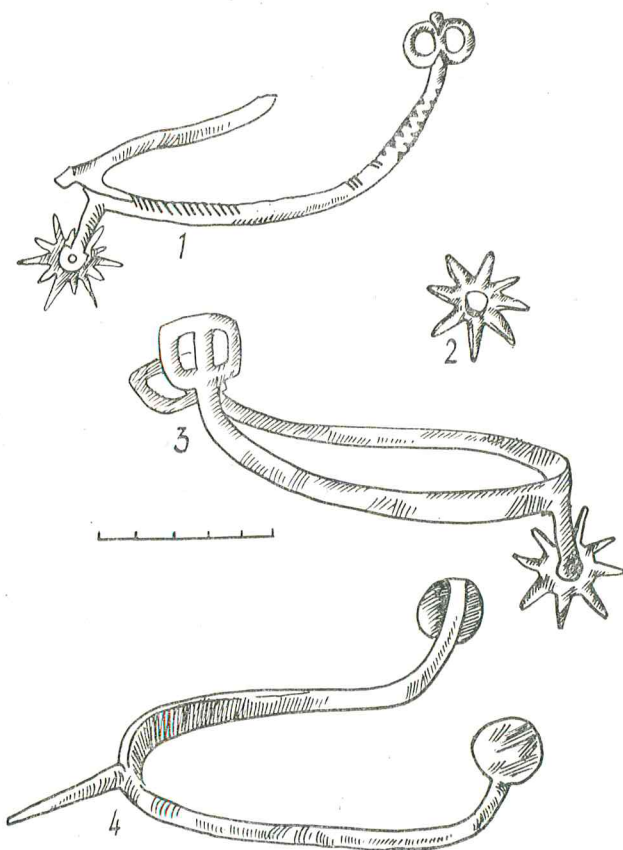
29 pav. 1—sagtlis, 2, 3, 9—pentiniai, 4, 5—verpstukai,
6—skiltuvai, 7, 8—cilindrinų spynų raktai, 11, 13—
skustuvai, 10, 12—peiliai, 14—diržo apkalas, 15—17—
kalavijų rankenų dalys

rūšies ginklais, datuojami XII—XIII a. [30,
p. 203, pav. 35:16, 17]. To paties kapo sampi-
le rasta iš žalvarinės vielos susukta grandinėle
kalavijui prie diržo prikabinti. Jos elementai
pailgi, S pavidalo (pav. 28:9). Tokių apdegu-
sių grandinėlių liekanų rasta dar bent 3 nede-
gintų mirusiųjų kapų sampiluose. Neįmanoma
nustatyti, keliems kalavijams jos priklausė. Apy-
tikrį skaičių galima nurodyti tik pagal kitas
jų dalis. Tai 5 rankenų buožės (pav. 28:2—4;
29:15), 6 skersiniai (pav. 28:5—7; 29:16,
17), 4 makščių antgaliai (pav. 26:4; 28:8).
Taigi, be aprašytojo kalavijo, rastos dar bent
6 kalavijų liekanos.

Degininiuose kapuose išliko tik šarvų
fragmentų. Šarvai buvo dvejopi: kiautiniai ir
žieduočiai. Pirmųjų tėra kelios beformės apde-
gusios plokštelės (greičiausiai rankų apsaugos).
Kapo Nr. 60 sampile rasta didelė žieduočio dalis.
Gerai išliko krūtinės dalis ir apysveikė ran-
kovė (pav. 30). Tai būtų bene jau penkta žie-
duočio radimvietė Lietuvoje. Iki šiol jų gaba-
lėlių aptikta 3 kapinyuose ir 2 piliakalniuose.
Tai Pakalniškiai, Šakių raj. [33, p. 124, pav.
6], Ruseiniai, Kėdainių raj. [1, p. 28—29], To-
lišiai, Kelmės raj. (KVIM, inv. Nr. 1692:9),
Bubiai, Šiaulių raj. [33, p. 127, pav. 8] ir Kau-

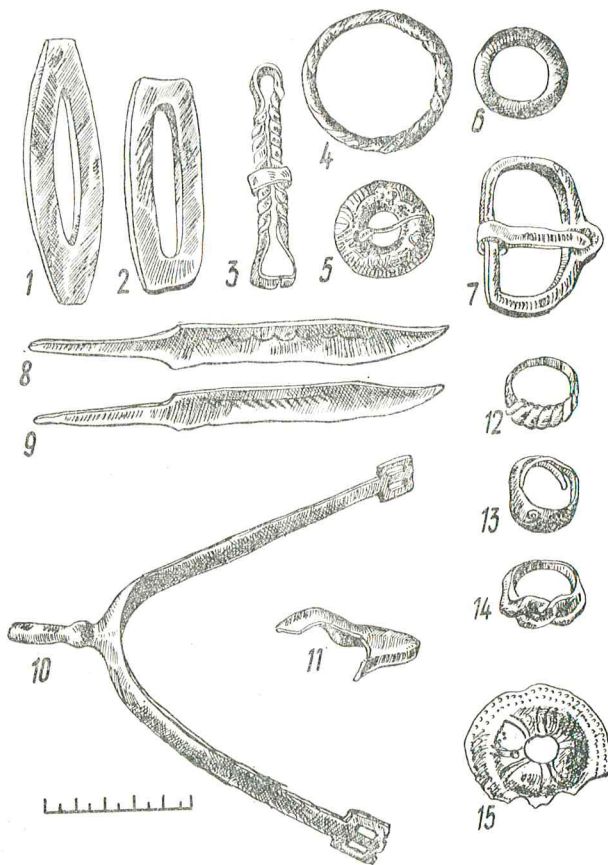
30 pav. Zieduočio dalis

31 pav. Pentinai

kai, Alytaus raj. [10, p. 62, pav. 15]. Visi jie turėtų priklausyti XIII—XIV amžiui.

Iš kitų kario aprangos daiktų minėtini pentinai. Jų (arba dalių) rasta 12. Pentinai taip pat dvejopi: su spygliu ir žvaigždute. Spygliai

32 pav. Daiktai iš suardytų degintinių kapų, rasti kapo Nr. 141 sampile: 1, 2 — skiltuvai, 3 — pincetas, 4, 6 — grandys, 5, 15 — segės, 7 — saglis, 8, 9 — peiliai, 10 — pentinas, 11 — kalavijo makščių antgalis, 12—14 — žiedai

įvairios formos. Yra visai lygių (pav. 31:3; 32:10), tordiruotų (pav. 29:9), piramidės formos (pav. 29:3). Nevienodos ir žvaigždutės. Greta įprastų žvaigždučių (pav. 31:1—3) yra pentinų su keturkampiu ratuku (pav. 29:2). Nežiūrint į šiuos skirtumus ir konstrukcijos nevienodumus, pentinai priklauso XIII—XIV amžiui. Tuo metu jie buvo paplitę visoje Rytų Europoje [8, p. 206, lent. 24].

Bene gausiausią darbo įrankių grupę sudaro peiliai (jų rasta arti 70). Visi įtvėriamieji, dažniausiai tiesiomis nugarėlėmis, iki 20 cm ilgio (pav. 59). Tik kai kurių nugarėlė prie smaigalio lenkta žemyn. Atkreiptinas dėmesys į puošybą. Dalies peilių gražinta geležtė prie nugarėlės. Taikyti 3 puošybos elementai: išilginis griovelis (pav. 59:1), įstrižų įkirtų (pav. 32:9) ir pusapskritimų linija (pav. 32:8). Pastaroji dažniausiai komponuota su grioveliu. Dauguma peilių nei forma, nei dydžiu nesiskiria nuo kitų epochų peilių. Panašios formos jie pasiekė XX a. pradžią.

Obelių kapinyno skiltuvai skiriami į 2 grupes: uždari kiauraviduriai (pav. 32:1, 2;

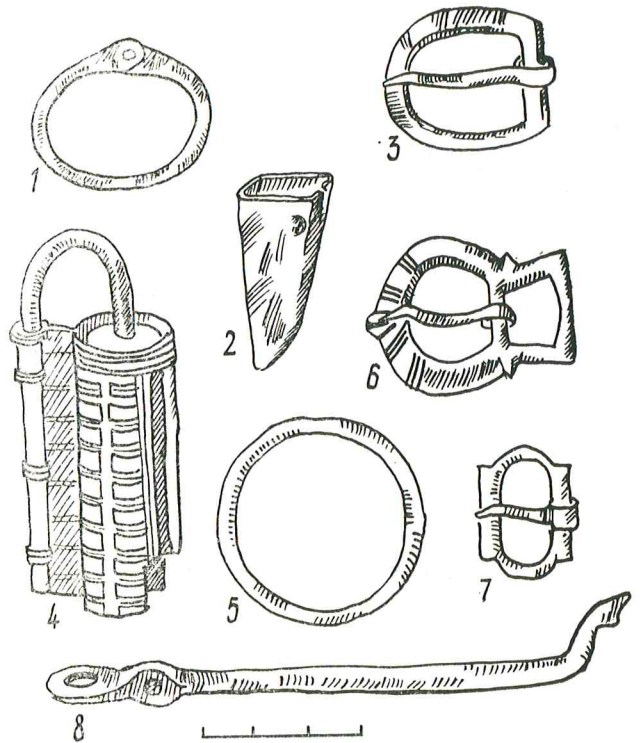
60:6—11) ir užriestais galais (pav. 60:1—5). Pirmieji (jų 23) kartais būna panašesni į stačiakampį, kartais — į ovalą. Išpjova tokios pat formos kaip ir skiltuvai. Kai kada abiejuose išpjovos galuose būna apskriti paplatėjimai (pav. 60:8, 9, 11). Kartais viename šio tipo skiltuvų gale būna dar ir skylutė pakabinti (pav. 29:6). Skiltuvai iki 10,5 cm aukščio, neretai daugiau kaip 3 cm pločio. Skiltuvai užriestais galais (jų 12) šiek tiek žemesni (retai daugiau kaip 8 cm aukščio). Jų darbinė dalis dažniausiai platesnė negu pirmųjų, trikampė, tačiau ji yra tik iš vienos pusės. Užriestieji galai — rankena, o kiauravidurių darbinės dalys yra iš abiejų pusių. Tiek pat (12) aptikta ir galastuvų. Dažniausiai išlikusios tik jų dalys. Tai akmeninės pailgos plokštelės viename gale su skylute pakabinti. Rastos 22 ylos. Jos įvairaus ilgio, kai kurių vidurinė dalis prie įklotės tordiruota (pav. 20:1; 35:1—3).

Skustuvus reikėtų skirti *tualeto reikmenims*. Jų rasta 22 — tai labai didelė bendro radinių skaičiaus dalis. Beveik visi jie buvo sulenkiami. Tai rodo prie įklotės išlikę šarnyrai (pav. 29:11, 13). Dydžiu ir forma skustuvai nesiskiria nuo tų įrankių iš visos Lietuvos XV a.—XVI a. pirmosios pusės senkapių.

Tai pačiai kategorijai priklausytų vienintelis pincetas. Jis geležinis, tordiruotas, 7,6 cm ilgio, viduryje su 0,6 cm skersmens eiga ribojančiu žiedeliu (pav. 32:3).

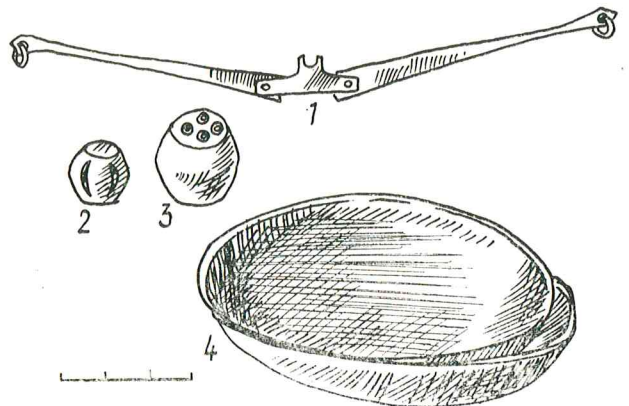
Atskirai paminėtina žalvarinio *geriamojo rago* angos krašto dalis. Tai irgi vienintelis tokių paskirties radinys kapinyne.

Dar vieną dirbinių grupę sudarytų *buities daiktai*. Tai geležinės cilindrinės spynos, jų raktai ir žalvarinės svarstyklės bei svareliai. Rastos 3 apysveikės spynos (pav. 33:4), 4 raktai (pav. 29:7, 8). Svarstyklių skaičių nustatyti sunkiau, nes aptikta tik jų dalių (pav. 34:1, 4). Sprendžiant iš lėkštelių ir petelių kiekio, turėjo būti ne mažiau kaip 3 svarstyklės. Atkreiptinas dėmesys, kad tų 3 svarstyklių liekanos ir 3 svareliai (pav. 34:2, 3) aptikti beveik vienoje vietoje. Teigtį, jog visi šie daiktai priklauso vienam kapui, tvirto pagrindo nėra, bet jeigu tai trijų skirtingų kapų įkapės, vadinasi, kapai turėjo būti greta vienas kito. Šie daiktai rasti kartu su 2 apskritomis lietomis sidabrinėmis segėmis, sidabrinio žiedu pinta priekine dalimi ir geležiniais dėžutės apkalais. Beje, įvairių profiliuotų geležinių bei žalvarinių apkalų, kurių paskirtis nenustatyta, šioje degintinių kapų vietoje rasta ir daugiau. Apkalais vadiname plokšteles su skylutėmis pritvirtinti. Tačiau tarp tų plokštelių kelios yra be skylučių, viena kaulinė. Jų paskirtis apskritai neaiški. Galimas daiktas, tai butyje naudotų daiktų papuošimai.

33 pav. 1, 5 — grandys, 2 — apkalas, 3, 6, 7 — sagtys, 4 — cilindrinė spyna, 8 — neaiškios paskirties dirbiny

Nedidelę radinių grupę sudaro su *aprangos* gamyba susiję daiktai: verpstukai ir siuvimo įrankiai. 30 Obeliuose rastų XIII—XIV a. verpstukų pagal formą skiriama į 3 grupes: cilindro, dvigubo nupjauto kūgio formos ir statinaitės pavidalo (pav. 35:5—11). Pirmieji dažniausiai padaryti iš smiltainio, rečiau — iš molio, kiti — iš rausvo šiferio. Pastarieji laikomi importuotais iš Kijevo Rusios [12, p. 185; 14, p. 61]. Vėlesnė archeologinė medžiaga rodo,

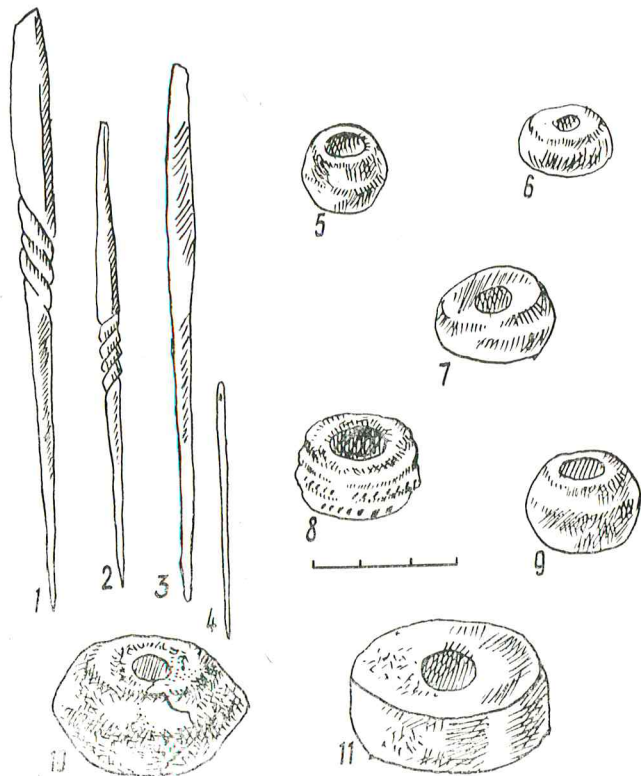

34 pav. Svarstyklių liekanos: 1 — peteliai, 2, 3 — svareliai, 4 — lėkštelės

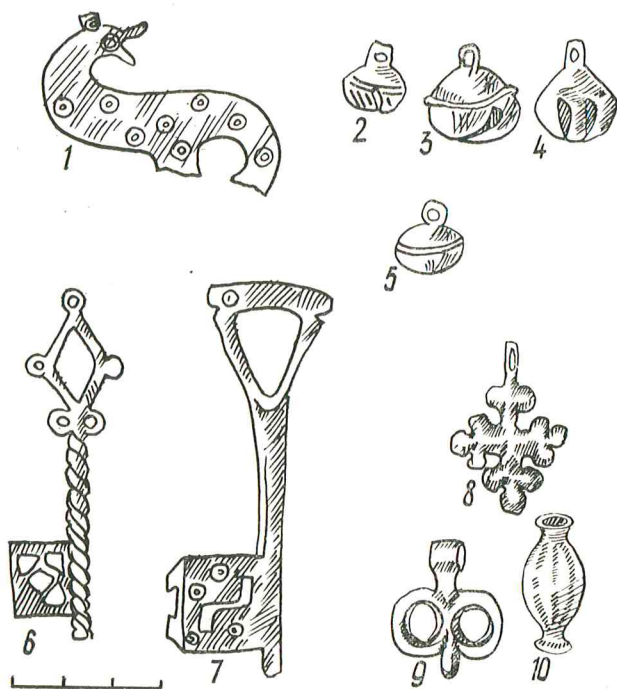
kad visų formų verpstukai išsilaikė ilgai ir buvo dedami į kapus iki XVI a. vidurio.

Iš siuvimo įrankių tėra 2 minėtos adatos (viena iš degintinio k. Nr. 4, antra iš k. Nr. 60 sampilo) ir deformuota žalvarinės adatinės dalis. Apie jos dydį ir formą spręsti sunku. Atrodo, buvo panaši į XV a. nedegintų mirusiųjų kapuose Nr. 86 ir 155 rastąsias adatines.

Prie aprangos reikmenų priklausytų diržai. Šio laikotarpio degintiniuose kapuose išliko jų apkalų, sagčių ir grandžių. Apkalai — tai dažniausiai žalvarinės plokštelės diržo ir sagties sujungimui sutvirtinti (pav. 29:14). Sagčių yra geležinių ir žalvarinių. Įvairesnių formų žalvarinės. Dalis jų yra profiliuotų bei dvigubų (pav. 29:1, 33:6). Geležinės dažniausiai tik keturkampės ir D pavidalo (pav. 32:7; 33:3). Iš 13 sagčių geležinės sudaro daugiau negu du trečdalius — 9. Diržų liekanomis laikytinos ir geležinės bei žalvarinės grandys, kurių degintinių kapų vietoje rasta daugiau kaip 30 (pav. 32:4; 33:1, 5). Jos niekuo nesiskiria nuo XV a. nedegintų mirusiųjų kapuose randamų grandžių; matyt, jų ir paskirtis ta pati: naudotos įvairiems daiktams prie diržo prikabinti. Vienas iš labiausiai paplitusių tokių daiktų buvo piniginės. Išliko keletas jų apkalų ir iš degintinių kapų: viršaus sutvirtinimas su žieduku pakabinti ir užsegimo dalis (abu daiktai sunykę).

35 pav. 1—3 — ylos, 4 — adata, 5—11 — verpstukai

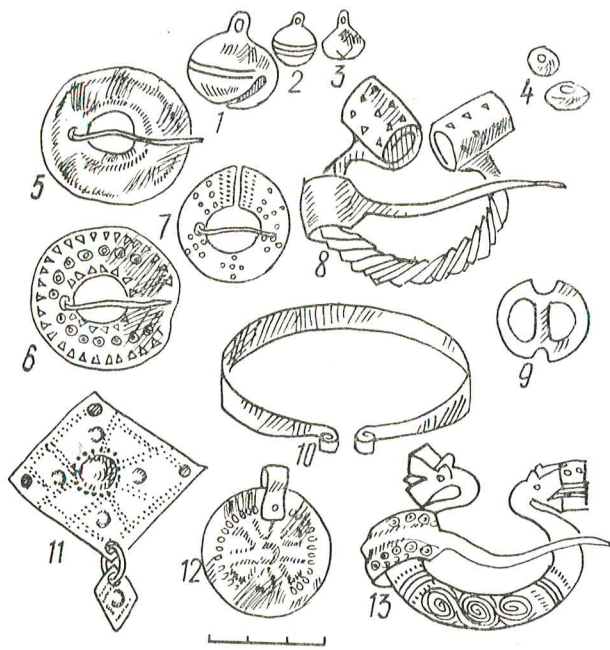

36 pav. Kabučiai ir karolis: 1 — zoomorfinis kabutis, 2—5 — žvangučiai, 6, 7 — žalvariniai raktai, 8 — kryžinis kabutis, 9 — pelėdinis kabutis, 10 — sidabrinis karolis

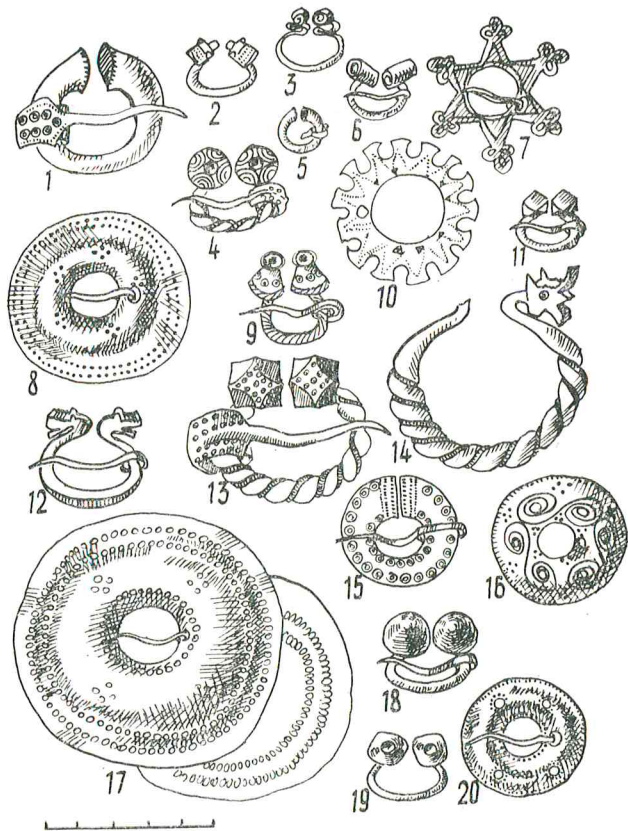
Suardytuose degintiniuose kapuose išliko nemaža papuošalų. Remiantis palyginamąja XIV a. pab.—XV a. nedegintų mirusiųjų kapų medžiaga, pagal paskirtį juos galima suskirstyti į grupes. Tai kaklo, krūtinės, rankų bei simboliškai papuošalai.

Kaklo papuošalams skirtini žvangučiai (pav. 36:2—5; 37:1—3), mėlyni ir gelsvi stikliniai karoliai (pav. 37:4), žalvarinės skardos rombiniai (pav. 37:11) ir žalvariniai lieti kryžiaus pavidalo (pav. 36:8), pelėdiniai, pusrutulio formos, apskriti ir zoomorfiniai kabučiai (pav. 36:1, 9; 37:12) bei antkaklės. Iš šių komponentų verdavo vėriniai. Tai rodo XV a. nedegintų mirusiųjų kapų radiniai (žr. toliau). Kai kurie čia suminėti kabučiai, ypač žalvariniai žvangučiai, galėjo būti nešiojami ir pavieniai ar naudojami kitiems daiktams (piniginėms, juostoms ir kt.) puošti. Beje, labiausiai paplitę iš minėtų kabučių ir buvo žvangučiai — jų rasta 24. Be to, jų kartais įkabindavo ir į zoomorfinius kabučius. Šio laikotarpio degintiniuose kapuose jie rasti 2; abu skirtingi. Latvijoje tokius kabučius vartojo kaip sudėtines krūtinės papuošalų dalis [15, lent. 56]. Galimas daiktas, šio tipo papuošalus (zoomorfinius kabučius su įkabintais žvangučiais) derėtų skirti simboliniams papuošalams.

Tiek zoomorfiniai, tiek kryžiniai kabučiai laikomi ne vietiniais, o importuotais iš Kijevo Ru-

37 pav. Papuošalai: 1—3—žvangučiai, 4—karoliai, 5, 6—plokščios segės, 7, 8, 13—pasaginės segės, 9—sagtis, 10—apyrankė, 11, 12—kabučiai

38 pav. Segės

sios (kryžiaus pavidalo) bei Naugardo (zoo-morfiniai) [14; 61; 64]. Iš tikrųjų Lietuvoje jie nebuvo labai paplitę, tačiau išsilaikė gana ilgai — pavienių Obeliuose pasitaikė dar ir XV a. nedegintų mirusiųjų kapuose.

Iš karolių minėtinas pailgas į abu galus smailėjantis kiauraviduris sidabrinis 2,7 cm ilgio ir 1,2 cm skersmens karolis iš vėrinio. Tokių vėrinų iki šiol žinoma tik lobiuose (pav. 36: 10). Vėrinų, kuriuos sudarė panašios formos karoliai, yra Stakliškių, Geliogalių ir Kretingos lobiuose [7, p. 10—13, pav. 6—8]. Jie laikomi XIII—XIV a. didikų papuošalais [7, p. 35].

Gausiausią krūtinės papuošalų dalį sudaro segės: plokščios ir pasaginės. Plokščių yra keletas pogrupių. Jos skiriasi keliais požymiais: pagaminimo technika, forma, dydžiu ir medžiaga. Pagal pagaminimo techniką plokščių segių yra dvejopų: kaltų ir lietu. Kaltų kategorijai priklauso apskritos skardinės išgaubtu viduriu ir apskritos skardinės išgaubtu lankeliu segės. Pirmosios yra pačios didžiausios, iki 8,5 cm skersmens. Jų rasta ne mažiau kaip 17 (šių ir kitų apdegusių dirbinių skaičius yra apytikris). Daugelis segių deformuotos, aptrupėjusios. Yra daug labai smulkių tokių pat daiktų dalių, ir jas skirti vienam kuriam būtų netikslinga, o laikyti atskiru daiktu taip pat negalima. Jų forma, dydis ir ornamentas niekuo nesiskiria nuo tokių pat XV—XVI a. pirmosios pusės segių (pav. 38: 17). Paplitimo centras — Lietuva. Kaimyniniuose kraštuose jų yra gerokai mažiau. Segės išgaubtu lankeliu mažesnės, dažniausiai 3—4 cm skersmens, vyrauja apie 3,5 cm skersmens segės. Priekinė lankelio pusė ornamentuota taškeliais, spurgeliais, įkartių ir spiralės formos linijomis (pav. 20: 4; 32: 5; 37: 5; 38: 8, 16, 20).

Tokio pat dydžio bei formos yra ir lietu segių. Jos storesnės, sunkesnės, priekinėje plokštumoje išlietas reljefinis dažniausiai augalinis ornamentas. Dauguma segių — žalvarinės, tik 2 sidabrinės (pav. 39). Abi 4 cm skersmens, rastos greta viena kitos. Kartu buvo sidabrinis žiedas pinta priekine dalimi, puošta filigraniniu siūlu, sidabrinė pasaginė segė gyvulio galvutės pavidalo galais ir tordiruotu lankeliu, geležinė kilpvinė ir 2 geležiniai apkalėliai — greičiausiai medinės dėžutės liekanos. Matyt, visi minėti sidabriniai daiktai buvo sudėti į medinę dėžutę ir nesudeginti (jie neapdegę) užkasti kartu su sudegintu mirusiuoju.

Segės išgaubtu lankeliu (tiek skardinės, tiek ir lietos) plokščiųjų grupėje labiausiai paplitusios: pirmųjų (skardinių) rasta 44, antrųjų (lietu) — 23. O apskritų skardinių segių išgaubtu viduriu aptikta 17. Toks nevienodas vienos grupės segių skaičius greičiausiai aiškintinas chronologiniu skirtumu: segės išgaubtu lankeliu

ankstyvesnės, dauguma jų turėtų priklausyti XIII—XIV a., o išgaubtu viduriu — vėlyvesnės. Jų atsiradimo pradžia — XIV a., madingiausias buvo XV a. ir išsilaikė iki XVI a. vidurio. 8—8,5 cm skersmens seges galime laikyti etaloni- niu šio laikotarpio lietuvių moterų papuošalu. Skardinių segių pogrupiui priklausytų ir visai plokščios segės. Tai apie 3 cm skersmens plokš- telės su skylė viduryje. Priekinė jų plokštuma puošta akutėmis ir trikampiukais (pav. 37:6). Lietujų pogrupiui priklausytų ir žvaigždinės segės (rasta tik 1). Tai šešiakampė 4,5—4,8 cm skersmens segė su kampuose išlietais kryžiaus pavidalo paplatėjimais (pav. 38:7). Panašių rasta ir XV a. nedegintų mirusiųjų kapuose Nr. 95 ir 136.

Vienintelė karpytais pakraščiais segė iš su- ardyto degintinio kapo yra apskrita, 4,6 cm skersmens. Priekinė jos plokštuma puošta zig- zagine taškučių linija (pav. 38:10). Didesnė, 5,9 cm skersmens, buvo žiedinė žalvarinė se- gė, kurios rasta tik dalis. Karpytais pakraščiais segės retos, bet išsilaikė iki XV amžiaus. Vie- na aptikta nedegintos XV a. moters kape Nr. 137 (žr. toliau).

Rastos 74 pasaginės segės (neskaitant smul- kių dalių). Pagal galų užbaigimą jos skirsto- mos į 6 grupes: pastorintais ir paplatintais ga- lais — 14 (pav. 38:1, 5), užriestais (cilindri- niais) galais — 16 (pav. 37:8; 38:3, 6), gy- vulio galvutės pavidalo galais — 9 (pav. 37: 13; 38:2, 12, 14), aguoniniais galais — 15 (pav. 38:9), grybo pavidalo — 5 (pav. 38:4, 18) ir buoželiniais bei kampuotais galais — 6 segės (pav. 38:11, 13, 19). Kitų galai neiš- likę. Beveik visų šių rūšių pasaginių segių yra ir vėlesniuose nedegintų mirusiųjų ka- puose [25]. Todėl smulkiau jų neaptarsime, paminėsime tik kai kuriuos ypatumus. Pir- miausia į akis krinta labai skirtingas vie- nos grupės pasaginių segių dydis. Antai gre- ta normalaus dydžio pastorintais galais segių, kurios dažnai didesnio nei 4,5 cm skersmens, yra miniatiūrinių — vos 1,5 cm skersmens (pav. 38:5). Tačiau jos lietos laikantis normalaus dydžio segėms taikytos gamybos technologijos. Tad turėtų būti normalūs papuošalai.

39 pav. Lietuvos sidabrinės segės

40 pav. Pasaginė sidabrinė segė

Tipiškomis miniatiūrinėmis įkapėmis laikyti- nos kai kurios pasaginės segutės cilindriniais galais. Jos 1,5—2 cm skersmens, sulenktos iš nestoros vielos smarkiai išplotais galais. Ci- lindro ilgis dažnai artimas segės skersmeniui. Tokios segės labai neproporcingos. Liežuvėlis rodo, kad jos gali būti tik miniatiūrinės įkapės. Sios segės liežuvėlis iš grubokai sulenktos vie- los, kurios galas dažnai net nepasmailintas. To- kia segė netiko net pačiam ploniausiam drabu- žiui susegti (pav. 38:6). Tačiau jų rasta ir XV a. nedegintų mirusiųjų kapuose. Matyt, ir čia jas dėjo vietoj tikrų papuošalų.

Retos (aptiktos 9) ir šiek tiek neįprastos yra pasaginės plokščios segės pastorintais (tiksliau, paplatintais) galais. Jos padarytos iš žalvari- nės skardos, priekinė plokštuma papuošta įrėž- tomis akutėmis bei taškučių eilėmis (pav. 37:7; 38:15). Retesnėms priklausytų ir segės iš vie- los pinto lankeliu. Vienos tokios apsilūdžiusios ir deformuotos liekanose aiškiai buvo matyti filigraninis siūlas ir palyginti gerai išlikusios stilizuoto gyvulio pavidalo galvutės. Analogiš- ka segė rasta XV a. vyro kape Nr. 141.

Atskirai minėtinos 2 segės gyvulio pavidalo galvutėmis ir tordiruotu lankeliu. Viena yra si- dabrinė, kita — sidabruota. Pirmoji, kaip jau minėta, rasta kartu su sidabrinėmis segėmis išgaubtu lankeliu bei pinto sidabrinium žiedu (pav. 40), antroji — vienoje iš vadinamųjų au- kų duobių (pav. 41). XV a. nedegintų miru- siųjų Obelių kapuose tokių segių nerasta. Tai apskritai retas papuošalas, dažniau pasitaikan- tis tik lobiuose. Iki šiol vien lobiuose aptikta ir pinto sidabrinė segė gyvulio pavidalo gal- vutėmis. Obeliuose rasta ir tokios segės dalių.

Rankų papuošalus sudaro a p y r a n k ė s ir žiedai. Iš degintiniuose kapuose rastų 45 apy- rankių arba jų dalių, kurias galima laikyti at- skiru vienetu, 5 yra įvijinės, 6 pintos, 2 tordi-

ruotos, 32 juostinės. Įvijinės apyrankės turėtų būti vienos iš ankstyviausių. Jos padarytos iš trikampės žalvarinės juostelės suplotais galais, priekinė plokštuma puošta zigzaginiėmis taškučių linijomis (pav. 42:7).

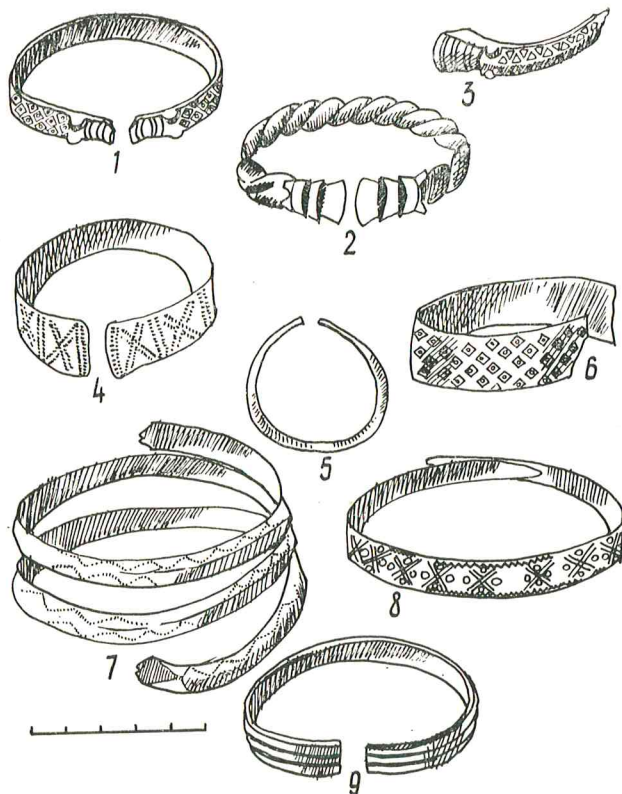
Juostinės apyrankės padarytos dažniausiai iš plokščios juostelės, puoštos rombiukais, zigzaginiėmis linijomis, akutėmis, dvigubomis susikertančiomis punktyrinėmis linijomis. Yra 2 išilginiais grioveliais puoštos apyrankės. Jų galai nevienodi: vienos baigiasi tolygiai (pav. 42:6), kitų galai truputį platėja (pav. 42:4), trečių siaurėja (pav. 42:8) ar net smailėja (pav. 42:5). Pasitaiko juostinių apyrankių, kurių siaurėjančių galų šonuose išlieta po 2 ataugėles. Jų galai primena gyvulio, galbūt žalčio galvutę (pav. 42:1). Tą įspūdį sustiprina rombiukais išmargintas apyrankės lankelis, primenantis žalčio nugarą. Su tokiomis pat ataugėlėmis buvo ir segė (išlikusi tik dalis), kurios lankelis puoštas trikampiukais, o platėjantis galas panašus į žirgo kanopą (pav. 42:3). Ją primena ir vienos segės tordiruotu lankeliu galai (pav. 42:2).

Bene vėlyviausiomis iš juostinių grupės laikytinos apyrankės smailėjančiais į išorę suvyniotais galais (pav. 37:10). Tokių pat dar randama ir vėlesniuose nedegintų mirusiųjų kapuose. Obeliuose aptikta moterų kapuose Nr. 133 ir 145. Prie pačių vėlyviausių skirtinos ir iš vielos pintos apyrankės. Deja, degintiniuose kapuose išliko tik nedideli jų fragmentai. Apie pynimo būdą kalbėti sunku. Be to, tai gali būti ir antkaklių dalys, juoba kad iš XV a. kapų, ypač vakarų Lietuvos, pintų antkaklių yra daugiau negu pintų apyrankių. Prie apyrankių tie gabaliukai priskirti todėl, kad rytų Lietuvoje iki šiol rasta tik iš vielos pintų apyrankių.

Iš žiedų ankstyviausiais taip pat laikytini įvijiniai. Obelių XIII—XIV a. degintiniuose kapuose iš 41 žiedo tik 3 įvijiniai. Vienas žalvari-

41 pav. Pasaginė žalvarinė sidabruota segė

42 pav. Apyrankės

nis, 5 apvijų, vytas iš 3 vielų smailėjančiais galais. Antrasis taip pat žalvarinis, išplotais galais. Atskirai minėtinas sidabrinis žiedas iš degintinio kapo Nr. 2. Jis padarytas iš 0,5 cm pločio smailėjančiais galais juostelės, kuri aplink pirštą aptenka 2 kartus, puošta dviguba zigzagine taškučių linija, kampuose įspausta po trikampiuką (pav. 20:5). Šis žiedas vienas relesnių radinių. Analogiškas Svėkšnoje, Šilutės raj., aptiktas datuojamas IX—XII a. [29, p. 68].

Antrą pagal didumą grupę sudarytų žiedai pastorinta priekine dalimi (rasta 10). Tai dažniausiai smailėjančiais ir sukeistais galais žiedai, kurių priekinė dalis puošta skersiniais bei įstrižiniais ranteliais, taškučių linijomis ir pan. (pav. 32:13; 43). Šiai grupei priklausytų ir 11 žiedų tordiruota priekine dalimi. Kartais ta dalis dar būna apvyniota filigraniniu siūlu.

Pačią gausiausią grupę (18) sudaro žiedai pinta priekine dalimi (pav. 32:14). Jie skiriasi dar keiliais požymiais, pirmiausia — vielų skaičiumi. Paprasčiausi pinti iš 4 vielų, kurių kiekviena kartais dar būna apvyniota plonesne viela. Galai dažniausiai sukeisti, tačiau baigiasi vėlgi nevienodai: vienų visos 4 vielos abiejuose galuose susuktos, kitų — sulydytos, ir joms suteikta norima forma. Tarp šių žiedų yra lietu-

43 pav. Sidabrinis žiedas

imituojančių priekinės dalies pynimą iš 4 šakų. Sudėtingesni 7 vielų žiedai, kai aštuntoji naudojama ašimi. 2 žiedai yra sidabriniai, masyvūs, pinta dalis yra trikampio skersinio pjūvio, perpinta filigraniniu siūlu (pav. 26 : 3; 43). Taip pintų sidabrinųjų papuošalų — antkaklių bei apyrankių — daugiau žinoma iš lobių, ir jie skiriami XIII—XIV a. [11, pav. 572—575]. Tokių šių žiedų datavimą paremtų ir Obelių medžiaga.

Iš simbolinių papuošalų Obelių degintiniuose kapuose rasta 16 raktų (15 žalvarinių ir dalis sidabrinio) (pav. 36 : 6, 7) bei 4 amuletų — žalvariu puoštų žvėrių nagų — liekanos. Abi papuošalų grupės Lietuvoje žinomos iš XIV a. piliakalnių sluoksnių ir XIV a.—XVI a. pirmosios pusės kapų. Šie chronologiniai rėmai, tiksliau, XIV a.—XV a. pradžia, taikytini ir Obelių degintinių kapų raktams bei amuletams. Tik reikia pasakyti, kad palyginti su bendru radinių skaičiumi, raktų (16) yra daug.

Iš kitų papuošalų minėtinos įvairaus dydžio įvijos. Jų rasta apie 60, neskaitant nuolaužų. Dauguma susuktos iš apskritos ar trikampės žalvarinės, labai retai sidabruotos vielos. Įvijų dydis ir forma kartais labai panašūs į įvijinių žiedų. Galimas daiktas, dalis deformuotų žiedų laikoma įvijomis, nes atskirti juos ne visada įmanoma.

Kaip jungiamosios papuošalų dalys traktuotinos žalvarinės plonos vielos grandinės, kurių terasta pora menkų gabaliukų.

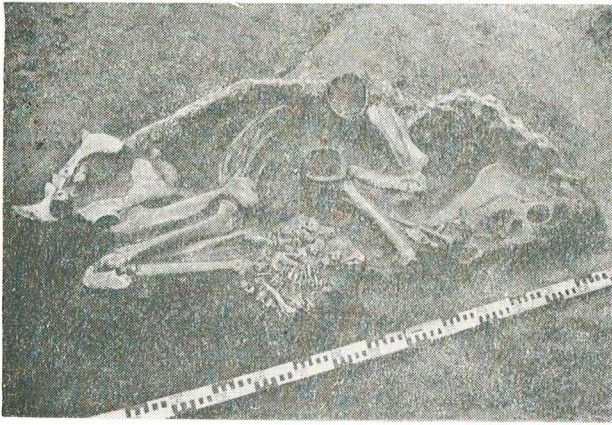
Vienu iš retesnių suardytų degintinių kapų daiktų reikėtų laikyti žirgo aprangos liekanas. XV a. nedeginto kapo Nr. 60 sampile, be daugybės kitų apdegusių daiktų, rasta geležinė balno kilpa. Ji smailėjančiu viršumi, 15,2 cm aukščio ir 14,5 cm pločio. Pamina lenkta, ovali, 4,2 cm pločio. Apdegusi balno kilpa kelia esminį klausimą: ar kartu su raiteliu buvo sudegintas tik balnas, ar ir pabalnotas žirgas. Kai kada galėjo būti deginami žirgai (ar bent kai kurios jų kūno dalys). Tai rodo suardytuose

degintiniuose kapuose aptinkami apdege žirgo dantys. Tačiau kapinyne nepasitaikė nė vienu apdegusių žąslų.

Dauguma žirgų palaidota nedegintų. Išlirta 30 nedegintų jų kapų. Degintinio kapo Nr. 2 pavyzdys ir ankstesni plačiai žinomi centrinės Lietuvos šio laikotarpio kapinynų tyrimai rodo, kad nedegintus žirgus daugiausia laidojo kaip sudeginto raitelio įkapes. Obeliuose žirgų kapai aplink degintinius kapus sudarė savotišką stačiakampį, užimančią visą kapinyną pietryčių—šiaurės vakarų kryptimi. Nuo žvyruobės iki šiaurės vakarų galo jis apie 75 m ilgio, šiaurės rytų—pietvakarių kryptimi apie 55 m pločio. Pietryčių galas greičiausiai suardytas kasant žvyrą, šiaurės vakarinę dalį dengia kelias. Pietvakarių pusėje, atrodo, būta kalvelės, kuri, tiesiant kelią, sulyginta. Čia išlikusios tik giliau buvusios žirgų griaučių dalys, kai kurie kapai suardyti. Žirgus laidojavo kniūpsčius ar ant sono, galvomis į pietvakarius (pav. 44).

44 pav. Žirgo kapo Nr. 4 detalė

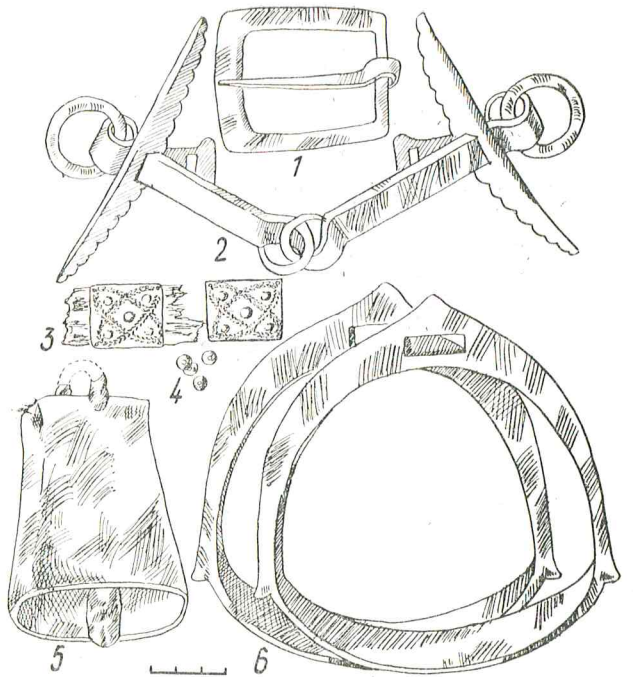
45 pav. Žirgo kapas Nr. 3

Kape Nr. 4 kartu su žirgu palaidotas šuo (pav. 45).

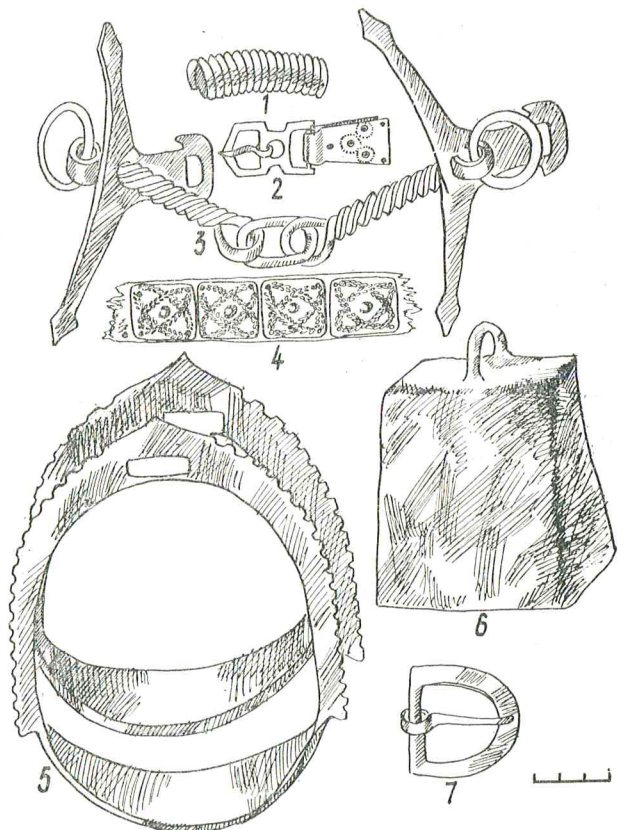
Iš žirgo aprangos daiktų išliko kamanų ir balnų liekanų, skambalų ir karčių papuošalų: įvijų, žvangučių bei karolių. Kamanos siūtos iš dvigubos ar trigubos odos 1,5–2,5 cm pločio diržų, kuriuos kartais padengdavo keturkampėmis ar apskritomis žalvario plokštelėmis. Plokštelės ornamentuotos dviejų susikertančių elipsių raštu (pav. 46:3; 47:4). Neatskiriama sudėtinė kamanų dalis — geležiniai žąslai. Beveik visi Obeliuose rastieji dvinariai. Nareliai dažniausiai keturkampio skersmens. Tik žirgo kape Nr. 4 aptiktų trinarių žąslų nareliai tordiruoti. Prie trinarių šie žąslai gali būti priskirti tik sąlygiškai, nes vietoj vidurinio narelio yra pailga šoninius narelius jungianti grandis (pav. 47:3). Dauguma žąslų baigiasi skersinukais. Tai lenktos siaurėjančiais galais plokštelės, kurių vienas pakraštys kartais profiliuotas (pav. 46:2; 47:3). Žirgo kape Nr. 4 aptikta žalvarinė profiliuota smailėjanti 3,8 cm ilgio ir 2,1 cm pločio kamanų diržo sagtis (pav. 47:2). Žirgo kape Nr. 3, be žąslų ir diržų apkalų, išliko keli trinariai kamanų diržų skirstikliai. Čia praktiškai buvo gerai išsilaikęs visas kamanų piešinys (pav. 48).

Daugumoje kitų kapų kamanos paprastesnės, tačiau paprotys laidoti kamanomis pamautus žirgus Obeliuose buvo visuotinis: kamanų liekanų (žąslų) rasta beveik visuose mažiau sudėtyuose žirgų kapuose. Iš 30 kapų 21-me aptikta žąslų (kiti kapai arba suardyti, arba smarkiai apardyti). Konstrukcijos požiūriu Obelių kamanos labai artimos Pakalniškių kamanoms [3, p. 105, pav. 1:1–3].

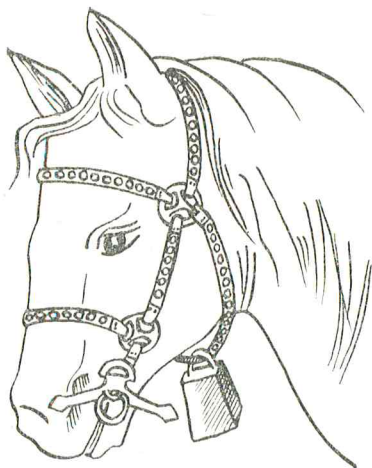
Balnų kilpų rasta 14 žirgų kapų (kitų griaučiai gerokai apardyti), iš kurių 7-se (k. Nr. 2–6, 13, 22) buvo po 2, 7-se (k. Nr. 1, 8, 21, 23, 27–29) — po 1 kilpą. Visos jos plokščios, tačiau nevienodos formos: pūstais šonais,

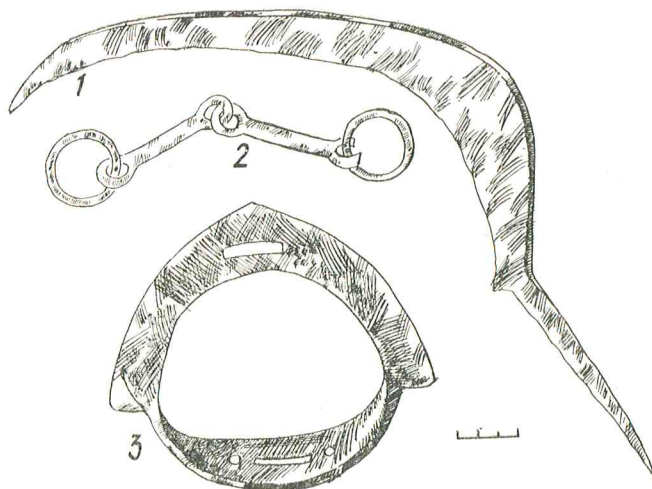
46 pav. Daiktai iš žirgo kapo Nr. 2: 1 — sagtis, 2 — žąslai, 3, 4 — kamanų apkalai, 5 — skambalas, 6 — balno kilpos

47 pav. Daiktai iš žirgo kapo Nr. 4: 1 — įvija, 2, 7 — sagtys, 3 — žąslai, 4 — kamanų apkalai, 5 — balno kilpos, 6 — skambalas

48 pav. Rekonstruotos kamanos pagal žirgo kape Nr. 3 rastas jų liekanas

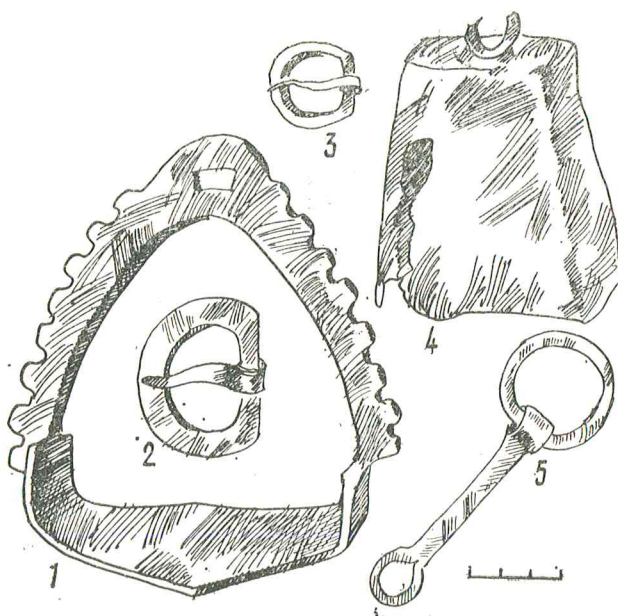

50 pav. Daiktai iš žirgo kape Nr. 27: 1 — pjautuvas, 2 — žąslai, 3 — balno kilpa

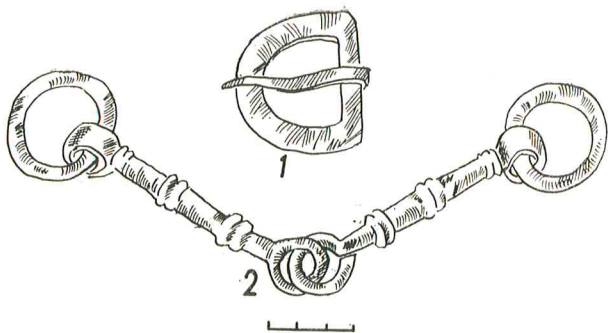
49 pav. Daiktai iš žirgo kape Nr. 5: 1 — žąslai, 2 — sagtys, 3 — balno kilpos, 4 — skambalas

lenkta pamina, truputį smailėjančiu viršumi. Vidinis jų piešinys (žiūrint iš šono) primena į viršų patęstą ovalą (pav. 47 : 5; 49 : 3). Kitų forma panaši į trikampį patęstu viršumi (pav. 46 : 6). Jų pamina dažniau tiesi, nors yra ir labai išlenktų. Kape Nr. 27 rastos kilpos paminėje yra 3 viena eile išilgai išdėstytos išpjovos: vidurinė pailga, iš galų — apskritos (pav. 50 : 3). Visų balno kilpų dydis panašus į aprašytosios iš suardyto degintinio kape.

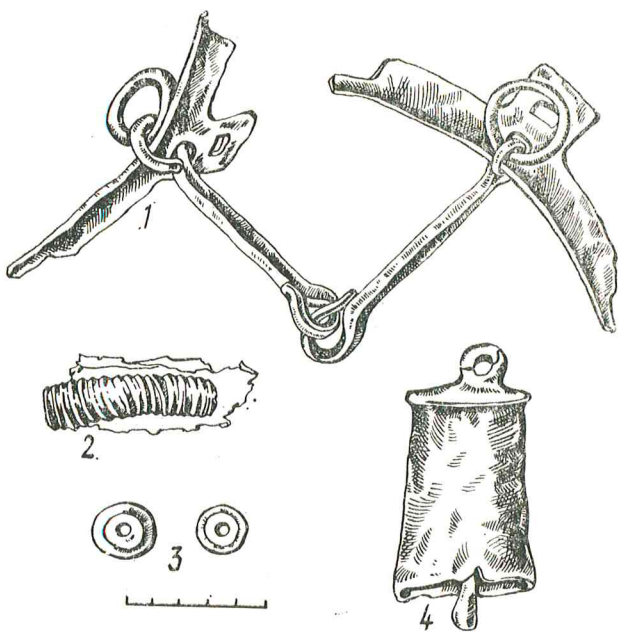

51 pav. Daiktai iš žirgo kape Nr. 8: 1 — balno kilpa, 2, 3 — sagtys, 4 — skambalas, 5 — žąslų dalis

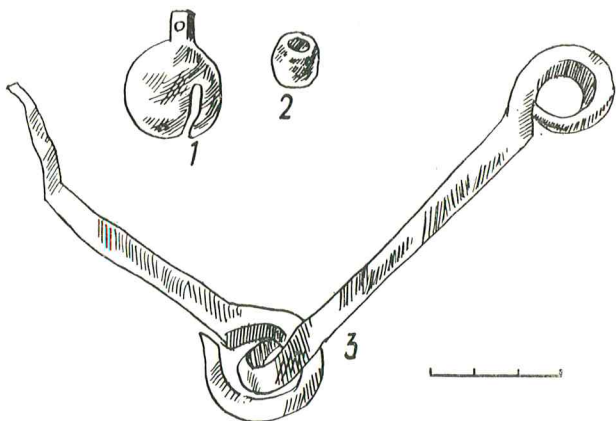
Žirgo kape Nr. 3 rasta 2 skirtingų formų kilpų. Vienos šonai plokšti, kaip ir aprašytųjų, kitos — apskritimo skersinio pjūvio ir tik prie viršaus, suėję smailumon, plokštėjantys. Smailėjanti viršutinė dalis — tipiškas Obelių balnakilpių požymis, trukdantis įtraukti jas į priimtą klasifikaciją [5]. Obelių balnakilpės yra savotiškas J. Antanavičiaus skirto 7, 10 ir 11 tipo hibridas [5, p. 72, pav. 1]. Tik kape Nr. 8 rastosios tiksliai atitinka tos pačios lentelės 9-ąjį tipą (pav. 51 : 1). Šio tipo kilpas J. Antanavičius datuoja XI—XIII a. ir kartu nurodo, kad vėlyviausia tokia kilpa rasta Kauno pilyje kartu su XIII—XIV a. medžiaga [5, p. 77]. Žirgo

52 pav. Daiktai iš žirgo kapo Nr. 7: 1—sagtis, 2—žąslai

53 pav. Daiktai iš žirgo kapo Nr. 17: 1—žąslai, 2—įvija, 3—karoliai, 4—skambalas

54 pav. Daiktai iš žirgo kapo Nr. 18: 1—žvangutis, 2—karolis, 3—žąslai

kape Nr. 21 aptikta sidabruota kilpa. Deja, ji smarkiai paveikta korozijos, ornamento atkurti nepasisekė. Galimas daiktas, ir kituose kapuose buvo sidabruotų žirgo aprangos daiktų.

11-je kapų (Nr. 1—8, 15, 22, 28) išliko ir saugčių balnų diržams tvirtinti (k. Nr. 6, 8—po 2, kituose—po 1). Jos dvejopos formos: keturkampės (pav. 46:1; 49:2) ir D raidės pavidalo (pav. 47:7; 51:3; 52:1), kartais daugiau kaip 7 cm pločio ir iki 6 cm aukščio.

Kapuose Nr. 2—6, 8, 12, 13, 15, 20, 21 žirgų pakaklėje rasta po skambalą. Dauguma—geležiniai, tačiau su labai didele žalvario priemaiša; galimas daiktas, jie buvo dvigubomis ar trigubomis sienelėmis. Skambalai trejopos formos. Daugiausia nupjautos keturkampės piramidės formos skambalų (pav. 46:5; 47:6; 51:4) (Novgorode rastų XIV a. šios formos skambalų sienelės trigubos—vidinė geležinė ir iš abiejų pusių aptraukta variu [36, p. 76, pav. 63]). Kapuose Nr. 5, 20, 21 aptikta stačiakampio lygiasienio formos (pav. 49:4), kapuose Nr. 15 ir 17—cilindro formos skambalų (pav. 53:4). Skambalo iš kapo Nr. 12 forma neaiški, nes jis visai subiręs. Skambalų viršuje yra kilpa pakabinti. Aukštis su ja kartais daugiau kaip 15 cm (k. Nr. 5 rastasis 16 cm aukščio, apačioje 8,5×5,5 cm dydžio).

Kartais žirgams kabindavo ir žalvarinius žvangučius (pav. 54:1). Po vieną jų rasta kape Nr. 18 (2,3 cm skersmens) ir kape Nr. 22 (2 cm skersmens). Abu rutulio formos. Skambalų šiuose kapuose nerasta, matyt, jų vaidmenį atliko žvangučiai.

Žirgų karčius puošdavo žalvarinėmis įvijomis (pav. 47:1; 53:2) ir dvigubo nupjauto kūgio formos gintaro karoliais (pav. 53:3). Kapuose Nr. 4 ir 17 rasta po įviją, kapuose Nr. 13, 15 po vieną, kape Nr. 17—2 gintaro karoliai. Kape Nr. 18 prie žirgo kaukolės aptiktas statinaitės pavidalo 1,2 cm aukščio ir 1 cm skersmens gelsvo stiklo karolis (pav. 54:2).

Kape Nr. 27 prie žirgo galvos rastas geležinis pjautuvas. Atstumas tarp jo geležtės galų (tiesia linija) 28 cm. Kartu su įkote pjautuvas 39,5 cm ilgio (pav. 50:1).

Apskritai žirgų kapai išlikę blogai. Dauguma suardyta ariant, tiesiant Obelių—Laičių keklį. Tad aišku, kodėl tiek mažai tėra ir nesuardytų degintinių žmonių kapų. Dalis jų turėjo būti virš žirgų griaučių, o jų išliko tik giliau užkastos dalys: daugiausia kaukolės ir priekinių kojų kaulai. O ir išsilaukę griaučiai labai sunykę. Anatomiciniams tyrimams, kuriuos atliko Lietuvos veterinarijos akademijos Arklininkystės katedros vedėjas doc. V. Barauskas, tiko tik septyneri. Nustatyta, kad visi palaidoti žirgai

buvo eržilai nuo 2 iki 19—20 m., nuo 116,7—117,8 iki 148,1 cm ūgio. Raitelių įkapėms panaudoti ne tik seni, bet ir luoši žirgai. Antai kape Nr. 5 palaidotas su suaugusiais kairiosios kojos kaulais bei keliais suaugusiais slanksteliais.

Obeliuose palyginti labai didelis senų žirgų procentas: iš 7 kapų 4-se palaidoti 18—20 m. žirgai, o tame pačiame Ukmergės raj. Tulpiakiemio kapinyne iš 16 iširtų žirgų tik 1 buvo 15—18 metų.

OBELIŲ EŽERO PAKRAŠČIO TYRIMAI

1840 m. sausio 31 d. dvarininkas J. Pomarnackis iš Bratnavos persiuntė istorikui T. Narbutui K. Kozakovskio iš Kurėnų rašytą laišką. Jame buvo rašoma, kad apie 1830 m. nuleidus Obelių ežero vandenį, netoli kranto aptikta maždaug 3 kv. sieksnių dydžio pakiluma, kurią sudarė pelenai, anglys, žmonių ir arklių kaulai, daugybė įvairių ugnies ir vandens apgadintų radinių. Tai kardai, antgaliai, akmeniniai ir geležiniai kirviai, vyriški ir moteriški žiedai, adatos, raktai, stiklo karoliai, arklių aprangos daiktai ir daug nežinomos paskirties radinių. K. Kozakovskis šią vietą vadina Lietuvos Pompėja [19, p. 222—224].

Vietos žmonių pasakojimu, dar XX a. pradžioje žvejai ištraukdavo iš ežero daiktų. Dirbinių likimas ir tikslai jų radimo vieta nežinoma. Norint visa tai nustatyti, 1982 m. rugpjūčio mėn. buvo atlikti paleogeografiniai ežero tyrimai. Lietuvos TSR MA Geografijos skyriaus mokslinis bendradarbis R. Kuskas, išgręžęs keliasdešimt gręžinių, nustatė krantų kitimą per paskutinįjį pusančio tūkstantmečio. Tuo laikotarpiu kranto linija siaurės vakarų kampe, kur yra kapinynas, pasistūmė į vandens pusę, t. y. ežeras gerokai uždumblėjo. Apie 20 m pločio pakrantės ruožą dabar užima durpinga drėgna pieva. Vandenyje maždaug 10 m pločio pakrantė priaugusi meldų. Dugnas čia klampus, kai kur liulantis. Vandenyje taip pat išgręžta nemaža gręžinių, tačiau kultūrinio sluoksnio pėdą neaptikta.

1982 m. vasarą ežerą mėginta žvalgyti akvalangu. Akvalangistas VSI studentas A. Valevičius išnardė visą ežero pakrantę ne tik ties kapinyne, bet ir priešingoje pusėje bei daugelyje kitų vietų. Tačiau vanduo drumzlinas, blogai matyti. Jokių dugno skirtumų nepastebėta, dirbinių nerasta.

Taigi laiške minėtų radinių vieta ežere liko nenustatyta. Dėl jos galima tik spėlioti. Jeigu dirbiniai sietųsi su aukojimais, tai jų radimo vietos logiškiausia būtų ieškoti netoli kapinyno, t. y. siaurės vakarų pakrantėje. Ji pelkėta, be to, čia yra vos pastebima drėgnoka dauba ari-

mame lauke, galimas daiktas, kažkada buvusi ežero įlanka. Trumpiausias ir patogiausias kelias nuo kapinyno į ežerą būtų kaip tik čia, rytiniu daubos pakraščiu.

K. Kozakovskio laiške rašoma, kad daiktai būtų rasti ežere netoli kranto. Remiantis šiuo teiginiu, galima spėti juos buvus sumestus nuo kranto. Archeologiniais radiniais laikomus daiktus nesunkiai galima numesti apie 10 m. Iš laiške suminėtu daiktų galima spėti juos buvus apytikriai vienalaikiais su degintiniais XIII—XIV a. kapais krante. Kranto linija tuo metu turėjo būti pačiame drėgnos pievos viduryje. Čia ir buvo iškasta 14×8 m dydžio perkasa, orientuota statmenai į ežerą. Vienas jos galas rėmėsi į apskaičiuotą XIV a. krantą toje vietoje, kur turėjo eiti spėjamas takas iš kapinyno, kitas — į dabartinę pakrantę už 3 m nuo vandens.

20—25 cm gylyje perkasoje aptiktas netvarkingai sumestų akmenų grindinys. Jų sluoksnį sudarė nuo 1 iki 5 eilių. Dauguma 10—20 cm skersmens, tik siaurės rytiniu grindinio pakraščiu eina nutrūkstanti didelių (iki 60—70 cm skersmens) akmenų eilė. Dėl to šis pakraštys aukštesnis, turi lyg savotišką stambią akmenų briauną (pav. 55). Grindinys netaisyklingos formos, apie 10 m ilgio ir 2—3 m pločio. Plačiausias viduryje, siauriausias pietryčių gale — ežero pusėje, kur baigiasi padrikai išmėtytais pavieniais akmenimis. Akmenys sumesti prieš tai čia privertus kelmų ir kirviu sukapotų medžių šakų bei iki 15 cm skersmens rąstgalių grindiniui sutvirtinti. Grindinio siaurės vakarų galas iškilęs virš dabartinio vandens lygio daugiau negu 0,5 m, o į ežerą jis nuolaidėja, ir pietryčiuose akmenis jau skalauja vanduo, o kai kurie ir visai apsemti. Siaurės vakarų grindinio gale, tarp akmenų, pastebėtos kelios nedidelės degėsių dėmelės. Akmenys aplink neapdege, ugnis greičiausiai kūrėta ne čia, degėsių bus patekę atsitiktinai. Be to, šiame gale tarp akmenų aptikta apdegusi ir apsilūdžiusi deformuota žalvarinė juostinė apyrankė. Daugiau radinių nei ant grindinio, nei šalia jo nerasta. Neaptikta jų ir 3 m pločio pievos ruožė tarp grindinio ir dabartinio vandens.

Kaip atrodė ši vieta XIII ar XIV amžiuje? Vietos žmonės pasakoja, jog pakrantėse žvejų tinklai kliūdavo už stambių kelmų ar išvirtusių medžių kamienų — esą čia buvęs miškas. Jeigu grindinys, kaip parodė paleogeografiniai tyrimai, prasidėjo pačioje ano meto pakrantėje, juo buvo galima nueiti apie 10 m į ežero gilumą. Spėjant, kad kaip tik nuo čia buvo metami daiktai į vandenį, tai vieta, kur jie krito, turėjo būti maždaug dar už 10 m nuo pietrytinio grindinio galo, už meldų linijos. Dugną čia dengia 20—25 cm storio susipynusios meldų šaknys.

55 pav. Akmenų grindinys ežero šiaurės vakarų pakrantėje

Po jomis yra storas dumblo, viršuj — apie 80 cm vandens sluoksnis.

Tarp meldų šaknų aptikta apie 5 m skersmens ir iki 20—25 cm storio juodos su degėsiomis maišytos žemės dėmės. Šiame sluoksnyje rasta sudegusių kaulų fragmentų ir įvairių metalinių, stiklinių ir kitokių daiktų bei apdegusių, susilydžiusių jų nuolaužų. Visa tai susimaišę, vandens suplauta į vienalytę, tirštą mazutą primenančią masę. Ją laikė susipynusios meldų šaknys. Jokios daiktų išsidėstymo tvarkos (jeigu ji kada ir buvo) nebelikę: lengvesni daiktai yra arčiau paviršiaus, sunkesni nugrimzdę giliau į dumblą. Dėl šių priežasčių įprastiniai archeologinių tyrimų (tiek sausumos, tiek povandeninių) metodai čia netiko. Reikėjo ieškoti trečio kelio — visą tą sluoksnį iškelti ir perplauti. Šis būdas pasirodė patikimiausias: 2 mm tankumo tinklais buvo surinkti ne tik kaulai, anglys, puodų šukės ir daiktai, bet ir pačios smulkiausios tų daiktų nuolaužos.

Iš nedidelio plotelio suregistruota apie 2400 sveikų ar apysveikų daiktų. Čia neįtraukta puo-

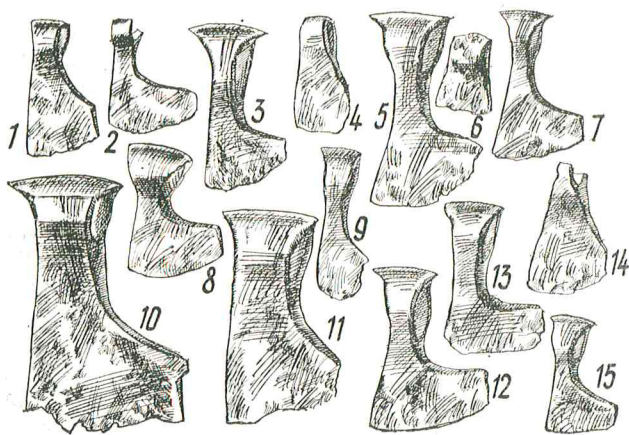
dų šukės, smulkios daiktų dalys, smarkiai susilydę stiklo karoliai ir kt. Pridėjus šiuos daiktus prie bendro ežero radinių skaičiaus, jų susidarytų daugiau kaip 3000.

Dabar neįmanoma nustatyti, kiek daiktų buvo rasta XIX amžiuje. Aišku tik, kad jų turėjo būti ne vienetai ir net ne dešimtys, o šimtai. Minėtame laiške išvardijami ne vien dideli geležiniai daiktai, kuriuos dumble galima rasti apgraibomis, bet ir metaliniai papuošalai bei dažnai nesiekiantys nė 0,5 cm skersmens stiklo karoliai. Tokius daiktus dumble galima rasti tik plaunant. Vadinasi, jau tuo metu turėjo būti panaudotas ne retesnis kaip 0,5 cm tankumo tinklas. Nuleidus vandenį, K. Kozakovskio laiške minimas kauburėlis, be abejo, buvo klampojamas, dumblas ir jame esantys daiktai maišomi. Tad iki mūsų dienų išliko tik dalis tų radinių, ir tai gerokai apniokota. Pirmiausia tai pasakytina apie puodus, kurie, jei ir nebuvo nukentėję nuo vandens, neišvengiamai turėjo būti sutrypti. Metaliniai daiktai buvo išdalyti K. Kozakovskio pažįstamiems įvairiais adresais.

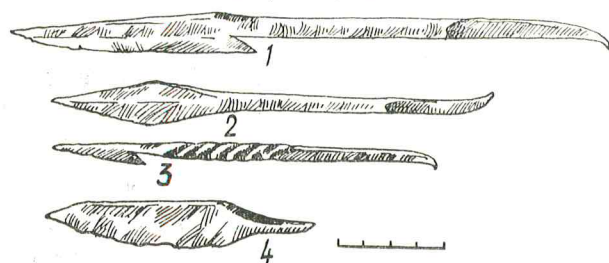
Kaip ir buvo spėjama iš K. Kozakovskio laiško, ežere rasti daiktai labai artimi krante aptiktiesiems iš suardytų XIII—XIV a. degintinių kapų. Tai leistų juos laikyti vienalaikiais.

Daiktai iš ežero pateikiami ta pačia tvarka, kaip ir juos atitinkantieji iš suardytų degintinių kapų krante. Be to, ežere buvę daiktai geriau išlikę, išlaikę daugelį tokių detalių ir ornamentų ypatumų, kurių krante rastieji dažnai jau neturi. Išimtį sudaro tik puodai. Jų šukės mažesnės, vandens nugludintos, nė vieno puodo bent kiek geriau atkurti nepavyko. Sprendžiant iš briaunų, dugnų šukių, kaklelio atlošimo, pilvelio išpūstumo ir ornamentų, šių puodų tiek dydis, tiek forma labai panašūs į krante rastųjų (tarp daugybės šukių yra viena, turinti prie angos krašto išgręžtą skylutę). Ežere šukių rasta mažiau negu krante — degintinių kapų vietoje. Nėra ir bent kiek didesnių puodų liekanų. Didesnė tų puodų dalis, atrodo, vandenyje suiro, kita XIX a. buvo sutrypta. Išliko tik geriau išdegtų šukių. Tad nėra galimybės kalbėti apie puodų skaičių.

Kur kas geriau išliko metaliniai daiktai. Kirviai sudaro pačią sunkiausią daiktų grupę, todėl dauguma jų rasta giliau už kitus daiktus. 17 kirvių tokioje daiktų gausybėje yra palyginti nedaug. Viena iš šios aplinkybės priežasčių turėtų būti jau minėtoji: dauguma jų surinkta prieš pusantro šimtmečio. Kirvių dydis ir forma nesiskiria nuo krante rastųjų. Jie tų pačių dviejų formų ir labai įvairaus dydžio: vien aukštesni svyruoja nuo 5,6 iki 12,3 cm, ašmenų plotis nuo 2,5 iki 7,3 cm (pav. 56). Pasitaiko ir visai miniatiūrinių. Antai vieno iš jų ovali skylė kotui

56 pav. Kirviai

57 pav. Įtveriamieji ietigaliai

tėra 1,1×0,8 cm. Tačiau kirvis tikras, plieniniais ašmenimis.

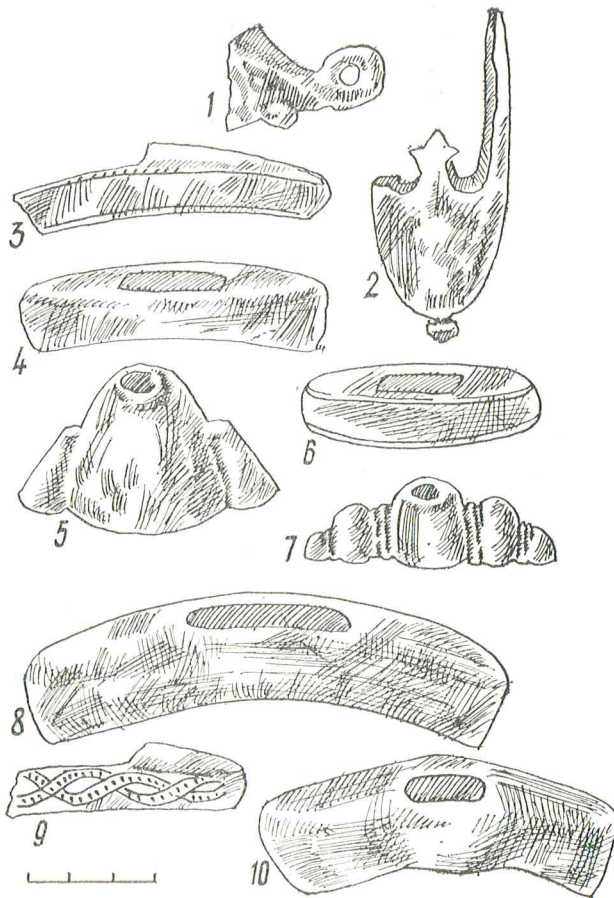
Ietigalių taip pat tesurinkta 20: 9 įmoviniai ir 11 įtveriamųjų (čia įtrauktos ir didesnės jų dalys). Ietigaliai irgi tų pačių formų (pav. 27; 57). Išsiskiria 4 užbarzdiniai, iš kurių 1 — įmovinis. Įtveriamieji užbarzdiniai ir kiti ietigaliai nedideli, greičiausiai tai buvę svaidomųjų iečių antgaliai.

Užbarzdinius ietigalius dažnai sunku atskirti nuo žeberklų, kuriems turėtų priklausyti įtveriamasis 13,5 cm ilgio įrankis tordiruotu kotu (pav. 57:3). Lengvų svaidomųjų ginklų grupei skirtinas 4,6 cm ilgio įtveriamasis strėlės antgalis. Jo keturkampė plunksna 2 cm ilgio ir 0,7 cm storio (pav. 64:3).

Sveikų ar bent apysveikų kalavijų ežere nerasta. Tėra pora geležčių dalių, iš kurių ilgiausia vos 22 cm, rankenos dalių ir makščių apkalų. Rankenų išlikusios tik metalinės dalys: skersiniai ir buožės. Iš 10 skersinių ar jų dalių 5 yra geležiniai ir 5 žalvariniai. Visi tuščiaviduriai, lenkti, iki 11,4 cm ilgio, nors vyrąja 7—8 cm skersiniai (pav. 58:3, 4, 6, 8—10). Nevienodos ir kalavijų rankenų buožės: 2 išlietos iš žalvario (vienos išlikusi tik dalis), 1 nukalta iš geležies. Pastaroji tuščiavidurė, vertikaliai išžesto pusapskritimio su ataugomis iš abiejų šonų formos. Buožė 6,2 cm pločio, 3,5 cm

aukščio ir 4,2 cm storio (pav. 58:5). Žalvarinės sudarytos iš 3 pusrutulių, šonuose su ataugomis. Jos žemesnės, grakštesnės (pav. 58:7), nors pločiu (5,5 cm) nedaug skiriasi nuo aprašytosios geležinės. Žalvariniai kalavijų makščių antgaliai taip pat lieti. Dauguma jų — 5 iš 6 — apsilydę, deformuoti. Geriau išlikęs tik vienas — 7,8 cm ilgio ir 3,4 cm pločio. Briautos baigiasi aukštomis lenktomis ataugomis (išlikusi tik viena), šonuose viduryje yra po kryžiaus pavidalo ataugą, smaigalyje — rutulio formos atauga (pav. 58:2). Kito kalavijo makščių antgalio (išlikusi tik dalis) smailuma baigiasi paplatėjimu, kuriame išlieta skylutė (pav. 58:1). Dar vienu makščių (gali būti ir peilio) antgalis sulenktas iš žalvarinės skardos. Jo nugarėlė tiesi, ašmenys suapvalinti ir sukniedyti. Antgalis 4 cm aukščio ir viršuje 2,5 cm pločio.

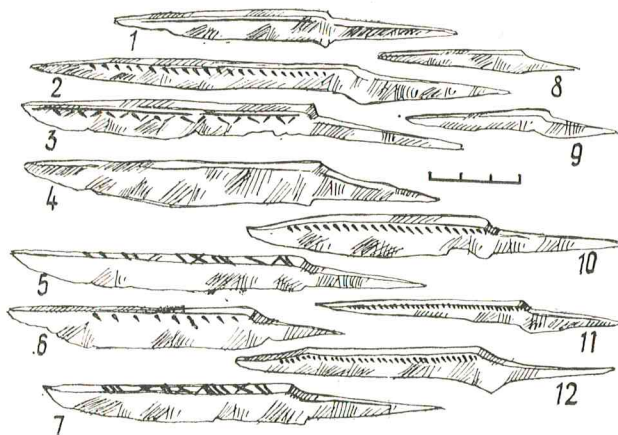
Vieną iš didžiausių radinių grupių sudaro geležiniai įtveriamieji peiliai. Jų aptikta apie 170 (maždaug 110 sveikų), neskaitant labai smulkių dalių. Visų peilių (su nedidelėmis išimtimis) nugarėlė tiesi. Jie skiriasi daugiausia ne forma, bet ornamentu. Jam išlikti padėjo du veiksniai: 1) visi daiktai, tarp jų ir peiliai,

58 pav. Kalavijų dalys

daugiau ar mažiau apdege, 2) daiktus papildomai užkonservavo ežero dumblas (labai gerai išliko ir beveik visi kiti daiktai).

Pagal ornamentą peilius galima skirti į 6 grupes. Pirmajai priklausytų peiliai, kurių geležtė

59 pav. Peiliai

prie nugarėlės iš vienos ar abiejų pusių puošta išilginiu grioveliu (pav. 59:1). Antros grupės peiliai turi tokį pat griovelį, prie kurio iš šoninių pusės liečiasi įstrižų įkartinė linija (pav. 59:11). Trečios grupės peilių geležtės prie nugarėlės iš abiejų pusių puošta pusapskritimiais (pav. 59:3), ketvirtosios — įstrižų įkartinė ar taškelių eilėmis (pav. 59:2, 6, 10). Penktos grupės peilių nugarėlės gražintos lygiagrečių ir susikertančių įkartinė grupėmis (pav. 59:5, 7). Šeštos — gausiausios — grupės peiliai (43) visi neornamentuoti.

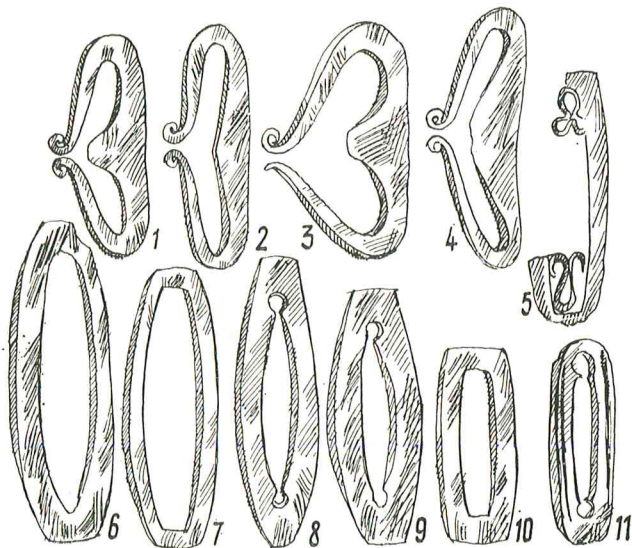
Vieno kito peilio viena pusė puošta vienokiu raštu (pvz., įstrižų įkartinė linija), kita — kitokiu (pvz., eglute). Peiliai nevienodo ir dydžio, nors ypač didelių nėra. Didžiausias 15,4 cm, mažiausias — apie 7 cm.

Ežere rastų skiltuvų dydis ir forma visai tokie pat kaip ir skiltuvų iš suardytų degintinių kapų krante. Tai tos pačios ovalios ar pūstais šonais stačiakampės kiauravidurės plokštelės (pav. 60:5—11) ir skiltuvai užriestais galais (pav. 60:1—4). Iš pirmųjų (uždarųjų) išsiskiria vienas su azūriniu ornamentu puoštu viduriu (pav. 60:5). Krante, kaip minėta, daugiau rasta uždarųjų skiltuvų, ežere — užriestais galais. Iš 60 ežere aptiktų skiltuvų užriestais galais yra 39, uždarųjų — tik 16. Kiti 4 neišskirtos formos, nes smarkiai deformuoti ir blogai išlikę. Skiltuvų skaičių apytikriai atitinka titnago gabalėlių skaičius — ežere jų rasta 70.

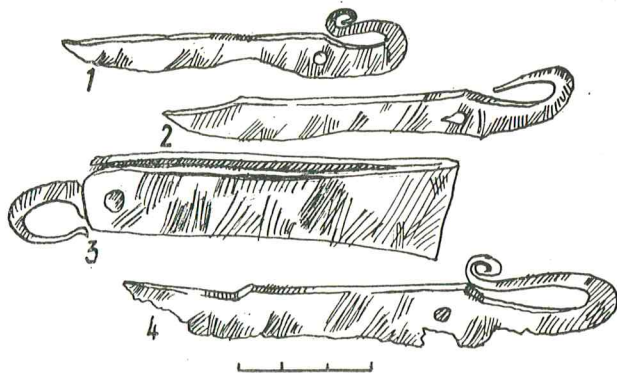
Sveikų galastuvų ežere neaptikta, bet sprendžiant iš didesnių dalių, čia priskaičiuota daugiau kaip 40. Visi aprupėję, apdaužyti, suskilę, sueižėję; didžiausias 3,3 cm pločio.

Ežere rastų darbo įrankių grupei priklauso 34 geležinės nuo 4,6 iki 15,7 cm ilgio ylos.

Vieni iš geriausiai ežere išlikusių geležinių daiktų — skustuvai, davę papildomų duomenų konstrukcijai pažinti. Ir anksčiau buvo žinoma, kad skustuvas susideda iš darbinės, apsauginės ir jungiamosios dalies. Tačiau iki tol iš archeologinės medžiagos turėjome tik darbinę dalį, tad apie visą skustuvą, jo konstrukciją buvo galima kalbėti tik remiantis etnografinę medžiaga. Obelių ežere rastas visai sveikas skustuvas su nepakitusia apsaugine dalimi — kriaunomis (pav. 61:3). Jos 8,5 cm ilgio, ties šarnyru 1,8 cm, priešingame gale 2,3 cm pločio, prie šarnyro 0,8 cm storio. Šis radinys duoda gerą progą smulkiau panagrinėti skustuvo konstrukciją, nustatyti pavienių dalių paskirtį. Pirmiausia apie tas dalis, kurios dažniausiai išlieka žemėje ir žinomos iš daugelio XIV a. pabaigos—XVI a. pirmosios pusės kapinynų. Tai darbinė skustuvo dalis, susidedanti iš geležtės, rankenėlės ir šarnyro movos — skylutės tarp geležtės ir rankenėlės. Kapuose joje dažnai iš-

60 pav. Skiltuvai

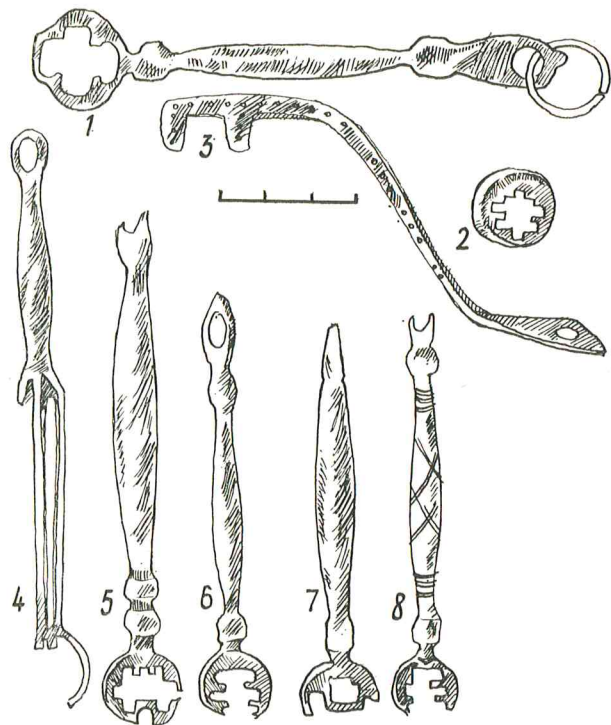

61 pav. Skustuvai

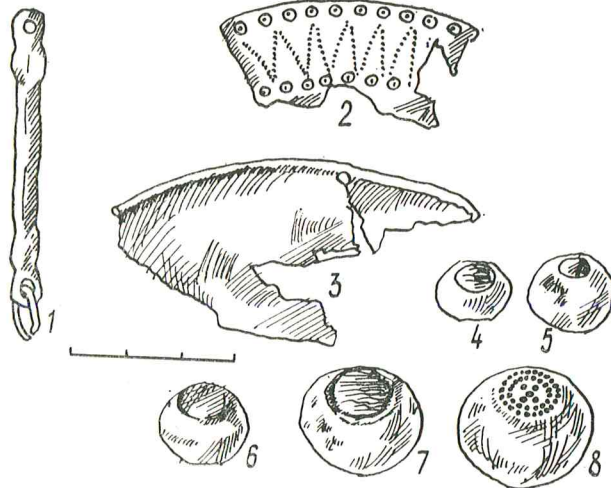
lieka ir šarnyras — geležinė ašėlė, ant kurios sukiniėjasi darbinė dalis. Geležtės beveik visada lenktos, ašmenys ploni, nugarėlė dažnai profiliuota. Tiek krante, tiek ežere rastų skustuvų rankenėlės dvejopos: vieny tiesios, primenančios įtvėriamųjų peilių įkotę (pav. 29:11), kitų užriestos, prilenktos prie nugarėlės ir susuktos į sraigę (pav. 29:13; 61:1, 2, 4). Tai ne tik pagražinimas. Atlenkto skustuvo darbinė dalis su kriaunomis sudaro buką kamą. Šitaip patogiau skustuvą paimti į rankas, jis tvirčiau laikosi tarp pirštų skutantis. Daugumos skustuvų kriaunos buvo medinės ir neišliko. Jų forma ir dydis, matyt, panašūs į ežere rastų geležinių kriaunų. Tik kriaunų, net ir neišlikusių, storį dažnai galima nustatyti tiksliai — jis visada sutaps su šarnyro ilgiu.

Literatūroje yra paskelbta hipotezė, kad skustuvą dėjo į kaimo bendruomenėje barzdaskučių pareigas ėjusių valstiečių kapus [31, p. 116]. Si mintis grindžiama tuo, jog XV a. kapuose skustuvų, palyginti su kitais daiktais, nelabai daug. Tai tiesa. Tačiau negalima užmiršti, kad skustuvai — vien vyrų įkapė. Jo negalima lyginti su tokia tuo laikotarpiu įprasta įkape kaip peilis, kuris buvo nešiojamas ir dedamas į kapus daugumai mirusiųjų, nepriklausomai nuo lyties ir amžiaus. Jeigu viename to paties laikotarpio kapinyne rastų skustuvų skaičių palyginsime su kitų vyrų įkapių — kirvių, ietigalių, skiltuvų, galastuvų — skaičiumi, tai skirtumas nebus itin didelis, skustuvų neatrodys labai mažai. Tai akivaizdžiai matyti ir iš Obelių kapinyno medžiagos. Suardytuose XIII—XIV a. degintiniuose kapuose rasta 12 kirvių, 22 ietigaliai, 35 skiltuvai, 12 galastuvų, 22 skustuvai; ežere atitinkamai — 17, 20, 60, 50, 28. XV a. nedegintų mirusiųjų kapuose rasta 14 kirvių, 9 ietigaliai, 12 skiltuvų, 6 galastuvai, 11 skustuvų. Tad Obelių kapinyno medžiaga neparemia minėtos hipotezės. Nepagrindžia jos ir daugelio kitų to paties laikotarpio kapinynų radiniai. Skustuvų mažėjimą XV a. kapuose derėtų aiškinti tuo, kad nyko paprotys dėti juos į kapą. Remiantis minėtais faktais, sieji skustuvą su barzdaskučio profesijos atsiradimu XV a. kaimo bendruomenėje kol kas nėra pagrindo. Turėti skustuvą ir juo naudotis (kaip ir kirviu, ietimi, skiltuvu, galastuvu) tuo metu buvo visų besiskutančių vyrų privilegija.

Su tualetu reikmenimis, tiksliau — jų saugojimu susijusios ežere rastos dėžučių dalys — 5 geležinės kilpvinės (pav. 79:1, 2). Visos nedidelės: 1,5—1,9 cm ilgio ir apie 1 cm pločio. Sprendžiant iš jų dydžio, tokioms dėžutėms turėjo būti taikomi ir atitinkantys užraktai. Jų nerasta. Aptikti 9 geležiniai cilindriniai spynų raktai yra dideli, beveik iki 12 cm ilgio (pav. 62) ir skirti didelėms, kitokios paskirties

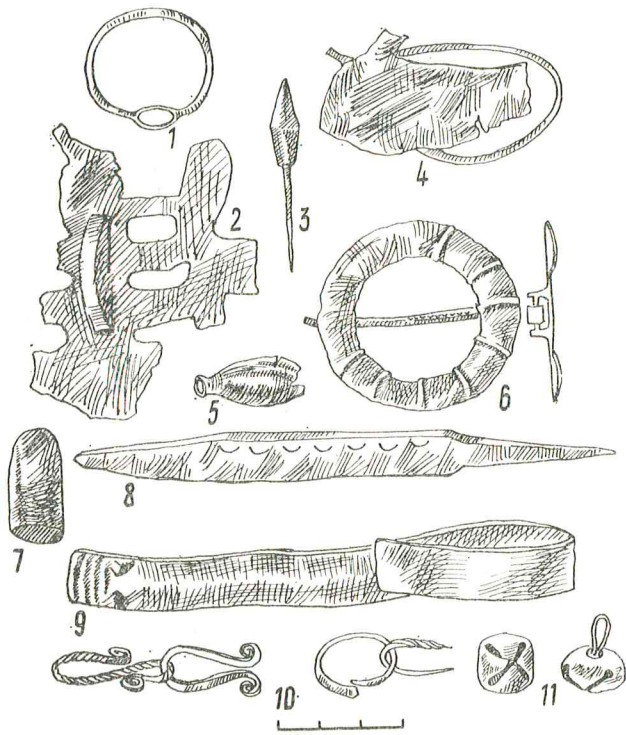
62 pav. Cilindriniai spynų raktai

63 pav. Svarstyklių liekanos: 1 — petelis, 2, 3 — lėkštelių dalys, 4—8 — svareliai

spynoms rakinti. Tarp jų yra vienas durų velkė užsklėsti (pav. 62:3). Tokių radinių dažniau būna miestų medžiagoje [36, p. 88, pav. 71].

Iš kitų buities daiktų minėtinos žalvarinių svarstyklėlių dalys: 5,8 cm ilgio petelis [pav. 63:1] ir 3 deformuotos lėkštelių liekanos (pav. 63:2, 3). Kartu rasti 5 svareliai, iš kurių 4 yra statinaitės, 1 — dvigubo nupjauto kūgio formos (pav. 63:4—8). Pastarasis 1,2 cm aukščio

64 pav. Buities daiktai ir ginklai: 1—sukutis, 2, 6—segės, 3—strėlės antgalis, 4—įvija, 5—sidabrinis karolis, 7—sidabrinio ilgojo dalis, 8—peilis, 9—apyrankė, 10—geležinės grandinės kalavijui prikabinti liėkanos, 11—žalvarinės skardos žvangučiai

ir 1,7 cm skersmens (viduryje), 16,76 g svorio. Iš kitų svarelių geriau išlikęs tik 1. Jis 1,8 cm aukščio, 2,2 cm skersmens ir 31,84 g svorio. Abiejose plokštumose yra po koncentrinį ratą iš iškilių taškučių, 5 akutės viduryje sudaro kryžių (pav. 63:8). Kitų svarelių plokštumos ištrupėjusios, todėl matmenys, ypač svoris, gali būti netikslūs. Vienas iš jų 1,7 cm aukščio, 2,3 cm skersmens ir 35,36 g svorio, kitas atitinkamai—1,3 ir 1,6 cm bei 12,18 g, trečias—0,9 ir 1,5 cm bei 8,77 g. Svarstyklės dažnai siejamos su pirklio profesija [12, p. 169], ir laikoma, kad jos buvo skirtos brangiesiems metalams sverti.

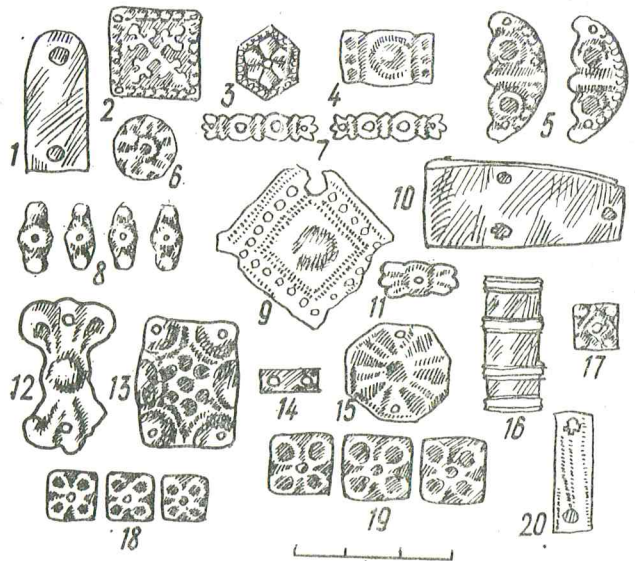
Iš brangiųjų metalų (sidabro) Obelių ežere rastos tik 4 daiktų nuolaužos. Tai 2,7 cm ilgio ir 1,2 cm pločio sidabrinio ilgojo dalis (suplotas galas) (pav. 64:7), 2 tuščiavidurių rautyjų pailgų karolių dalys (viena 2,6 cm, antra—2,5 cm ilgio; pastarosios išlikę daugiau, viduryje ji 1,3 cm skersmens, prie galo—0,6 cm (pav. 64:5) ir iš 4 vielų supintos antkaklės ar apyrankės dalis.

Dauguma kitų ežere rastų dirbinių susiję su apranga. Iš raitelio aprangos daiktų išliko tik kelios apdegusios attrupėjusios pentinių dalys. Sprendžiant iš jų, visi pentiniai buvo su

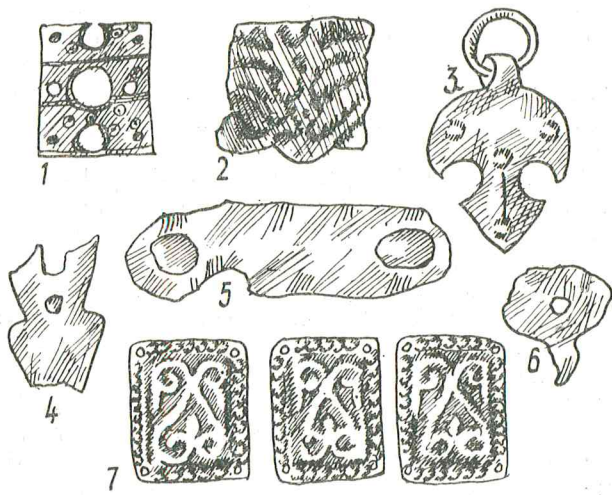
žvaigždutėmis, panašios į krante rastųjų formos. Kyla klausimas, ar kartu su raiteliu bent kai kada degino ir žirgus. Jį iškėlė pora su žirgu sielinių daiktų: žalvarinė deformuota skardinė įvija karčiams papuošti (pav. 64:4) ir geležinio sukučio dalis—3,5 cm skersmens žiedas vienu plokščiu šonu, turintis 0,8 cm skersmens skylutę antrajai sukučio daliai įverti (pav. 64:1). Be to, tarp kitų ežere rastų gyvulių kaulų yra ir apdegusių žirgo dantų. Tačiau tvirtoms išvadoms daryti šių radinių per mažai. Tie daiktai galėjo būti susiję ir su aukojimais.

Vyriškais laikytina dalis diržų, kurių liko įvairių formų žalvario skardos apkalų (pav. 65). Išsiskiria apkalai, identiški XV a. nedeginto vyro kape Nr. 176 rasto diržo papuošimams (pav. 65:12). Tai vienas puošniausių vyriškų diržų to laikotarpio Lietuvos archeologinėje medžiagoje. Abiejų diržų apkalai visiškai vienodi, tarsi būtų padaryti vienoje dirbtuvėje ir vienu metu. Tai rodytų abiejų kapų chronologinį panašumą ir vėlyvą dalies degintinių kapų laiką. Šį teiginį pagrindžia ir apdegę piniginių apkalai (pav. 66:1, 3—6), kurių taip pat dažniausiai randama tik nedegintų mirusiųjų kapuose nuo XV amžiaus. Iš kitų diržų liekanų išsiskiria įvairių formų ir dydžio žalvarinės bei geležinės sagtys (pav. 67) (rasta 12), prie kurių kartais būna skardinių diržą su sagtimi jungusių apkalų (pav. 67:1, 5). Kai kada pasitaiko išlietų kartu su sagtimi (pav. 67:6). Diržų dalimis laikytinos ir 16 geležinių bei žalvarinių grandžių (pav. 67:8, 11).

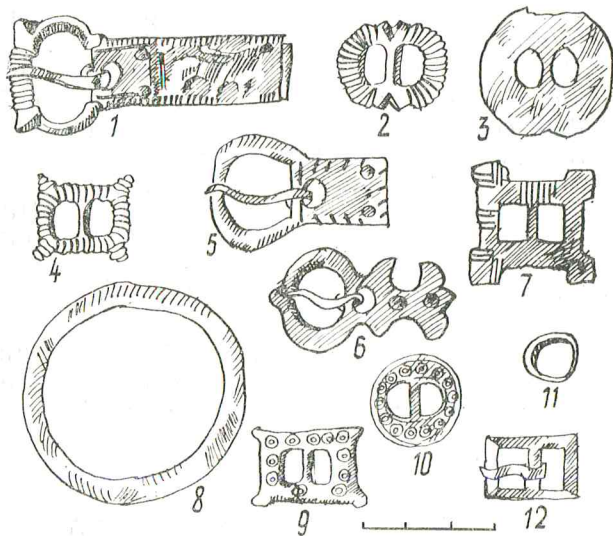
Iš tiesiogiai su drabužių gamyba susijusių daiktų rasta tik verpstukų. 29 ežere aptikti verpstukai skiriasi ir dydžiu, ir forma, ir medžiaga, iš kurios padaryti. Jie nuo 1,7 iki

65 pav. Apkalai

66 pav. Apkalai

67 pav. Diržų liekanos: 1—7, 9, 10, 12 — sagtys, 8, 11 — grandys

3,8 cm skersmens. Verpstukai dviejopos formos: dvigubo nupjauto kūgio ir suploto cilindro. Pirmieji padaryti iš akmens ir iš molio, antrieji — tik iš akmens. Didžiausią grupę (17) sudaro akmeniniai dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukai. Dauguma jų yra iš pilko kalkakmenio, tik 4 rausvo šiferio, kiti — pilkai melsvi. Iš 7 akmeninių vertikaliai suploto cilindro formos verpstukų tik 2 iš rausvo šiferio, kiti — pilko kalkakmenio ar smiltainio. 5 dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukai padaryti iš molio; yra rudų, pilkų, rusvai ir melsvai pilkų. Nuo akmeninių jie skiriasi masyvumu. Kaip tik šioje grupėje yra pats didžiausias verpstukas:

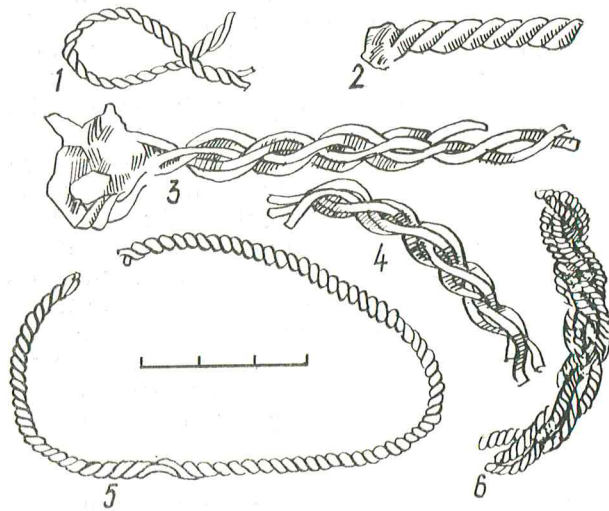
3,8 cm skersmens, 2,2 cm aukščio, skylutė kotui 1 cm skersmens. Dauguma verpstukų be ornamentų. Tik vieno šonuose įrėžtos kelios vertikalios ir įstrižos linijos, kito — abiejose plokštumose įspausta po 4 duobutes.

Vieną iš pačių gausiausių radinių grupių sudaro *papuošalai*. Ežere rastuosius patogiausia būtų skirstyti į tas pačias grupes kaip ir papuošalus iš degintinių kapų krante.

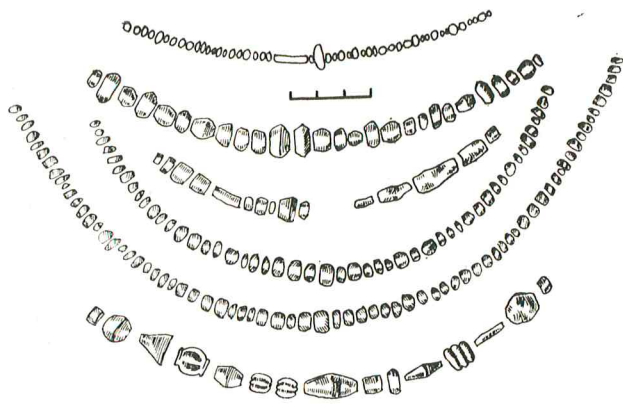
Apie galvos papuošalus konkrečių duomenų nėra. Tik tarp žalvarinių, skardinių apkalų pasitaikė keletas stačiakampių plokštelių, ornamento stiliumi labai panašių į XV a. nedegintame moters kape Nr. 86 rasto apgalvio plokštelių (pav. 66:7). Nedarant jokių išvadų, verta pastebėti, kad dalis ir kitų skardinių plokštelių, kurios anksčiau laikytos diržų apkalais (pav. 65), gali būti apgalvių papuošimai.

Iš kaklo ir krūtinės papuošalų rasta antkaklių, karolių ir įvairių formų kabučių. Sveikų antkaklių neaptikta. Yra tik nedidelių jų fragmentų, kurių ilgiausias tesiekia 17 cm, todėl kalbėti apie antkaklių skaičių neįmanoma. Beveik visos antkaklių dalys žalvarinės, išskyrus minėtąją pintą iš 4 sidabrinųjų vielų. Taip pynė ir žalvarines antkakles (pav. 68:3, 4). Be to, yra fragmentas antkaklės, nupintos taip pat, tik ne iš 4 vielų, o iš 4 šakų, kurių kiekviena suvyla iš 3 vielų (pav. 68:6). Išliko po keletą gabalėlių antkaklių iš 2 ar 3 vielų vytu arba tordiruotu lankeliu (pav. 68:1, 2, 5). Antkaklių galų neaptikta, jų forma neaiški.

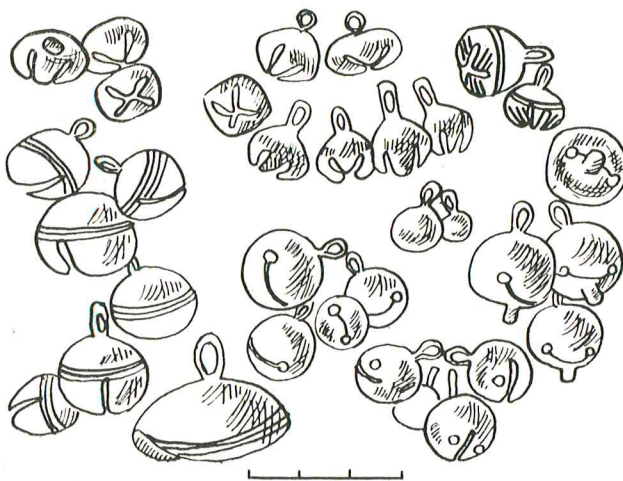
Gausiausią kaklo papuošalų grupę sudaro įvairaus dydžio ir formos karoliai (pav. 69). Dauguma jų stikliniai gelsvi, gelsvai žalsvi, mėlyni, perlamutro spalvos. Keli karoliai yra cilindro formos, moliniai, 1 trigubas žalvarinis ir 1 daugiabriaunis akmeninis. Daugelis

68 pav. Antkaklių dalys

69 pav. Karoliai

70 pav. Žvangučiai

jų apsilydę, kai kurie visai deformuoti arba susilydę į vientisą stiklo masę. Sveikų ar apysveikų suregistruota 945. Dar daugiau kaip 300 visai deformuoti ir į bendrą radinių skaičių neįtraukti. Tačiau sprendžiant iš tų nuolaužų ir susilydžiusių dalių, apskritai karolių turėtų būti arti 1500. Prie kelių karolių išliko prisilydžiusių kaulų gabalėlių. Tai rodytų, jog karoliai buvo prie mirusiojo, o ne pateko atskirai kaip papildoma įkapė. Kalbėti apie vėrinius nėra jokių duomenų, nors karolius tikrai verdavo.

Vėriniams turėjo priklausyti ir žalvariniai žvangučiai (ar bent jų dalis), kurių ežere rasta daugiau kaip 140 (pav. 70). Dauguma yra su viršuje išlieta kilpute ir išpjova apačioje. Jie dvejopos formos: kriaušės ir rutulio pavidalo. Pirmieji dažniausiai turi kryžiaus pavidalo išpjovą apačioje. Išpjovos dažnai baigiasi skylutėmis (kartais skylutės išlietos iš abiejų išpjovos šonų ar jos galuose). Rutulio formos žvangučių, ypač su pailga išpjova, Lietuvos archeologinėje medžiagoje pasitaikė rečiau. Dar

retesni skardiniai žvangučiai į keturkampį panašios formos. Kilputės padarytos iš sulenktos vielos, apačioje jie turi kryžinę išpjovą (pav. 64:11). Rutulio formos žvangučius savo forma primena sagos. Tik jos mažesnės ir be išpjovos.

Vėriniams turėjo priklausyti ir daugelis kitų kabučių. Tai lieti kryžiaus pavidalo (pav. 71:1, 7, 10), zoomorfiniai (pav. 71:3, 4), apskriti ir keturkampiai azūriniai (pav. 71:2, 6), rombo formos skardiniai su kilpute viršuje (pav. 71:8, 11) ir kt. Jų labai nedaug, kai kurių formų kabučių terasta po vieną.

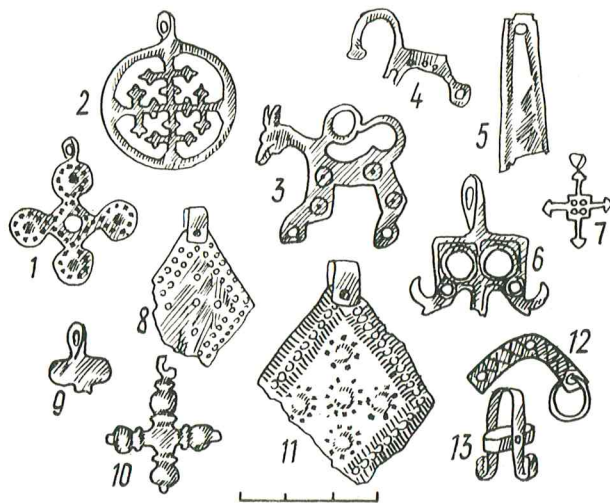
Vienas pasitaikė ir amuletas, tiksliau — žvėries nago metaliniai apkalai (pav. 71:13).

Gausiausią kabučių grupę sudaro žalvariniai raktai (rasta 22). Forma jie niekuo nesiskiria nuo XV—XVI a. nedegintų mirusiųjų kapuose aptinkamų raktų, 4—7,9 cm ilgio. Ne visi vienodai gerai išlikę, tačiau ir iš fragmentų matyti formų ir ornamento įvairumas (pav. 72).

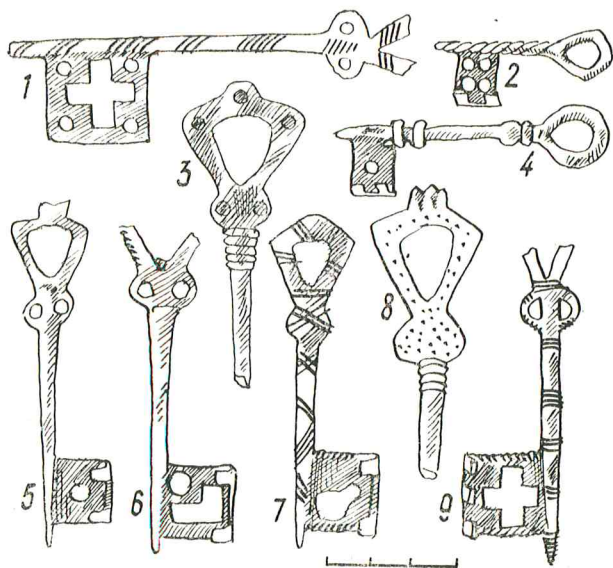
Kitą turtingą papuošalų grupę sudaro segės, kurias pagal konstrukciją galima skirti į 2 dideles grupes: pasagines ir plokščias.

Pasaginės segės (rasta 69) pagal galų užbaigimą taip pat skirtųsi į seges pastorintais galais (jų yra 28) (pav. 73), gyvulio galvutės pavidalo galais (2) (pav. 74:5), kampuotais (4) (pav. 74:11, 14, 18), aguoniniais (15) (pav. 74:1,7), grybo pavidalo galais (10) (pav. 74:2, 6, 10, 12, 19), cilindriniais galais (10) (pav. 74:8, 13, 17). Čia vėlgi reikėtų prijungti ir 9 plokščias seges platėjančiais galais (pav. 74:3, 9, 16).

Plokščios segės, kurių rasta apie 130, skirtųsi į lietas ir skardines, o pastarosios — į seges išgaubtu lankeliu ir išgaubtu viduriu. Šios grupės segės nei forma, nei dydžiu taip pat niekuo nesiskiria nuo segių iš degintinių kapų

71 pav. Kabučiai

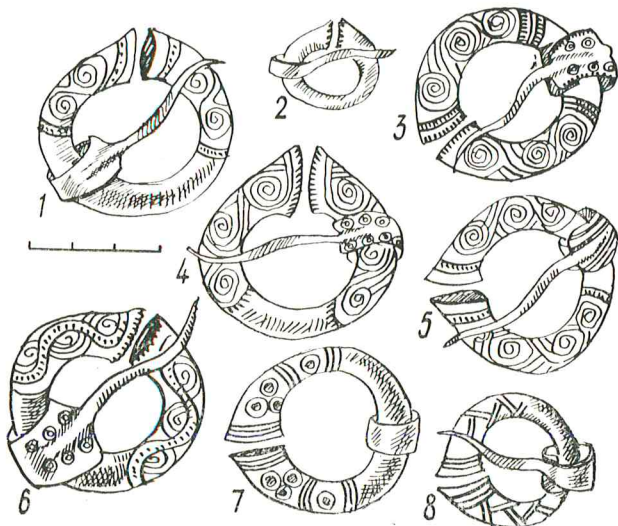

72 pav. Žalvariniai raktai

tikriai 35 skirtingų žalvarinių apyrankių liekanos. Dauguma jų buvo juostinės dažniausiai smailėjančiais galais, padarytos iš lygios ar trikampės juostelės su įrėžtu ornamentu (pav. 76:4, 6, 8, 9, 11, 12) arba lietos, truputį išgaubtu lankeliu (pav. 76:1, 7, 10). Vaikams apyrankes kartais darė sumažindami suaugusiųjų apyrankes (pav. 76:5). Vienos lankelis tordiruotas, o galas išplotas (antrasis neišliko) (pav. 76:1), kitos — supintas iš 4 vielų nusmailintais ir susuktais galais (pav. 76:4). Bene geriausiai išlikusi ant grindinio rasta juostinė apyrankė, nors ir apdegusi, deformuota. Ji padaryta iš 1,2 cm pločio juostelės, kurios galai rautyti, primenantys stilizuotą gyvulio galvutę (pav. 64:9).

44 ežere rasti žalvariniai žiedai pagal konstrukciją skiriami į 2 grupes: įvijinius (jų rasta tik 4) (pav. 77:1, 7, 11) ir pastorinta bei pinta priekine dalimi (pav. 77:2—6, 8—10, 12—16).

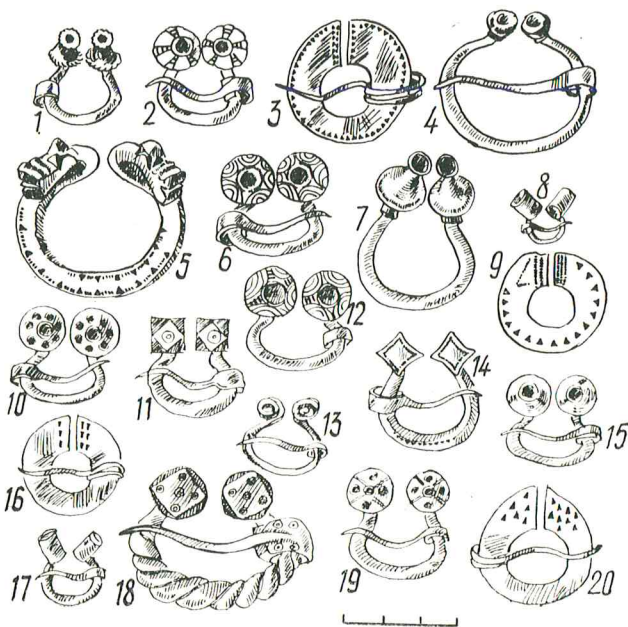
Ypač įvairi antros grupės žiedų gamybos technika, priekinės dalies forma, jos ornamentas. Vienais iš sudėtingiausių laikytini iš 7 vielų pinti žiedai. Priekinė jų dalis yra trikampio skersinio pjūvio, o galai kartais suvyti ir sukeisti (pav. 77:14), kai kurių suvyti ir suvirinti (žiedas uždaras, pav. 77:12). Panašios konstrukcijos yra ir iš 4 vielų pinti žiedai (pav. 77:10, 15); tik kartais priekinės dalies viela prieš supinant būdavo apvyniojama plonesne viela (pav. 77:13). Yra žiedų, kurių priekinė dalis lieta imituojant pynimą. Kartais ji dar apipinta filigraniniu siūlu (pav. 77:15). Filigranu puoštos ir kai kurių žiedų tordiruotos

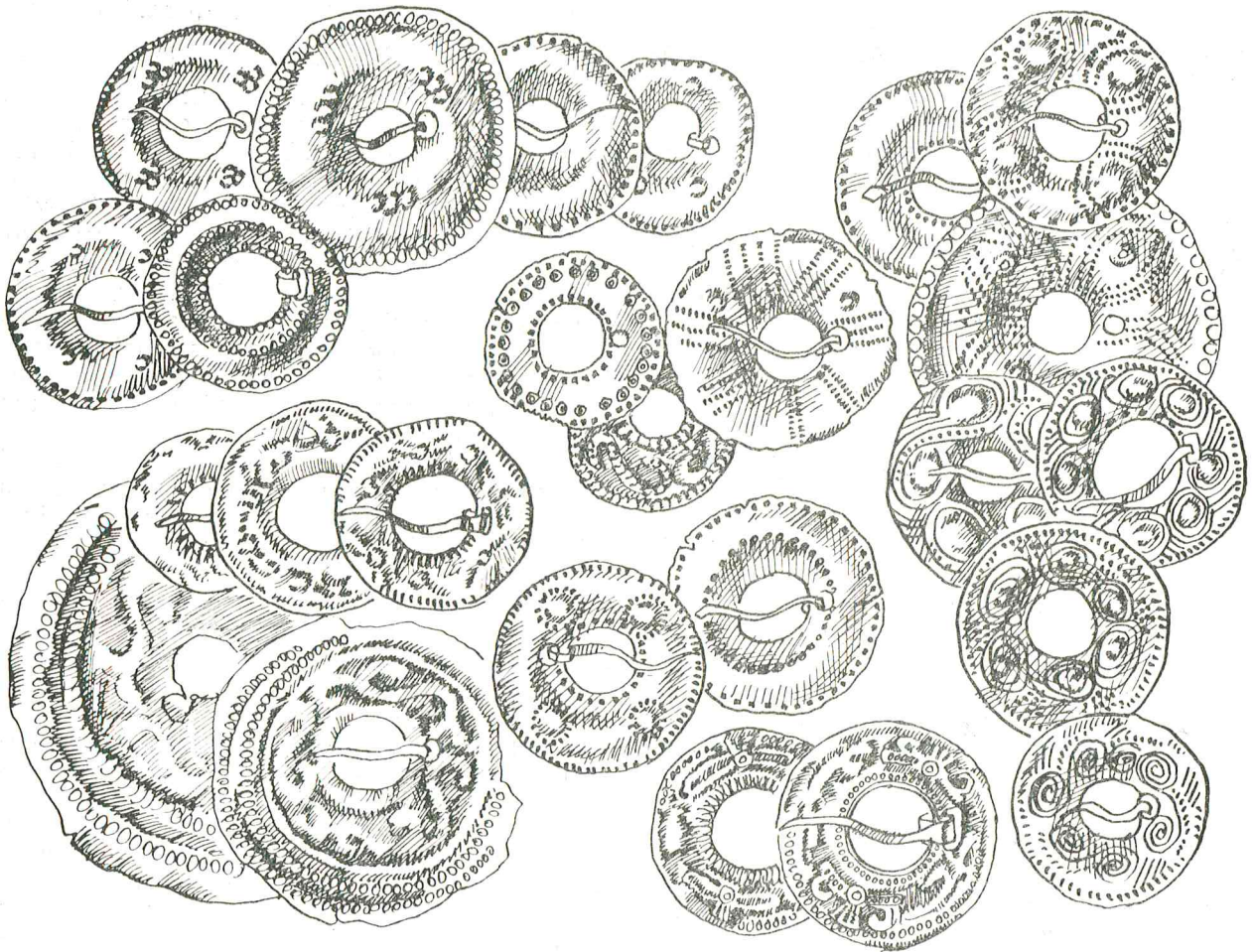
73 pav. Pasaginės segės pastorintais galais

krante (pav. 75). Atskirai paminėtina lietos laiptelinės segės dalis (pav. 64:2) ir lieta žiedinė segė su šarnyrine užkaba (pav. 64:6). Ji 4,8 cm skersmens, lankelis puslankio formos skersinio pjūvio, priekinė jos pusė rautyta. Segės labai gerai išlikusios (jeigu neapsilydžiusios), išsaugojusios visus formas ir ornamentu niuansus. Kaip papuošalų, jų populiarumą rodo kiekis — abiejų grupių rasta daugiau kaip 200. Jeigu čia prijungtume didesniąsias jų dalis ir liežuvėlius, kas taip pat rodo buvus atskirą papuošalą, susidarytų daugiau kaip 250.

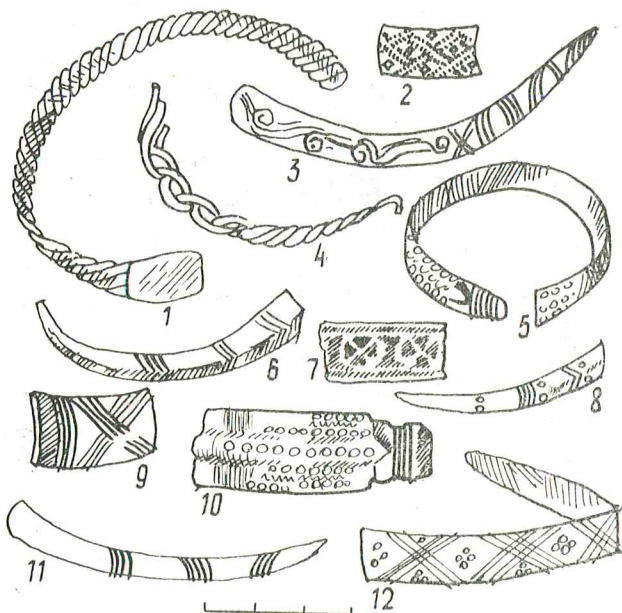
Apyrankių rasta tik dalių, ir tos pačios apsilūdžiusios, deformuotos. Turėtų būti apy-

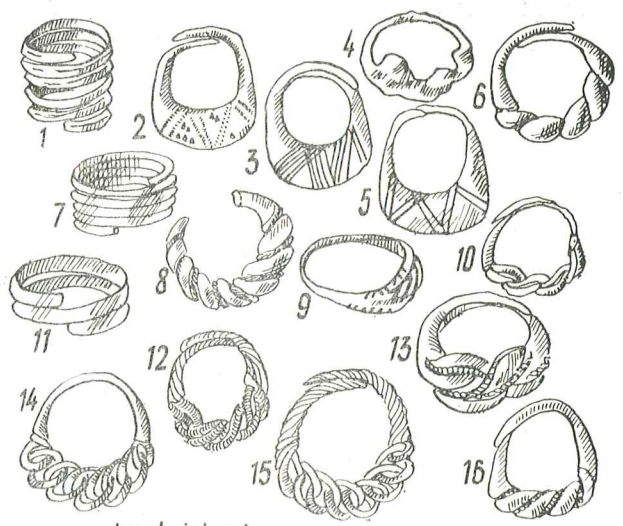
74 pav. Pasaginės segės

75 pav. Plokščios segės

76 pav. Apyrankių dalys

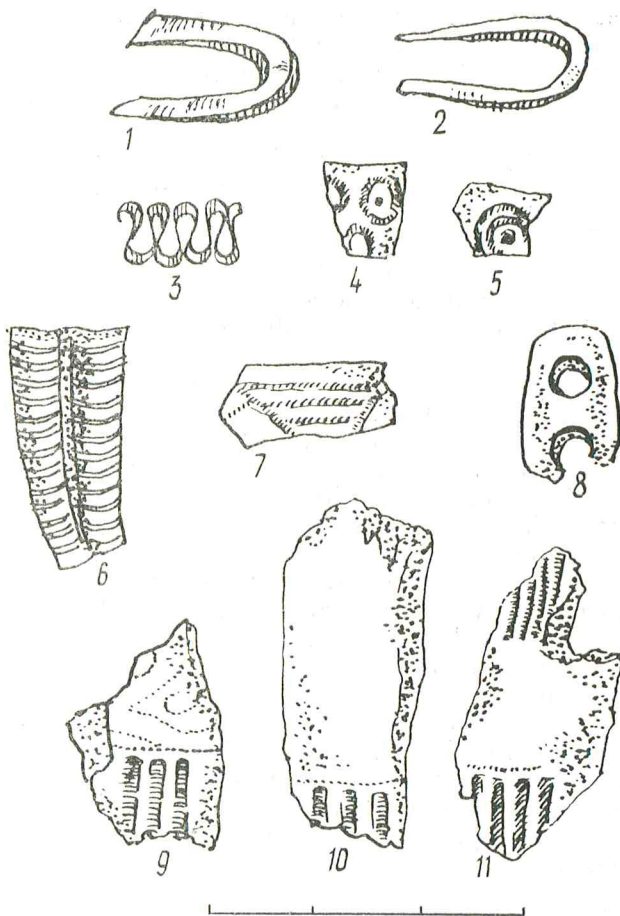
77 pav. Žiedai

priekinės dalys (pav. 77:8, 16). Pasitaikė žiedų, kurių paplatinta priekinė dalis 2 išilginiais grioveliais padalyta į 3 dalis ir kiekviena kartais puošta įkartomis (pav. 77:9). Labai puošnūs, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo masyvūs, žiedai lieta pastorinta trikampio skersinio pjūvio priekine dalimi. Jos plokštumos gražintos įstrižomis linijomis, taškučių eilėmis bei trikampiuokais (pav. 77:2, 3, 5).

Iš kitų papuošalų minėtinos žalvarinės įvijos ir grandinėlių dalys. Įvijos susuktos iš apskritimo, pusapskritimo formos trikampės ar stačiakampės vielos. Dauguma jų deformuotos, tikrą dydį nustatyti sunku. Skersmuo svyruoja nuo 0,1 iki 2 cm (pav. 78:6—14, 16, 17, 21, 24). Pasitaiko, kad 0,4 cm ilgio ir 0,3 cm skersmens įvijėlė užmauta ant kitos, 0,8 cm ilgio ir 0,2 cm skersmens, įvijėlės. Nustatyti, ar tai buvo sistema, ar atsitiktinumas, šiuo metu neįmanoma. Yra įvijų dalelių, prisilydžiusių prie kaulo gabalėlių. Tokiomis įvijėlėmis XIII—XIV a. buvo puošiami vakarų Lietuvos gyventojų drabužiai. Pritvirtintos viena šalia kitos sudarydavo išsines eiles, kurių plotis atitiko įvijėlių ilgį [24, lent. IV:8].

Grandinėlės taip pat nevienodo dydžio. Jos sunertos iš viengubų ar dvigubų skirtingo skersmens žalvarinės vielos grandelių (pav. 78:18, 19, 22, 23). Tarp ežero radinių yra keliolika mažyčių zigzagu sulankstytų plokštelių, skirtų greičiausiai drabužių pakraščiams papuošti (pav. 78:5, 15, 20; 79:3). Be to, čia aptikta mažų kaulinių apkalų (pav. 79:6—8) ir šukų dalių (pav. 79:9—11), daugybė įvairių metalinių daiktų nuolaužų. Daugelis jų apsilydžiusios, ne visada galima nustatyti, ko kiam daiktui priklauso ir kiek tų daiktų buvo.

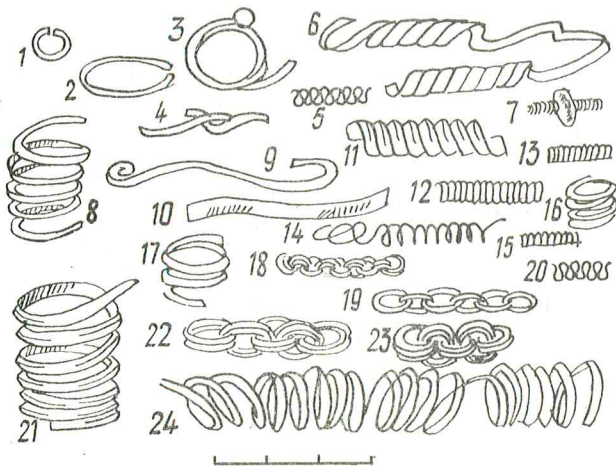
Ežere rasti daiktai, kaip minėta, visais atžvilgiais labai artimi daiktams iš XIII—XIV a. degintinių kapų krante. Tai leistų juos skirti

79 pav. Buities daiktai ir tualeto reikmenys: 1, 2 — geležinės kilpvinės, 3 — žalvarinis drabužio papuošalas, 4—8 — kaulo dirbinių dalys, 9—11 — kaulinių šukų liekanos

tam pačiam laikotarpiui. Dauguma jų iš ežero irgi priklauso XIII—XIV a., o dalis galbūt ir XV amžiui. Daugelio daiktų chronologiniai rėmai yra labai platus, ir skirti radinius tam tikram amžiui būtų labai neatsargu.

Chronologinis daiktų bendrumas kelia klausimą, kodėl vieni sudeginti mirusieji buvo palaidoti krante, žemėje, o kiti vandenyje. Beje, laidojimo būdas labai panašus. Jeigu pasitvirtintų spėjimas, kad krante sudegintų mirusiųjų palaikai kartu su įkapėmis buvo laidojami urnose, tai jis tiktų ir palaidojimams ežere — čia taip pat rasta daug puodų šukių. Žinoma, tiek šukes, tiek kitus ežere aptiktus daiktus būtų galima traktuoti kaip aukas. Bet tarp jų čia buvo ir sudegintų žmonių kaulų: ir ne pavienių fragmentų, o kelios dešimtys kilogramų. Tariant, kad radiniai ežere yra aukų liekanos, reiktų sutikti, kad šioje vietoje buvo aukojami žmonės. Sprendžiant iš radinių gausybės, žmonių aukojimo paprotys turėjo būti visuotinis. Baltų kraštuose aukoję žmonės. Dėl to niekas

78 pav. Įvijos ir grandinėlės

nesiginčija. Galimas daiktas, tokių aukojimų buvo ir Obeliuose. Bet tai ne masinis reiškinys. Dauguma sudegintų mirusiųjų visgi turėjo būti palaidota ne kaip aukos. Didelė jų dalis nuleista į vandenį.

Šio neįprasto laidojimo būdo priežastys gali būti įvairios. Visas jas išgvildinti prireiktų atskiros studijos. Viena iš šių papročių keitimosi priežasčių (mūsų nuomone, ir svarbiausia) buvo etninio pobūdžio pasikeitimai.

Obelių kapinyne laidota labai ilgai — daugiau nei tūkstantį metų. VI a. antrosios pusės—XII a. kapų nerasta, o XIII—XIV a. vieni sudeginti mirusieji laidoti žemėje, kiti — vandenyje. Obeliai yra dviejų kultūrų — brūkšniuotosios keramikos ir centrinės Lietuvos plokštinių kapinytų — sandūroje. Pirmosios žmonių kapų nežinoma. Šios kultūros paplitimo teritorijoje jų pasirodo tik I m. e. tūkstantmečio viduryje. IV a. pabaigoje—V a. pradžioje — tai pilkapiai, kuriuose laidojo nedegintus mirusiuosius, o V a. pabaigoje—VI a. pradžioje pradėta deginti. VII a. įsivyrąja deginimo paprotys.

Yra pagrindo spėti, kad V a. mirusiuosius čia taip pat laidojo pilkapiuose, bet jie neišliko. Pradžioje laidojo nedegintus, o V a. pabaigoje pasirodo pirmieji degintiniai kapai. VI a. viduryje Obelių kapinyne nustota laidoti. Tuo jis skiriasi nuo brūkšniuotosios keramikos kultūros pilkapytų. Šis požymis Obelių kapinyną suartina su I tūkstantmečio vidurio centrinės Lietuvos kapinynais, kuriuose VI—VII a. taip pat nustota laidoti. Laidojimo paminklų čia vėl pasirodo tik po kelių šimtmečių. Tai vadinamieji kapinynai su žirgais, kur sudegintus žmones laidojo kartu su nedegintais žirgais, neretai ir vienoje duobėje. Dažniausiai jie skiriami X—XII amžiui.

Taip laidota ir Obeliuose, tačiau čia šie kapai datuojami XIII—XIV, o dalis — net XV amžiumi. Tai patvirtino ir radiokarboninė analizė. Šių kapų daiktai, pirma, yra panašūs į kitų to tipo kapinynų daiktus, antra, — į prūsų, skalvių ar nadruvių XIII—XIV a. kapinynų medžiagą.

Iš rašytinių šaltinių žinome, kad dalis skalvių, XIII—XIV a. kryžiuočių puolami, prieglobstį gavo kitose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės srityse. Savo kolonijas jie įkūrė visoje centrinėje ir rytų Lietuvoje bei vakarų Baltarusijoje iki Minsko. Tų kolonijų pavadinimų toponimikoje išliko iki mūsų dienų. Dalis jų tiksliai sutampa su centrinės Lietuvos kapinynais, kuriuose sudegintus žmones laidojo su nedegintais žirgais. Archeologai žino, kad kaip tik taip laidojo XIII a. skalviai. Minėti faktai leidžia spėti, jog ir kiti šio tipo centrinės Lietuvos paminklai gali būti skalvių, nadruvių ar prūsų palikimas ir datuojami XIII—XIV, dalis — ir XV amžiumi.

Beveik visi šie kapinynai yra tose pačiose vietose, kur laidojo ir V—VI amžiuje. Tai rodytų, kad čia buvo gyvenama, nors VIII—XII a. kapų ir neaptikta. Jų vėl atsiranda tik XIII a. kartu su pabėgėliais nuo kryžiuočių. Ateiviai savo mirusiuosius laidojo žemėje, o vietos gyventojai sudegintus palaikus kartu su įkapėmis, matyt, leido į vandenį. Ateivių kapų aptikta krante. Nuo vietos gyventojų kapų jie skiriasi dar ir didesniu sidabro dirbinių kiekiu. Tokių radinių iki šiol buvo žinoma daugiausia iš XIII—XIV a. lobijų.

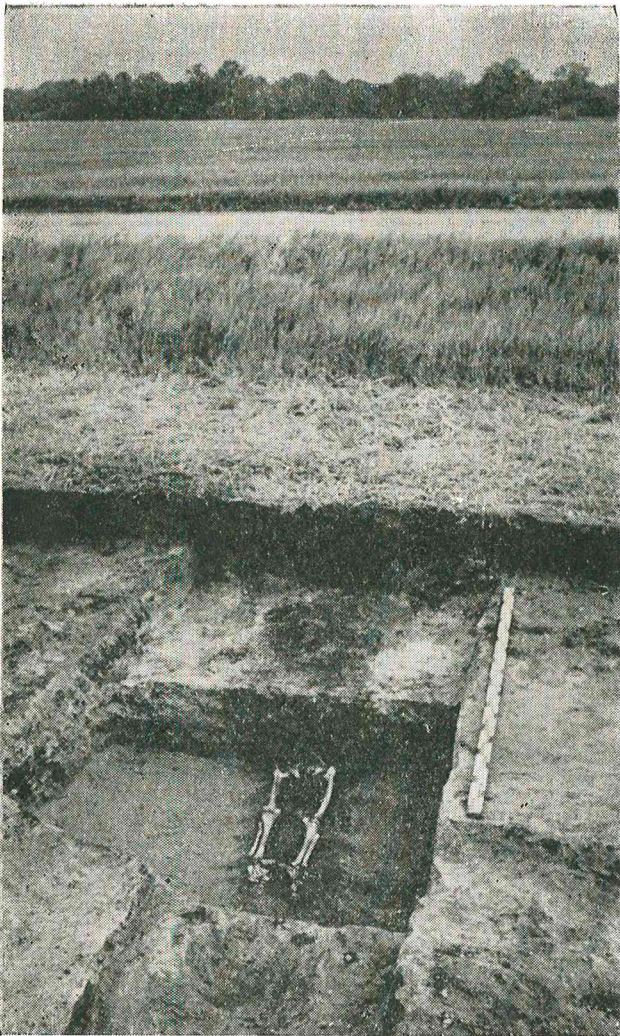
Obelių ežero radiniai kelia mintį, kad vandenyje greičiausiai reikia ieškoti ir brūkšniuotosios keramikos kultūros žmonių kapų.

XV A. KAPAI

Laidosena. Nors oficialaus krikšto banga per rytų Lietuvą jau buvo persiritusi XIV a. pabaigoje, XV a. pirmaisiais dešimtmečiais didesnė Obelių mirusiųjų dalis dar buvo deginama. Šitai rodytų faktas, kad ankstyviausiose nedegintų mirusiųjų kapuose, kurie datuojami laikotarpiu po krikščionybės įvedimo, beveik nėra XIV a. pabaigos monetų. Išimtį sudaro tik kapas Nr. 144: jame rasta to laikotarpio vadinamoji I tipo moneta. Visos kitos šiuose kapuose aptiktosios skiriamos XV a. viduriui. Vadinasi, jie priklauso XV a. antrajai pusei. Tiesa, didesnė dalis kapų be monetų. Kai kurie iš jų gali priklausyti ir XV a. pradžiai.

Obeliuose ištirtas 91 XV a. skiriamas nedegintų mirusiųjų kapas, iš jų vienas dvigubas dviejų moterų kapas. Kaip minėta, jie yra į vakarus nuo V—VI a. kapų, į rytus nuo Obelių—Laičių kelio. XV a. kapai yra įsiterpę tarp V—VI a. kapų. Jei virš pastarųjų, kaip spėjama, buvo supilti pilkapiai, tai, galimas daiktas, dalis XV a. mirusiųjų buvo taip pat laidojama tuose pilkapiuose. Kaip tik šių kapų sandūroje aptikta ir minėtų XIII—XIV a. degintinių kapų. Didelė jų dalis suardyta kasant duobes XV a. nedegintų mirusiųjų kapams (pav. 80). Kai kurios tebedengia kelias (pav. 81).

XV a. kapų duobės stačiakampės, iki 240×90 cm dydžio (vyrąja 200×70 cm), iki 145 cm gylio. Daugelyje kapų aptikta medinių karstų liekanų ar bent jų pėdsakų. Dauguma mirusiųjų laidota aukštiekninkai, ištiestomis kojomis, galva į vakarus arba artima jiems kryptimi. Rankos dažniausiai sudėtos palei šonus arba ant dubens. 9-uose vyrų kapuose (Nr. 56, 57, 98, 128, 131, 141, 154, 164, 165) mirusieji palaidoti kniūpti ir be karstų. Obeliuose tas paprotys, atrodo, sietinas su chronologija: šie kapai turėtų būti šiek tiek ankstyvesni, priklausyti laidojimo papročio keitimosi laikotarpiui, t. y. perėjimui nuo deginimo prie nedegi-

80 pav. XV a. kapų duobės XIII—XIV a. degintinių kapų vietoje

nimo (pav. 82). Kasant šių kapų duobes, daugiausia ir suardyta degintinių kapų — tų duobių sampilai užpildyti su degėiais ir įkapėmis sumaišyta žeme (pav. 83).

Obeliuose, kaip ir visoje Lietuvoje, iš pagonišku laidojimo papročių pirmiausia išnyko mirusiųjų deginimas. Tačiau ugnis kapinėse laidojant kai kada visgi buvo kūrenama — dalies kapų duobių dugnai pabarstyti degėiais. Kiti papročiai — laidojimas senosiose kapinėse, puošimas metaliniais papuošalais, papildomų įkapių dėjimas — išsilaikė visą XV amžių.

Įkapės. Iš *papildomų įkapių* pirmiausia minėtini kirviai, galintys priklausyti tiek ginklams, tiek darbo įrankiams. Jų yra 14-oje vyrų ir vaikų kapų (Nr. 60, 63, 71, 83, 89, 107, 128, 131, 141, 142, 146, 150, 151B, 153) prie peties bei kojų, dažniausiai šlaunikaulio išorėje. Pirmuoju atveju kotai nukreipti kojų, antruoju —

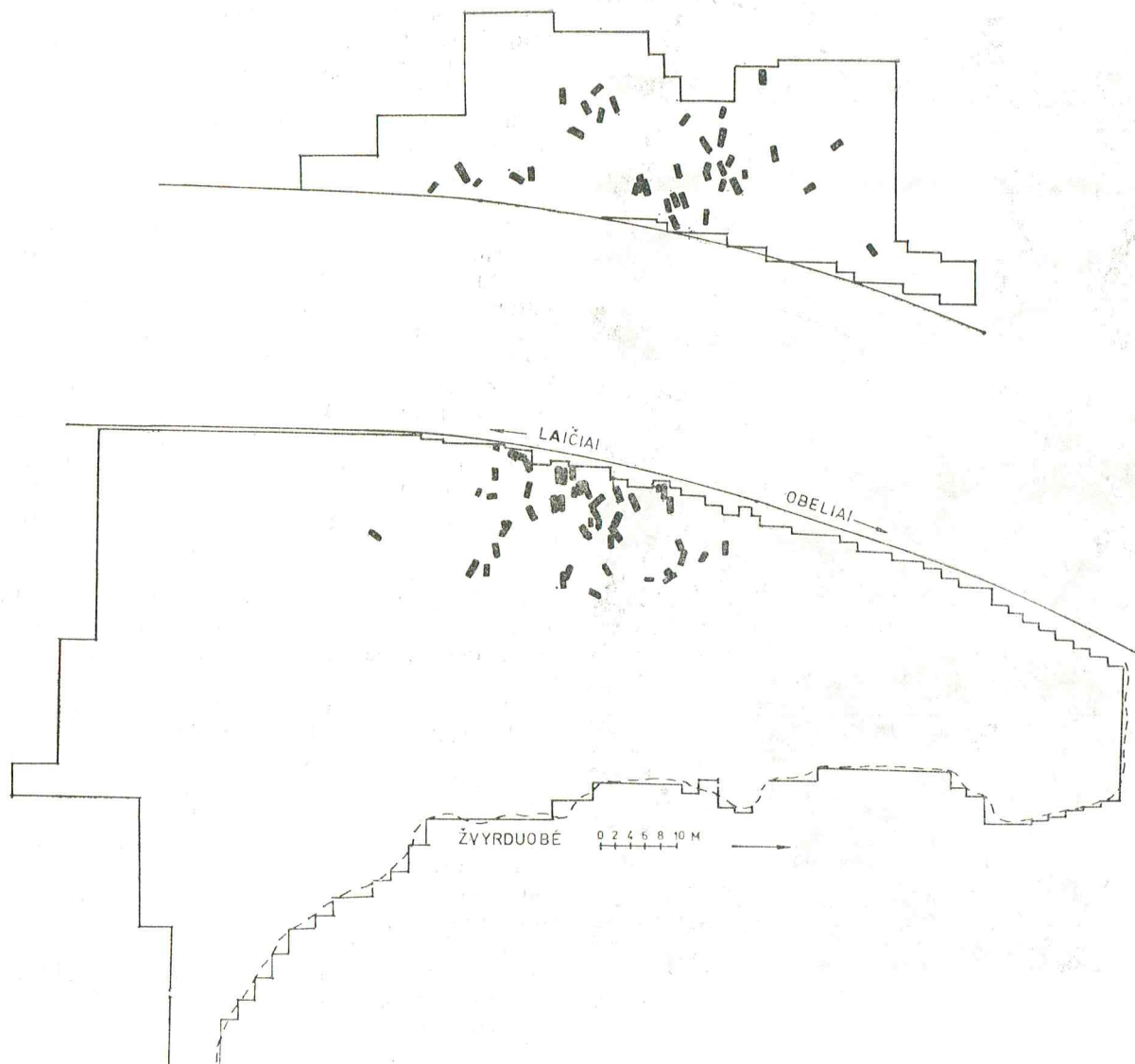
galvos link. Visi kirviai pentiniai, skliuto pavaldalo (pav. 84 : 5; 86 : 10; 89 : 1; 100 : 4). Normalūs 10—16 cm aukščio, ašmenys iki 10,5 cm pločio, skylė kotui 3—3,5 cm skersmens; jos forma artima apskritimui. Tik miniatiūrinių kirvių skylės kotui dažniausiai išstetos žemyn, jos kartais nesiekia nė 1,5 cm pločio. Šių kirvių (rasta 3 kapuose) buvo dviejų rūšių. Pirmajai priklausytų normalios formos kirviai, tikę darbui, tik daug mažesni. Antai vaiko kape Nr. 71 aptiktas kirvis 5,7 cm aukščio, 2,7 cm pločio ašmenimis, 1,3 cm skersmens skylė kotui. Toks kirvelis rastas ir suaugusiojo kape Nr. 63. Jo matmenys atitinkamai buvo 6,2, 3,3 ir 1,5 cm. Kiti kirveliai nukalti paskubomis, galimas daiktas, skirti dėti į kapą. Kape Nr. 150 rastojo pentis padaryta tik iš sulenktos išplotos, net neprivirintos juostelės (pav. 85 : 5). Kapuose Nr. 142 ir 151B rasta sulaužytų kirvių. Pirmajame viena dalis gulėjo prie dešiniojo žastikaulio, o ašmenys prie dubens, antrajame prie kairiosios alkūnės aptikti vien ašmenys. Kape Nr. 153 prie kirvio išliko keturnyčio audinio atspaudas. Tai gali būti arba viršutinio drabužio žymės, arba specialaus kirvio dėklo pėdsakai.

9-uose vyrų kapuose rasta po geležinį ietigalį. Kape Nr. 141 jis gulėjo prie dešinėsios kojos pėdos, kape Nr. 131 — tarp šlaunikaulių (įmova į galvos pusę), kituose — vienoje ar kitoje kaukolės pusėje (tuomet ietys kotu buvo nukreiptos į kojų pusę). Visi ietigaliai įmoviniai, įmova dažnai daugiakampės su perkaltomis per kotą vinutėmis. Plunksnos daugiausia rombo skersinio pjūvio (pav. 84 : 1; 86 : 1; 100 : 1). Didžiausias ietigalis rastas kape Nr. 151B: 28 cm ilgio, įmova 3 cm skersmens, plunksna 3,3 cm pločio, o kape Nr. 146 aptiktasis vos 14,7 cm ilgio.

Vien vyrų įkapėmis laikytini galąstuvai, skiltuvai ir skustuvai.

Galąstuvų rasta vyrų kapuose Nr. 56, 60, 98, 141, 148, 154. 3 kapuose jų aptikta mirusiųjų dubens ar juosmens srityje, 3-uose — prie peties. Visi galąstuvai rasti su piniginės liekanomis; tai rodo juos buvus įdėtus į pinigines. Vieta kape priklausė nuo piniginės vietos, tiksliau — kur buvo diržas, prie kurio kabėjo piniginė: ar mirusysis buvo sujuostas, ar diržas įdėtas kaip papildoma įkapė. Visi galąstuvai akmeniniai. Tai stačiakampės smiltainio plokštelės su viename gale išgręžta skylute pakabinti (pav. 86 : 11; 91 : 1; 100 : 3). Vienas iš geriausiai kape Nr. 141 išlikusių galąstuvų yra stačiakampio skersinio pjūvio, 11,2 cm ilgio, 1,9 cm pločio ir 0,6 cm storio. Kiti 8—9 cm ilgio.

Skiltuvų, kaip ir galąstuvų, rasta dažniausiai piniginėse (k. Nr. 60, 63, 75, 82, 83,

81 pav. XV a. kapų situacija

93, 98, 107, 135, 146, 148, 151B). Dauguma jų yra stačiakampio (kartais lenktais šonais) ar ovalo formos, kiauraviduriai, iki 8,5 cm aukščio ir 3,5 cm pločio (pav. 87:3). Maždaug tokio pat aukščio (iki 8 cm) ir skiltuvai užriestais galais, kurių rasta kapuose Nr. 60 ir 82 (pav. 86:9).

Į vyrų ir vaikų, matyt, berniukų kapus dėta skustuvų. Jų rasta kapuose Nr. 83, 98, 102, 106, 107, 129, 131, 144, 151B, 164 ir 176. Visi skustuvai lenktais ašmenimis, daugiausia sulankstomi, iki 11 cm ilgio (pav. 84:6). 3,5–4 m. vaiko kape Nr. 144 prie skustuvo išliko medinių kriaunų liekanų. Kape Nr. 150 aptiktas įtveriamasis skustuvus. Jo geležtė tokios pat

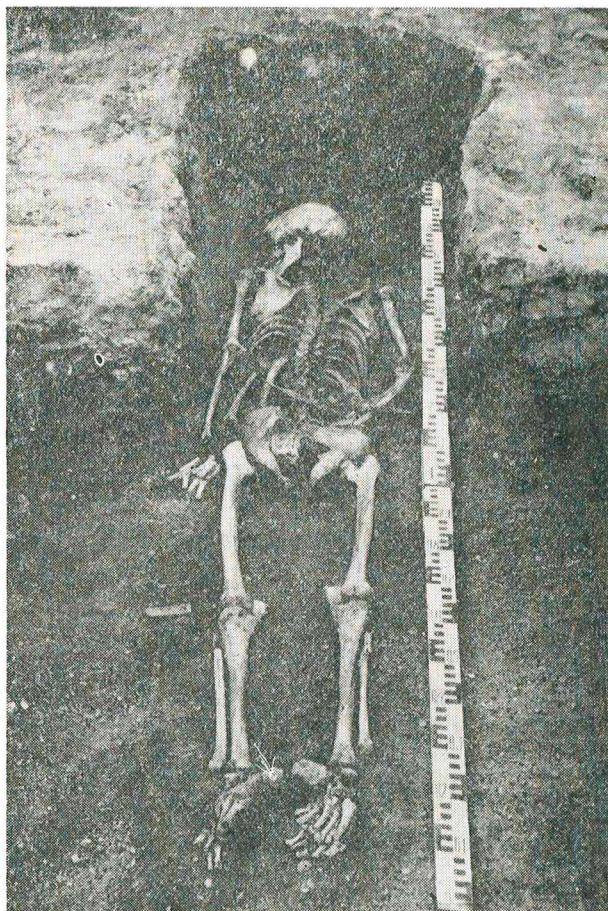
formos ir dydžio kaip ir sulankstomų skustuvų (pav. 85:6). Juos irgi nešiojo piniginėse. Nuo jos vietos kape priklausė ir skustuvo padėtis.

2 moterų kapuose rasta po akmeninį verpstuką. Kape Nr. 92 aptiktasis plokščias, padarytas iš balto smiltainio, 4 cm skersmens ir 0,9 cm storio (pav. 88:1). Verpstukas rastas prie apardytų griaučių. Kape Nr. 137 rausvo šiferio statinaitės pavidalo verpstukas aptiktas kairiojoje dubens kaulo pusėje kartu su keliais kitais daiktais. Jis 2,2 cm skersmens ir 1 cm storio (pav. 97:6). Panašus į verpstuką daiktas rastas ir vyro kape Nr. 56. Jis padarytas iš sąnarinės vamzdinio kaulo galvutės, 3,1 cm skersmens. 0,7 cm skersmens skylė išgręžta arčiau vieno krašto (pav. 88:3). Dirbinys leng-

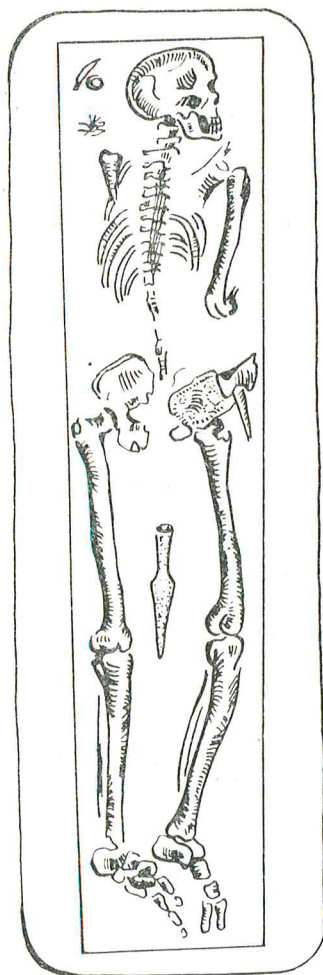
vas, vargu ar galėjo būti naudojamas kaip smagratės. Jo paskirtis neaiški.

I 8 šio laikotarpio kapus įdėta po geležinę ylą. Dviejuose palaidotos moterys (k. Nr. 126 ir 139), penkiuose — vyrai (k. Nr. 60, 98, 107, 128, 151B), viename — vaikas (k. Nr. 144). Ylas daugiausia nešiojo pinigines. Jos iki 11 cm ilgio, darbinė dalis dažniausiai gerokai ilgesnė už įkotę. Tik vaiko kape 9 cm ilgio ylos įkotė sudarė 4 cm.

Peiliai — pati populiariausia įkapė. Su jais laidojo ir moteris, ir vyrus, ir vaikus (netgi naujagimius). Peilių rasta 68 XV a. kapuose, arba 74,7% visų kapų. 11-oje įdėta po 2 peilius (k. Nr. 56, 63, 72, 83, 102, 109, 131, 139, 144, 152, 165). Taigi iš viso buvo rasti 79 peiliai. Daugumoje kapų jų aptikta juosmens (dubens) srityje, tai rodo buvus prisegtus prie diržo ar juostos. Peiliai, bent jau nemaža jų dalis, buvo įmauti į odines makštis — keliuose kapuose aptikta jų liekanų. Moters kape Nr. 72 vieno iš dviejų peilių makštys buvo puoštose

83 pav. Kapas Nr. 56

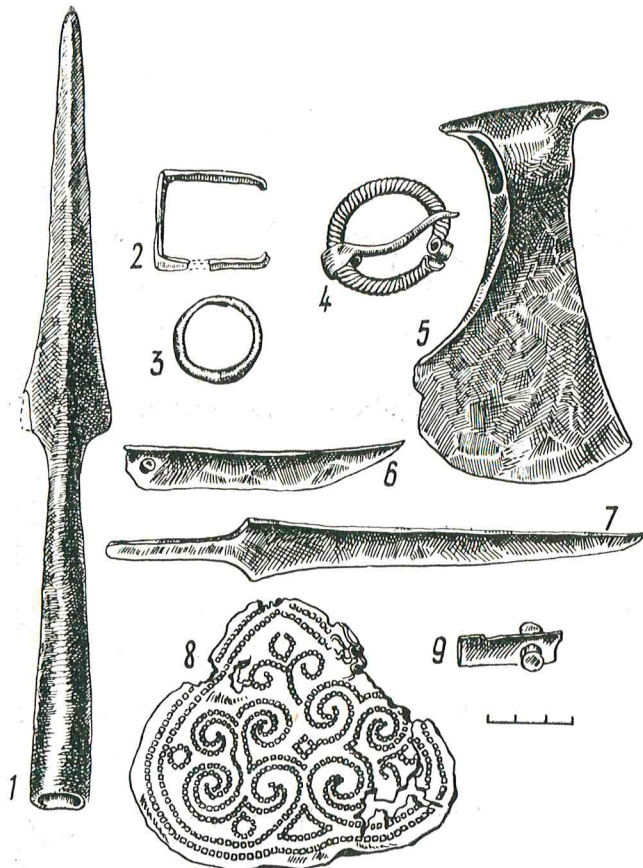

82 pav. Kapas Nr. 131

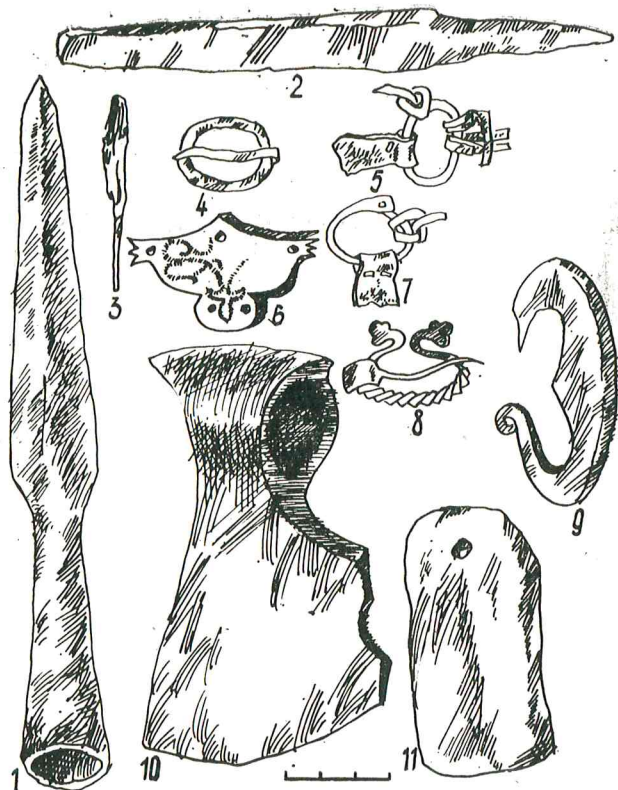
žalvairiu. Didesnė peilių dalis buvo su medinėmis rankenomis, tik pavieniai — su kaulinėmis. Tokių rankenų liekanų išliko vaiko kape Nr. 127. Vyro kape Nr. 142 rastas 14,4 cm ilgio įtvėriamasis peilis, prie kurio aptikta odinių makščių liekanų ir dalis oda apvyniotos ir virvute apsuktos rankenos. Apsukta netvarkingai — skersai ir įstrižai. Rankena 6,5 cm ilgio ir 2,5 cm pločio. Peilio ašmenys prie įkotės 1,9 cm pločio (pav. 89 : 7).

Dauguma peilių įtvėriamieji, tiesia nugarėle (pav. 84 : 7; 85 : 7; 86 : 2; 87 : 1). Tik kapuose Nr. 63, 73, 88 (ar 89), 131, 139 rasta kriaušinių. Vyrauja 10—15 cm ilgio peiliai. Ilgiausių aptikta vyrų kapuose Nr. 56, 57 (17,5 cm), Nr. 98 (17,4 cm ilgio), Nr. 107 (19,4 cm), Nr. 131 (18,5 cm), Nr. 141, 165 (19 cm ilgio). Įtvėriamųjų peilių forma labai panaši į degintinių kapų peilių formą. Galimas daiktas, dalis jų, kaip ir peiliai iš degintinių kapų, buvo ornamentuoti. Tačiau jie blogiau išlikę, kai kurie labai sunykę ar net sutrupę.

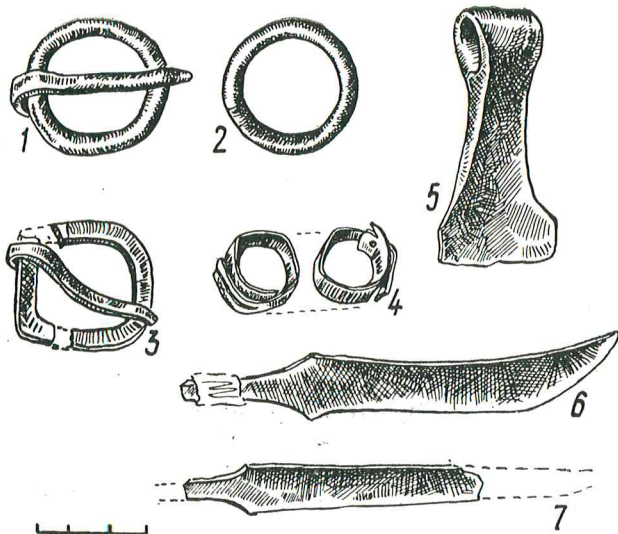
Vyrų, moterų ir vaikų (netgi naujagimių) kapuose (Nr. 59, 63, 72, 85, 97) rasta molinių

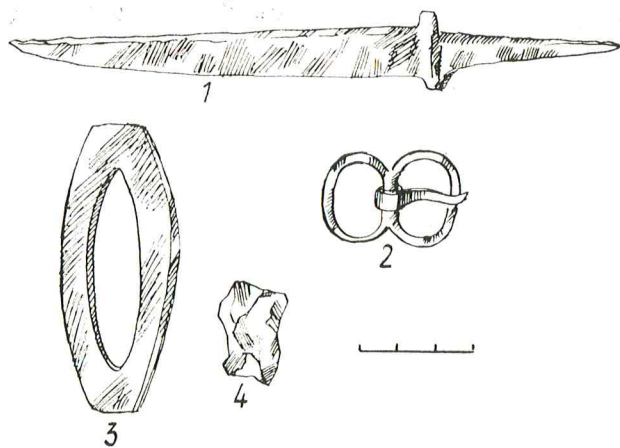
84 pav. Daiktai iš kapo Nr. 131: 1 — ietigalis, 2 — sagties liekanos, 3 — grandis, 4 — segė, 5 — kirvis, 6, 9 — skustuvų dalys, 7 — peilis, 8 — piniginės liekanos

86 pav. Daiktai iš kapo Nr. 60: 1 — ietigalis, 2 — peilis, 3 — yla, 4 — sagtis, 5, 7 — grandys su diržų liekanomis, 6 — piniginės apkalas, 8 — segė, 9 — skiltuvas, 10 — kirvis, 11 — galastuvas

85 pav. Daiktai iš kapo Nr. 150: 1, 3 — sagtys, 2 — grandis, 4 — žiedas, 5 — kirvis, 6 — skustuvas, 7 — peilis

87 pav. Daiktai iš kapo Nr. 93: 1 — peilis, 2 — sagtis, 3 — skiltuvas, 4 — titnagas

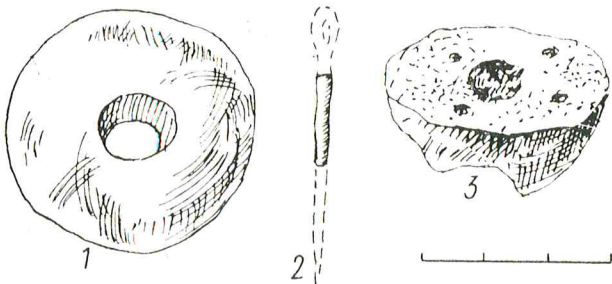
puodų arba jų dalių. Vaikų kapuose Nr. 59, 97 jie padėti prie galvos, kituose — prie kojų. 2 kapuose rasta tik puodų dalių: naujagimio kape Nr. 59 — viršutinės puodo dalies šukės, vyro kape Nr. 63 — dalis prie dugno.

Visi puodai juodi, pūstais šonais, žiesti iš molio su didesne ar mažesne grūsto granito

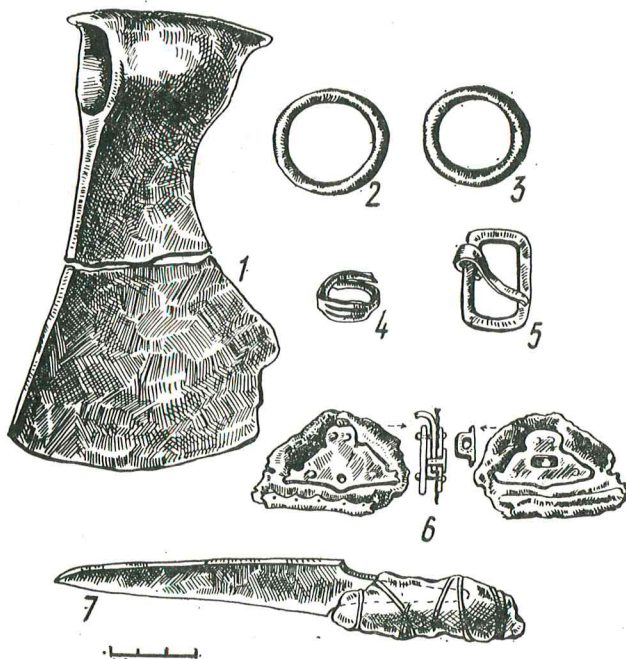
priemaiša (pav. 90). Skiriasi tik jų dydis. Antai moters kape Nr. 72 rastasis 13,3 cm aukščio, 15 cm skersmens anga, 12,5 cm skersmens dugnu; vaiko kape Nr. 85 dydis atilinkamai 12,2, 12,5—13, 9,5 cm, vaiko kape Nr. 97 — 9,2, 9,5, 8,5 cm. Pastarasis puodas gulėjo dugnu į viršų. Jo peteliai puosti trimis įkartinėmis.

Prie mirusiojo galvos arba kojų dėdavo ir maisto. Antai abiejų lyčių įvairaus amžiaus asmenų kapuose Nr. 63, 72, 76—78, 86, 87, 90, 103, 107, 109, 124, 126, 141 rasta paukščių kaulų.

Vyro kape Nr. 107 aptiktas žalvarinis 7,2 cm ilgio pincetas: jo žnyplės 1,1 cm, spyruokliuojanti dalis — 0,6 cm pločio. Kartu su skiltuvu ir titnagu jis buvo įdėtas į odinę piniginę, kuri, sprendžiant iš vietos kape, buvo prikabinata prie diržo.

88 pav. Verpstukai (1, 3) ir adata (2): 1 — iš k. Nr. 92, 2 — iš k. Nr. 133, 3 — iš k. Nr. 56

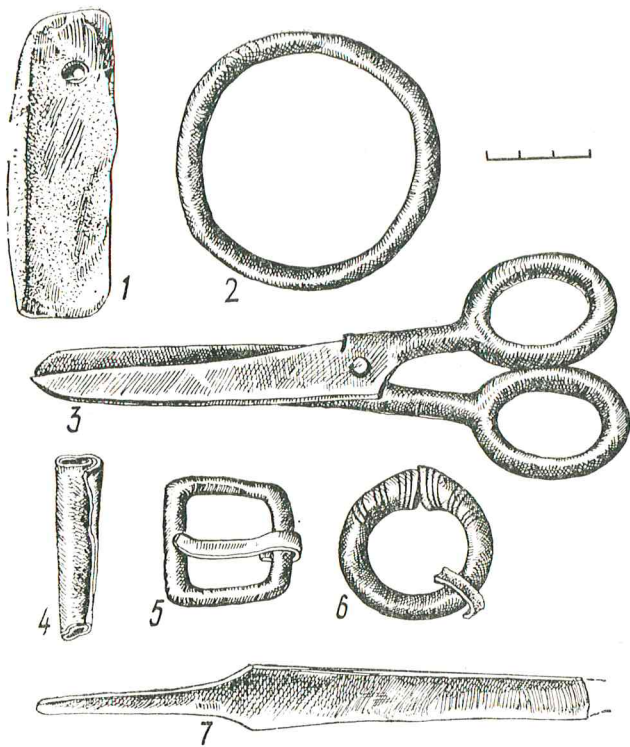
89 pav. Daiktai iš kapo Nr. 142: 1 — kirvis, 2, 3 — grandys, 4 — žiedas, 5 — sagtis, 6 — piniginės užsegimas, 7 — peilis

Maždaug 5 m. vaiko kape Nr. 133 prie dubens kaulų apatinės dalies rasta geležinė 3,8 cm ilgio adata. Jos forma niekuo nesiskiria nuo šiandieninių adatų formos (pav. 88:2). Yra pagrindo teigti, kad Obeliuose adatų dėta ir į kelis kitus kapus. Tai rodytų kapuose Nr. 86, 88, 154

90 pav. Puodas iš kapo Nr. 85

ir 155 rastos žalvarinės adatinės (pav. 94:7). Jos dviejų formų. Moterų kapuose Nr. 86, 88 ir 155 sukniedytos iš 2 trapecinių plokštelių. Didžiausia adatinė yra iš kapo Nr. 86: 7,8 cm aukščio, 5 cm pločio viršuje ir 1,5 cm — apačioje. Mažiausios — iš kapo Nr. 155 — adatinės matmenys atilinkamai yra 5,9, 3,6 ir 2 cm. Jos viršuje išliko 4 pritvirtintos ašelės: 2 šonuose, 2 ties viduriu. Pastarosios prikniedytos atskirai iš abiejų adatinės pusių. Į vieną iš šoninių ir vieną iš vidurinių ašelių įkabinta po žalvarinį susuktą vielos gabalėlį. Adatinė rasta suardytame kape, jos vieta nenustatyta (kaip ir kape Nr. 88), o kape Nr. 86 kartu su keliais kitais daiktais ji aptikta odinėje piniginėje prie kairiosios alkūnės. Apie piniginę galime spręsti iš išlikusios odos. Be to, piniginėje adatinė (tik kitokios formos) rasta ir vyro kape Nr. 154. Tai į tūtelę susukta žalvarinė plokštelė. Tūtelė yra nupjauto kūgio formos, 5,1 cm ilgio, jos viršus 2 cm, apačia — 0,8 cm skersmens (pav. 91:4). Adatinė buvo prikimšta vilnionių siūlų, į kuriuos įsmeigta adata. Be šių ir kelių kitų daiktų, čia rastos ir geležinės žirkklės, gulėjusios ant mirusiojo nugaros skersai kapo (mirusysis palaidotas kniūpsčias). Jos dvinarės, panašios į mūsų laikų žirkles, 16,5 cm ilgio, rankenos kilpos ovalios, 4,3×3,5 cm dydžio (pav. 91:3). Tai labai retas Lietuvos kapinynų radi-

91 pav. Daiktai iš kapo Nr. 154: 1 — galastuvas, 2 — grandis, 3 — žirkklės, 4 — adatinė, 5 — sagtis, 6 — segė, 7 — peilis

nys ir būdingas tik XV—XVII amžiui. Kol kas jų rasta vien vyrų kapuose ir tik su kitais siuvimo įrankiais. Antai Skrebinuose, Jonavos raj., karlu su žirkklėmis aptikti 2 žalvariniai antpirščiai ir gabalėlis kreidos, šiuo atveju — adatinė su adata. Atrodo, tai siuvėjų įrankis [37, p. 88].

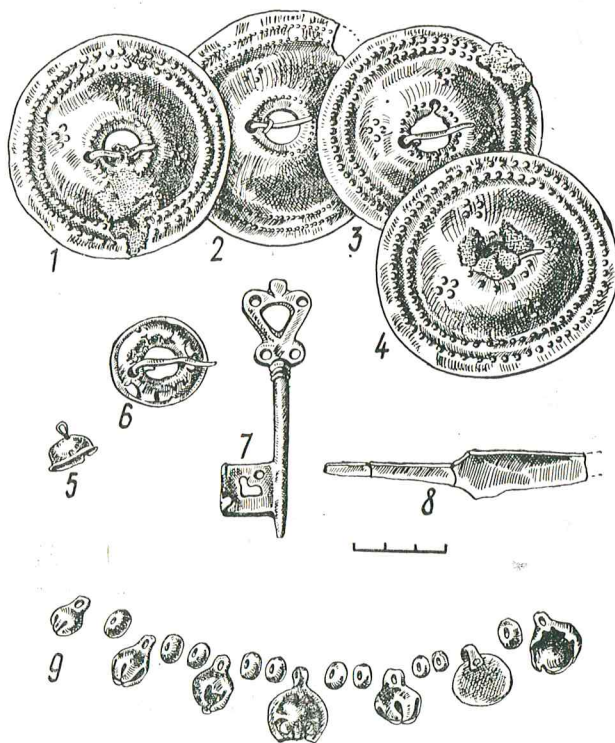
XV a. obeliškių papuošalai ir drabužių liekanos. Daugiausia duomenų, leidžiančių atkurti XV a. obeliškių drabužius, davė šio laikotarpio kapuose rasti papuošalai bei prie jų užsikonservavę audinio gabalėliai. Gausiausiai papuošalų aptikta moterų kapuose. Vyrų drabužius dabino tik odiniai, kartais žalvariu apkaustyti diržai, odinės, dažnai taip pat žalvariu apkaustytos piniginės bei peilių makštys.

Papuošalus galima suskirstyti į galvos, kaklo, krūtinės ir rankų.

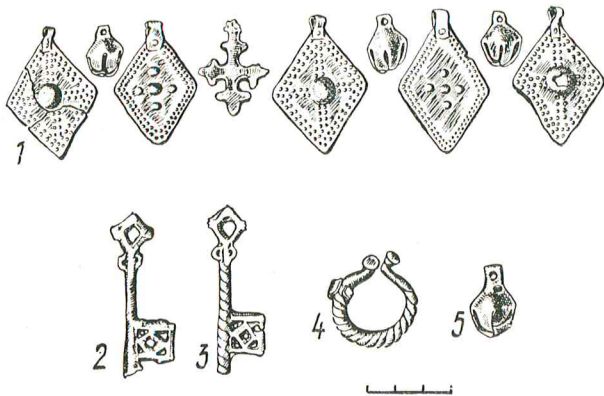
Galvos papuošalams priklauso vienintelis pagalvis iš moters kapo Nr. 86. Jis sudarytas iš 9 išlėsto penkiakampio formos plokštelių, kurios išlėstuoju kampu buvo nukreiptos į viršugalvį, o šonais lietėsi viena su kita. Plokštelės pagamintos iš žalvarinės skardos (pav. 95 : 4), ornamentuotos įspausta figūra, primenančia stovintį žmogų į šalis ištiestomis rankomis. Jos 3,7 cm aukščio ir 2,5 cm pločio. Visuose kampuose iškalta po skylutę plokštelėms prie audinio pritvirtinti. Tarp dviejų gretimų plokštelių

išlėstųjų kampų susidariusius trikampius užpildė 7 mažesnės trikampės plokštelės 1,5 cm ilgio kraštinėmis. Visuose šių plokštelių kampuose taip pat yra po skylutę joms prie audinio pritvirtinti. Greičiausiai tai buvo audeklo juosta, kurios žalvarinėmis plokštelėmis padengta dalis buvo 22,5 cm ilgio ir 3,7 cm pločio. Ji juosė mirusiosios kaktą nuo smilkinio iki smilkinio (pav. 104). Kai kurie tyrinėtojai tokią iš skardelių sudarytą juostą laiko kepurėlių priekinės dalies papuošalu [13, p. 90]. Šis papuošalas retas, kol kas žinomas tik iš XIV—XV a. rytų Lietuvos laidojimo paminklų.

Populiariausias moterų ir mergaičių kaklo papuošalas buvo *vėriniai*, kurių pagrindinis elementas — žvangučiai. Jų aptikta 19 kapų dažniausiai pasmakrėje, kaklo ar krūtinės srityje. Dauguma žvangučių žalvariniai, kriaušės pavidalo su kilpele pakabinti viršuje ir kryžine išpjova apačioje (pav. 93 : 5; 94 : 2—4). Tik kape Nr. 149 aptiktas pusrutulio formos žvangutis (pav. 92 : 5). Žvangučiai gana įvairaus dydžio: jų skersmuo svyruoja nuo 0,8 iki 2 cm. Žvangučius vėrinuose komponavo su smulkiais žalvotais stiklo karoliukais ir įvairių formų žalvariniais kabučiais. Kaklo vėrinių vien iš žvangučių aptikta 2 kapuose: jau minėtame kape Nr. 86 jį sudaro 17, o kape Nr. 99 — 4 žvangučiai. Vėrinių iš žvangučių ir karolių aptikta 6 mote-

92 pav. Daiktai iš kapo Nr. 149: 1—4, 6 — segės, 5 — žvangutis, 7 — žalvarinis raktas, 8 — peilio dalis, 9 — kaklo vėrinys

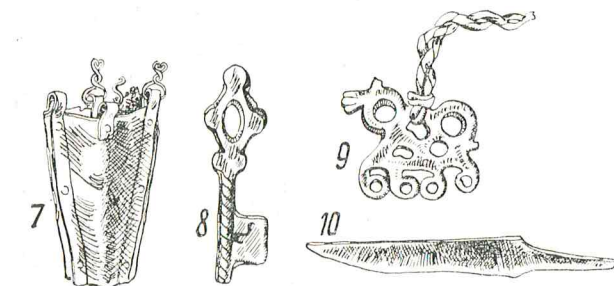
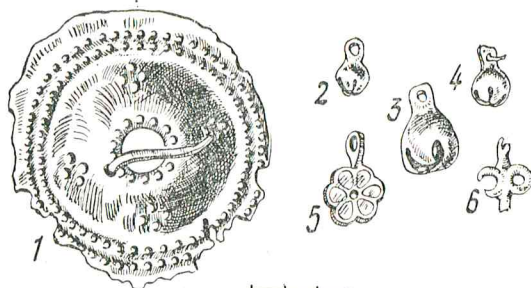

93 pav. Daiktai iš kapo Nr. 132: 1 — vėrinų liekanos, 2, 3 — žalvariniai raktai, 4 — segė, 5 — žvanguotis

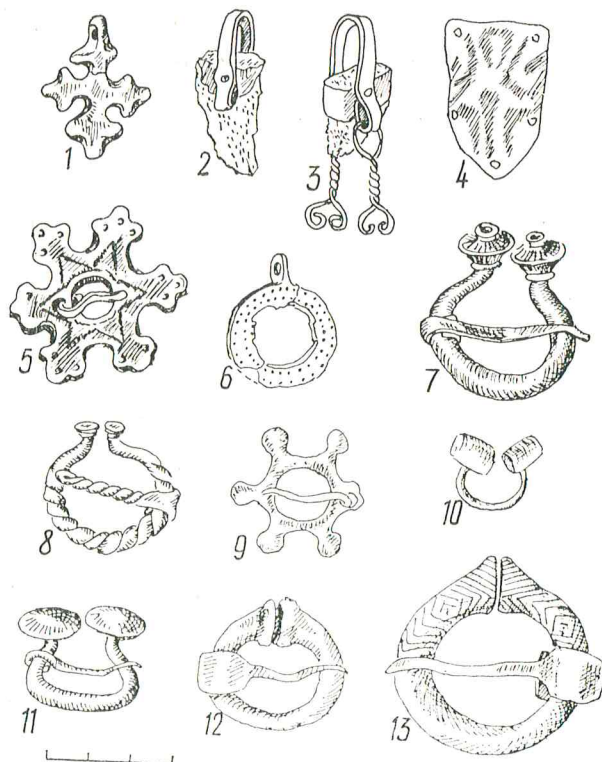
rų kapuose. Vienuose į žvangučių vėrinį įkomponuota po apvalų mėlyną (k. Nr. 104), baltą (k. Nr. 105), žalsvą (k. Nr. 162) 0,6–0,8 cm skersmens stiklo karoliuką, kituose (k. Nr. 85, 158) žvangučiai derinti su baltais plokščiais, suapvalintomis briaunomis nuo 0,4 iki 1 cm skersmens karoliukais. Kape Nr. 149 (pav. 92: 9) rastas vėrinys iš 5 žvangučių, 10 žalių, mėlynų ir baltų 0,5–1 cm skersmens karoliukų bei 2 kabučių. Vienas iš šių kabučių apskritas, 2 cm skersmens, panašus į monetą su prikniedyta kilpute, kitas — pailgas alavinis, puoštas iškiliumi keturlapio dobilo lapu.

Kitokios formos kabučių įkomponuota į kapuose Nr. 126 ir 132 rastus vėrinius. Jie žalvariniai, skardiniai, rombo formos, su prikniedyta ašele. Vienu viduryje įmuštas pusrutulėlis, o kabučiai puošti iškiliumis spurgeliais, kitų viduryje yra 5 mažesni kryžmai išdėstyti spurgeliais (pav. 93: 1). Kabučiai panašaus dydžio: 4,3–5,2 cm aukščio ir 2,8–3,3 cm pločio. Kape Nr. 126 2 tokie kabučiai derinti su 3 žvangučiais. Kape Nr. 132 aptikti 2 panašūs vėriniai. Ant kaklo rastas sudarytas iš 2 žvangučių ir 3 skardinių kabučių. Papildomai į kapą buvo įdėtas kaklo papuošalas iš 2 skardinių kabučių, žvangučio ir lieto kryžiaus pavidalo kabučio (papuošalas rastas preparuojant kapo duobės sampilą). Kabutis 5 cm aukščio ir 3 cm pločio. Lygiai toks pat kartu su žvangučiu aptiktas ir moters kape Nr. 145. Abu papuošalai greičiausiai buvo ant kaklo. Greta rastas žiedas rombiniu priekiu, įdėtas, matyt, kaip papildoma įkapė.

Vaikų kapuose Nr. 137 ir 140 žvangučių aptikta pabirusių vos ne po visą kapą. Dalis jų galėjo būti įkomponuoti į kaklo papuošalus. Tai rodytų ir kape Nr. 140 po kaklu rastas plokščias, apskritas 2,4 cm skersmens kabutis. Jo priekinė plokštuma puošta 2 taškelių linijomis. Kabutis žiedelio pavidalo su išlieta kilpele pakabinti (pav. 95: 6).

94 pav. Daiktai iš kapo Nr. 155: 1 — segė, 2–4 — žvangučiai, 5, 6, 9 — kabučiai, 7 — adatinė, 8 — žalvarinis raktas, 10 — peilis

95 pav. Segės (5, 7–13), kabučiai (1–3, 6) ir apgalvio plokštelė (4): 1 — iš k. Nr. 145, 2, 4 — iš k. Nr. 86, 3 — iš k. Nr. 99, 5 — iš k. Nr. 136, 6, 7 — iš k. Nr. 140, 8 — iš k. Nr. 133, 9, 12, 13 — iš k. Nr. 104, 10 — iš k. Nr. 91, 11 — iš k. Nr. 138

Suardytame moters kape Nr. 155 irgi aptikta keletas kabučių ir 3 žvangučiai, kurie greičiausiai sudarė vieną papuošalą. Vienas kabutis zoomorfinis (pav. 94 : 9). Tai žalvarinis plokščias azūrinis stilizuotas „žirgelis“, į kurio viršutinę dalį įverta dviguba susukta šikšna. Kabutis apačioje 3,6 cm ilgio, ties žirgelio galva 3,7 cm aukščio, jo apačioje yra 4 kilpelės (susuktos žirgelio kojos); į jas ir galėjo būti įkabinti minėti žvangučiai. Kiti 2 kabučiai taip pat žalvariniai su ašelėmis: vienas šešialapio žiedo pavidalo, 2,8 cm aukščio ir 1,8 cm pločio (pav. 94 : 5), kitas primena pelėdos galvą (pav. 94 : 6). Jis 2,4 cm aukščio ir 1,7 cm pločio. Pirmojo kabučio žiedo lapeliai iš priekio buvo puošti balta ir geltona mase, primenančia emalį.

Tokių žirgelių ir prie jų prikabinėtų žvangučių Lietuvoje randama retai. Dažniau jų aptinkama XIV a. prūsų kapinyuose. Analogiškų apvarų iš įvairiai komponuotų karolių, žvangučių, žirgelių, įvairių kitų kabučių aptikta šiaurės Lenkijoje prūsams skiriamame Ruvnina Dolnos kapinyne [20, lent. XXII : 6, pav. 8] bei Latvijoje [15, lent. 56 : 1].

Obeliuose žvangučių aptikta įvairaus amžiaus moterų ir vaikų kapuose (k. Nr. 77 palaidotas vaikutis mirė nesulaukęs ir metų, k. Nr. 104 palaidota vyresnė nei 55 m. moteris). Žvangučių aptikta ne tik vėriniuose, bet ir pavienių. Kapuose Nr. 72, 77, 91, 125, 137, 138 jų po vieną pakabinta po kaklu, kapuose Nr. 86, 132, 138 rasta prie dubens kaulų. Jais galėjo būti papuošti juostų galai ar piniginės, drabužių kutai ir kt.

Krūtinės papuošalus sudaro tik segės. Obeliu kapinyne jų rasta dviejų tipų: pasaginių ir plokščių. Pasaginių dažniausiai po viena aptikta 14 kapų: 5 iš jų — moterų, 6 — vaikų ir 3 — vyrų. Pagal galų užbaigimą jos skirstomos į 5 grupes: tai stilizuoto gyvulio galvutės pavidalo galais (k. Nr. 72, 95, 127, 141) (pav. 96 : 5; 100 : 5), pastorintais (k. Nr. 101, 104, 154) (pav. 95 : 12, 13), buoželiniais (k. Nr. 90, 132, 133, 138) (pav. 95 : 11), cilindriniais (k. Nr. 91, 131) (pav. 95 : 10) ir aguoniniais galais (k. Nr. 140) (pav. 95 : 7).

Segės labai įvairaus dydžio. Mažiausios yra cilindriniais galais (1,7 cm) (k. Nr. 91), didžiausia — pastorintais galais (4,7 cm skersmens). Kai kurių lankeliai tordiruoti (k. Nr. 72, 95) (pav. 96 : 5) arba išlieti priekyje imituojant tordiravimą (k. Nr. 132, 133). Kape Nr. 141 rastosios lankelis pintas (pav. 100 : 5). Visos segės žalvarinės, išskyrus vieną geležinę iš kapo Nr. 154. Įdomesnė segutė aptikta kape Nr. 133 (pav. 95 : 8). Ji 2,9 cm skersmens, plokščiais buoželiniais galais. Lankelio priekinė dalis su imituotu tordiravimu, o liežuvėlis suvy-

tas iš 2 dalių, vietoj smaigalio — sulenkta viela, iš kurios jis vytas.

Pasaginių segių dažniausiai po vieną aptikta peties ar krūtinės srityje. Tik moters kape Nr. 72 ji rasta viršugalvyje: matyt, įdėta kaip papildoma įkapė. Neprastoje vietoje aptiktos 2 pasaginės segės pastorintais galais vyro kape Nr. 154. Čia jos aptiktos ant juosmens ir panaudotos diržui vietoj grandžių (viena geležinė); abi be liežuvėlių. Apskritai pasagines seges labiau mėgo moterys ir mergaitės. Tik dviejų Obelių vyrų drabužiai buvo susegti tokiomis segėmis. Jomis ne tik puošėsi. Šios segės skirtos storesniam viršutiniam drabužiui susegti. Moters kape Nr. 104 2 pasaginės segės pastorintais galais rastos išorinėje kairiojo dubens kaulo pusėje. Sunku įsivaizduoti, kad žmogus galėjo nešioti kokį šioje vietoje susegtą drabužį. Pasaginėmis segėmis galbūt susegdavo audeklines pinigines ar storą skarą, kuria apgobdavo mirusiąją (prie vienos išliko storoko vilnonio audinio).

Didesnę dalį sudaro įvairios plokščios segės. Pagal formą, dydį ir gamybos techniką jos taip pat skirstomos į keletą grupių. Vienomis iš ankstyviausių reikėtų laikyti apskritas lietas seges, kurias savo ruožtu būtų galima skirstyti į keletą pogrupių. Pirmajam priklausytų apie 3 cm skersmens segės truputį išgaubtu lankeliu, kurio priekinė plokštuma puošta reljefiniu ornamentu. Obeliuose šių segučių rasta vaiko kape Nr. 125 ir moters kape Nr. 149 (pav. 92 : 6). Antrą pogrupį sudarytų apskritos žalvarinės žvaigždinės segės (k. Nr. 95, 104, 136). Kape Nr. 95 buvo šešiakampė, dengta baltu metalu (pav. 96 : 6). Jos kampų galai su trijų lapėmis gėlytėmis. Segė tarp kampų 4,8 cm skersmens, viduryje su 1,5 cm skersmens išpjova. Tokia pat, tik žalvarinė ir truputį mažesnė (4,4 cm skersmens) aptikta ir kape Nr. 136 (pav. 95 : 5). Dar viena tokia (apdegusi) rasta kape Nr. 56 sampile. Ji čia pateko, matyt, iš suardyto ankstyvesnio degintinio kapo. Tai retai vėlyvuosiuose Lietuvos kapinyuose pasitaikantis papuošalas. Analogiška aprašytoms žvaigždinė segė žinoma tik iš Skrebinų, Jonavos raj., kapinyne, kur ji aptikta apardytame vyro kape Nr. 76 ant dešiniojo šlaunikaulio [2, p. 43] ir Kuršių nerijoje [24, p. 1]. Kape Nr. 104 rastoji skiriasi nuo aprašytųjų (pav. 95 : 9): ji apskrita, su 6 apvaliomis ataugėlėmis, tarp kurių 3,5 cm atstumas. Visos žvaigždinės segės aptiktos tik turtingų moterų kapuose prie vieno ar kito peties. Panašiai kaip ir pasaginėmis, jomis galėjo būti ne tik puošiamas, bet ir susegamas drabužis.

Plokščių grupei priklausytų ir segė iš moters kape Nr. 137 (pav. 97 : 5). Tai 3,4 cm skersmens žalvarinė apskrita (kiauravidurė) segė su

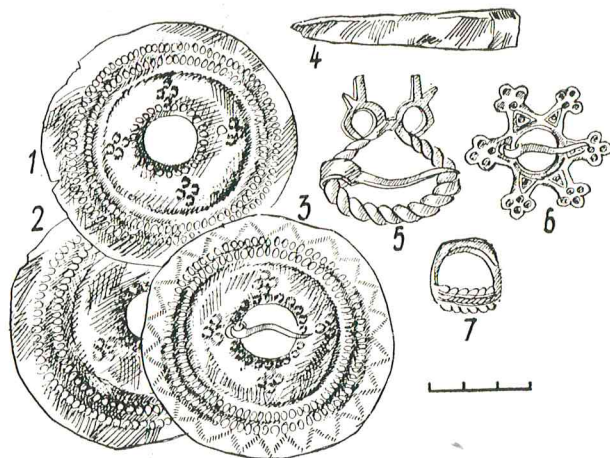
10 trilapių besiliečiančių ataugėlių aplinkui. Į pakraštį buvo įrištas 0,7 cm pločio ir 13 cm ilgio odinis dirželis, kurio kitame gale įkabin-tas amuletas — žalvariu puoštas žvėries nagas. Lietuvos archeologinėje medžiagoje tai bene pir-mas toks moters drabužių papuošalas. Šiuos pa-puošalus XIV a. labiau mėgo prūsai. Tik ten jie puošnesni. Amuletus prie segių dažnai pri-kabindavo plona susukta viela, gausiai puoš-davo žalvarinėmis skardelėmis [2], lent. XVI: 1].

Pačią gausiausią plokščių segių grupę Obe-liuose, kaip ir kituose vėlyvuosiuose Lietuvos kapinyuose, sudaro žalvarinės apskritos se-gės išgaubtu viduriu (pav. 92: 1—4). Jų nuo 1 iki 8 rasta 19 moterų bei vaikų, greičiausiai mergaičių kapų. Segės panašaus dydžio — apie 8 cm skersmens. Tik kapuose Nr. 72 ir 126 rasta mažesnių (5,2 ir 3,4 cm skersmens). Vi-soms didesniosioms beįdra 2 lygiagrečios pa-kraščiu einančios iškilimų spurgelių eilės. Segės skiriasi išgaubtos dalies ornamentu: vienų ji puošta 4 dideliais iškilimais (k. Nr. 90, 158, 162), kitų — 4 iškilimų grupėmis, kurių kiek-viena sudaro 4 nedideli iškilimai (k. Nr. 85, 86, 95, 105, 133, 136, 149) (pav. 94: 1), tre-čių — augaliniu reljefiniu ornamentu (k. Nr. 88, 90, 136, 137, 162) (pav. 97: 1, 2), ketvirtų — visai lygi (k. Nr. 90, 134, 136). Vienos kape Nr. 95 rastos segės pakraštys puoštas zigzagi-ne įkartų linija (pav. 96: 3).

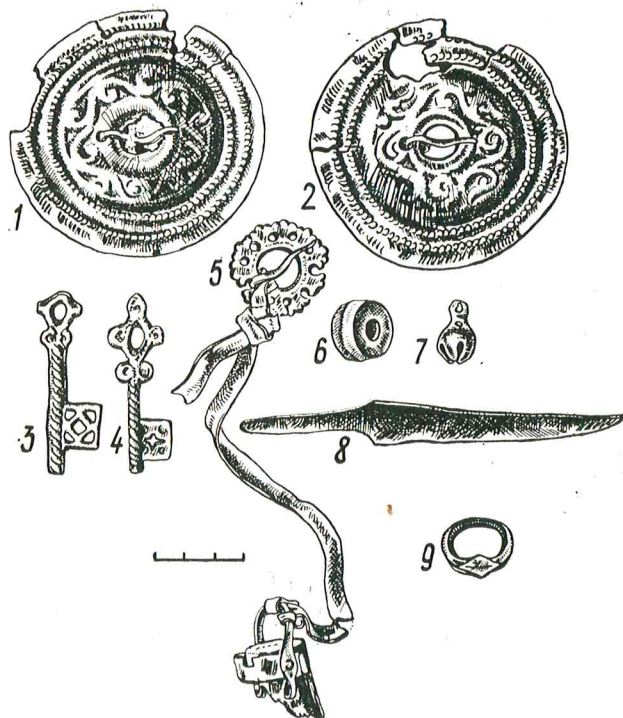
Apskritų plokščių išgaubtu viduriu segių daž-niausiai aptikta krūtinės srityje, išilgai stuburo (k. Nr. 86, 90, 95, 105, 136, 149, 162). Ten, kur jų rasta 1 arba 2, jos esti arba pasmak-rėje (k. Nr. 134), arba prie peties (k. Nr. 48, 78, 85, 137). Kape Nr. 95 tokia segė buvo prie kaktos, o kape Nr. 72 — 3 segės prie viršugal-vio ir po galva. Įdomu pažymėti: kai šių segių kape būna daugiau, dalis jų guli išgaubtąja puse į apačią, tarsi būtų apvirtusios (k. Nr. 72, 95, 136, 137, 149).

Apie šių segių paskirtį jau rašyta [26, p. 20; 32, p. 106]. Mes laikytumės nuomonės, kad plokščiomis apskritomis segėmis drabužius tik puošdavo, jos netiko storesniam drabužiui su-segti. Šiomis segėmis puošdavo moterų galvos dangą (nuometus, skareles), marškinius, taip pat galėjo susegti ir laidotuvių drabužį — ploną drobulę. Tokia prielaida galėtų paaiškinti ir tai, kad dalis segių randama išvirkščiąja puse į viršų.

Daugelyje kapų pasitaiko po kelias įvairių rū-šių seges. Antai kapuose Nr. 90, 133 rasta ir apskritų plokščių išgaubtu viduriu, ir pasaginių segių. Kapuose Nr. 136 ir 137 jų rasta kartu su žvaigždinėmis, o kape Nr. 149 — su apskri-ta lieta sege. Kape Nr. 95 aptikta 3 formų se-gių (8 apskritos išgaubtu viduriu, pasaginė ir

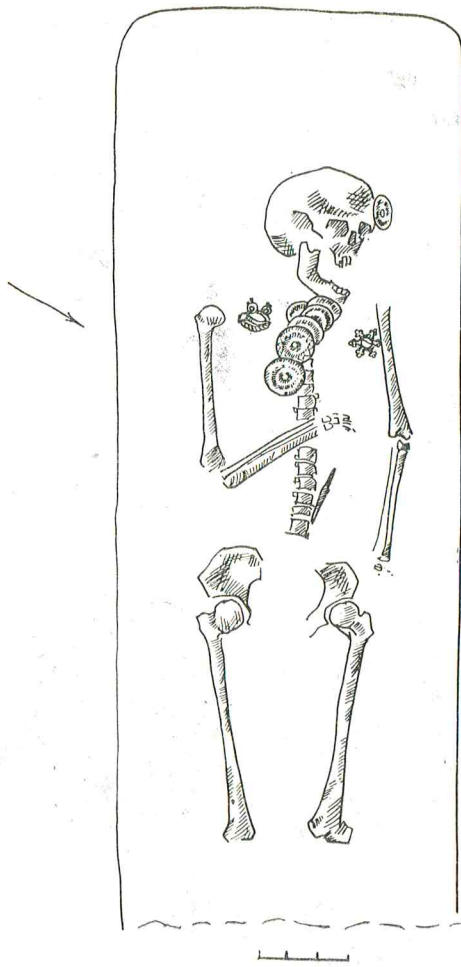
96 pav. Daiktai iš kapo Nr. 95: 1—3, 5, 6 — segės, 4 — peilio dalis, 7 — žiedas

97 pav. Daiktai iš kapo Nr. 137: 1, 2 — segės, 3, 4 — žalvariniai raktai, 5 — segė su prikabintu amuletu, 6 — verpstukas, 7 — žvangutis, 8 — peilis, 9 — žiedas

žvaigždinė). Tai, matyt, priklausė nuo jų pa-skirties: vienomis susegdavo drabužius, kito-mis — tik puošdavo (pav. 98).

XV a. kapuose apyrankių randama re-tai. Ir Obeliuose jų aptikta tik 3 kapuose po vieną. Visos žalvarinės, juostinės. Moters kape Nr. 105 apyrankė rasta ant kairiosios rankos riešo. Ji padaryta iš 0,9 cm pločio skardinės juostelės, galuose išgręžta po skylutę. Vaiko ka-

98 pav. Kapas Nr. 95

pe Nr. 133 rastoji buvo iš 1,2 cm pločio juostelės smailėjančiais ir į išorę suvyniotais galais (pav. 99:7). Uždėta ant dešinės rankos. Panaši apyrankė, tik puošta dviguba zigzagine įkartų linija, rasta ir moters kape Nr. 145 (pav. 99:6). Ji aptikta viršugalvyje: matyt, įdėta kaip papildoma įkapė.

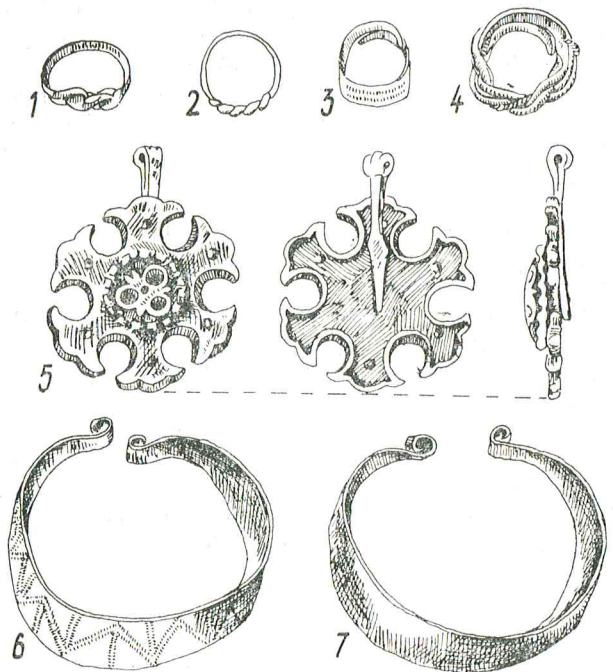
Gausiausią rankų papuošalų grupę sudaro žiedai. Jų aptikta 37 abiejų lyčių įvairaus amžiaus mirusiųjų kapuose (19 — moterų, 8 — vyrų, 10 — vaikų bei paauglių). Žiedų dažniausiai būna po vieną ant dešinės ar kairiosios rankos vidurinio piršto. Moters kape Nr. 84 2 žiedai aptikti ant dešinės rankos vidurinio piršto.

Pagal konstrukciją Obelių žiedus galima skirti į 2 grupes: uždaruosius (juostinius) ir sukeistais galais. Uždarųjų aptikta 9 kapuose. Tai daugiausia juostiniai, panašūs į dabartinius vestuvinius žiedus (k. Nr. 63, 74, 103, 124, 125). Viename kape juostinis žiedas rastas ant dešinės rankos, viename — ant kairio-

sios, 3 žiedai įdėti kaip papildoma įkapė. Dalis puošta 2 išilginiais lygiagrečiais grioveliais (k. Nr. 63, 103, 124, 125). Moterų kapuose Nr. 92 ir 104 aptikta uždarųjų žiedų, kurių priekinėje dalyje imituotas tordiravimas (pav. 99:2), kape Nr. 105 — pynimas (pav. 99:1), o kape Nr. 137 rastojo priekinė dalis yra rombo formos (pav. 97:9).

Žiedus sukeistais galais pagal priekinės dalies formą galima suskirstyti į keletą pogrupių. Vieną iš jų sudaro žiedai paplatinta priekine dalimi (k. Nr. 78, 79, 86, 94, 95, 99, 126—128, 142, 148, 153, 160) (pav. 99:3), kuri būna puošta 2 išilginiais lygiagrečiais grioveliais (k. Nr. 94, 142, 160) arba 3 iškilėmis įstrižų įkartų linijomis (k. Nr. 78, 86, 95, 99, 127, 128). Dažnai įstrižų įkartų linijomis gražino tik priekinės dalies pakraščius (k. Nr. 126, 148, 153). Taip pat puošė ir žiedus sukeistais galais neplataujančia priekine dalimi (k. Nr. 138, 141) (pav. 100:6).

Atskirą grupę sudaro žiedai rombine priekine dalimi, kurių rasta 4 kapuose (Nr. 87, 130, 145, 146). Kape Nr. 136 aptiktasis yra pinta priekine dalimi (pav. 99:4), kapuose Nr. 144, 152, 164 rasta žiedų, kurių priekinė dalis išlieta — imituotas pynimas. Įdomesnis žiedelis aptiktas vaiko kape Nr. 144. Jo galai įpjauti ir užriesti į šonus. Tad priekinę dalį sudaro 4 spiralės (pav. 101:2). Žiedų aptikta ne tik ant pirštų. Dalis jų įdėta į kapšelius-pinigines (k. Nr. 130,

99 pav. Žiedai (1—4), piniginės užsegimas (5) ir apyrankės (6, 7): 1 — iš k. Nr. 91, 2 — iš k. Nr. 104, 3 — iš k. Nr. 99, 4 — iš k. Nr. 136, 5 — iš k. Nr. 139, 6 — iš k. Nr. 145, 7 — iš k. Nr. 133

144), padėta prie galvos (k. Nr. 86, 160), rasta po kaklu (k. Nr. 145). Galimas daiktas, tuo atveju žiedui teikta kažkokia simbolinė prasmė.

Prie daiktų, kuriais ne tik puošdavosi, bet ir teikdavo jiems maginę ar simbolinę reikšmę, reikėtų priskirti amuletus — žvėrių nagus ir žalvarinius raktus.

Obeliuose 5 moterų (k. Nr. 86, 88, 99, 126, 160) ir 2 vaikų kapuose (Nr. 127, 144) rasta žvėrių nagų. Dauguma yra plėšriųjų žvėrių nagai, apkaustyti žalvarine skardele ir viršuje su kilpele (pav. 95 : 2). Kai kurie apkalai puošti iš vielos susuktais kabučiais (k. Nr. 88, 89) (pav. 95 : 3). Kartais į žalvarinę kilpelę ar patį nagą būna įrištas odinis dirželis ar įverta virvutė (pav. 97 : 5). Jais amuletus prikabinavo prie diržų, juostų ar kitų papuošalų. Žvėrių nagų būna ir piniginėse (k. Nr. 144). Obeliuose rastieji praplėtė mūsų žinias apie šių amuletų nešiojimą. Iki tol Lietuvoje jų buvo randama tik jaunų moterų kapuose [26, p. 23]. Obeliuose, atvirkščiai, vyresnio — 40—50 m. — amžiaus moterų (k. Nr. 86, 99, 160) bei mažų vaikų kapuose (Nr. 127, 144). Be to, sprendžiant iš kitų įkapių, kape Nr. 144 buvo palaidotas berniukas.

Palyginti su kitais panašaus laikotarpio Lietuvos kapinynais, Obeliuose aptikta gana gausi žalvarinių raktų kolekcija. Jų rasta 9 turtingų moterų bei 3 mergaičių kapuose. 3 kapuose (Nr. 127, 132, 137) aptikta po 2 raktus. Jie nesiskiria nuo kituose XIV—XVI a. senkapuose aptinkamų raktų. Tai lieti, dažniausiai su ažūrine galvute raktai, kurių rankenėlės būna trikampio ar rombo formos su šonuose išlietais įvairiais pagražinimais (pav. 92 : 7). Obelių raktai nuo 5,5 iki 9,6 cm ilgio. Kai kurių kojelės susuktos (k. Nr. 105, 132, 137, 138) (pav. 93 : 3; 97 : 3, 4).

Tai, kad Obeliuose raktų daugiausia rasta tik turtingų vyresnių moterų kapuose, patvirtintų mintį, jog jie yra moters, valdžiusios tam tikrą turtą ir turėjusios galią bei valdžią tam tikrai žmonių grupei, simbolinis papuošalas [26, p. 25]. Raktai mergaičių kapuose leistų spėti, kad turtingų namų šeimininkės, valdytojos pareigos galėjo būti paveldimos. XVI a. dvaruose pirkdavo nelaisvas mergaites, kurios užaugusios užimdavo šias pareigas [6, p. 244]. Raktų dažniausiai aptinkama prie juosmens bei šonų; matyti, juos nešiojo prikabintus prie juostos, diržo ir idėtus į pinigines, kurias taip pat nešiojo prie diržo.

Diržų bei jų liekanų rasta 31 kape. Tai daugiausia įvairios sagtys bei grandys. Moterų kapuose (Nr. 72, 84, 145) dažniausiai aptikta vien geležinių grandžių. Tik viena mirusioji (k. Nr. 151A) buvo sujuosta odiniu ar austiniu diržu, kuris susegtas geležine ketur-

kampe saglimi. Moterys greičiausiai ryšėdavo juostas. Jų liekanų Obeliuose pasitaikė tik kape Nr. 126. Jų buvus rodylių ir rastos grandys. Jomis prie juostų prikabinavo peilius arba įverdavo dirželius (raiščius) piniginėms pritvirtinti.

Svarbiausia Obelių vyrų ir berniukų drabužių puošmena buvo diržai. Tiesa, dauguma jų neišliko. Diržų buvus rodo sagtys bei grandys — diržų skirstikliai. Pagal formą sagtis galima suskirstyti į keletą grupių. Tai apskritos (k. Nr. 63, 80, 83, 107, 135, 141, 150, 151B) (pav. 100 : 7), keturkampės (k. Nr. 131, 142, 154) (pav. 89 : 5), platiąjančia priekine dalimi, D raidės pavidalo (k. Nr. 98, 106, 109, 141, 144, 150, 151B, 153, 164) (pav. 85 : 3), pasitaiko ovalių (k. Nr. 60, 176) (pav. 86 : 4), dvigubų (k. Nr. 93, 154) (pav. 87 : 2), profiliuotų (k. Nr. 139), trapecijos formos (k. Nr. 129) diržų sagčių. Dauguma geležinės, nors buvo ir žalvarinių (k. Nr. 98, 109, 141, 144, 150, 176). Sagtys labai įvairaus dydžio: nuo 3×2,5 iki 7,8×3,4 cm. Diržų dalims sujungti ir įvairiems daiktams prie jų prikabinti naudojo grandis (pav. 84 : 3; 85 : 2). Jų rasta geležinių (k. Nr. 37, 80, 98, 106, 107, 129, 135, 141, 142, 145, 146, 148, 151B, 154, 164) ir žalvarinių (k. Nr. 60, 114, 131, 144, 147, 148, 154); dažniausiai būna po 1, 2 (k. Nr. 60, 107, 139, 142, 148, 164) (pav. 86 : 5, 7), retkarčiais — 3 (k. Nr. 144). Kai kada daiktus pritvirtindavo nedidelėmis grandelėmis (k. Nr. 176). Kape Nr. 154 aptiktas diržas, kuris sujungtas ne tik 2 žalvarinėmis grandimis, bet ir geležine pasagine sege pastorintais galais (pav. 91 : 6). Geriau išlikusiu žalvariu puoštų diržų rasta 4 kapuose.

Kape Nr. 141 mirusysis sujuostas odiniu 1,5 cm pločio diržu. Jo priekinė plokštuma puošta žalvarinėmis stačiakampėmis 1,2×1 cm dydžio štampuotomis plokštelėmis, kurios viena nuo kitos nutolusios per 0,4 cm. Plokštelės prie diržo pritvirtintos kniedėmis (po vieną viduryje). Diržas dvigubos odos, į žalvarinę suapvalintu priekiu sagtį įrištas mazgu (pav. 100 : 10).

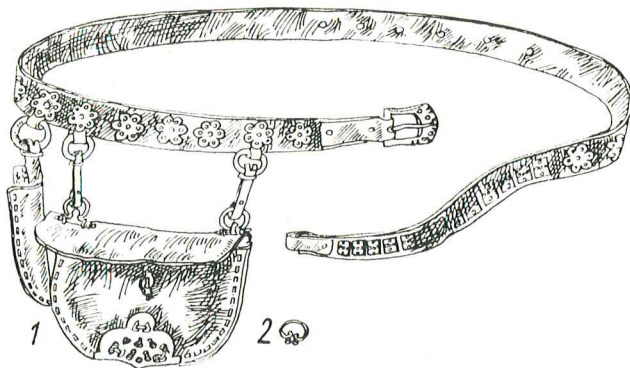
Kape Nr. 144 palaidotas vaikas buvo sujuostas 2 cm pločio odiniu diržu (pav. 101 : 1). Jis puoštas žalvariniais plokščiais šešialapio žiedo pavidalo apkalais, kurių viduryje yra kniedė prie diržo pritvirtinti, o kampuose išgrežta po skylutę. Apie 30 apkalu išdėstyti nuo 0,5 iki 1 cm vienas nuo kito. Siaurėjantis diržo galas puoštas žalvariniais stačiakampiais apkalėliais ir aplenktais žalvarine juoste. Žalvarinis apkalas (prie sagties 1,7, prie galo 2 cm pločio) įkabintas ir į sagtį. Sagtis žalvarinė plokščia, priekis platesnis ir suapvalintas, puoštas 5 skylutėmis. Prie 3 priekinių šešialapių apkalų prikniedyta po skardinę 0,8 cm aukščio ašelę, į kurią įverta po žalvarinę grandį. 2 grandys

2 cm, trečioji 2,8 cm skersmens. Saktis gulėjo mirusiojo dešinėje. Mažesnės grandelės įkabintos į 2-ąjį ir 6-ąjį, didesnioji — į 7-ąjį apkalą nuo sakties. Atstumas tarp mažesnių grandelių apie 12 cm. Į jas buvo įrišta po 0,6 cm pločio odinę juostelę, prie kurios prikabinta odinė piniginė žalvariniais apkalais.

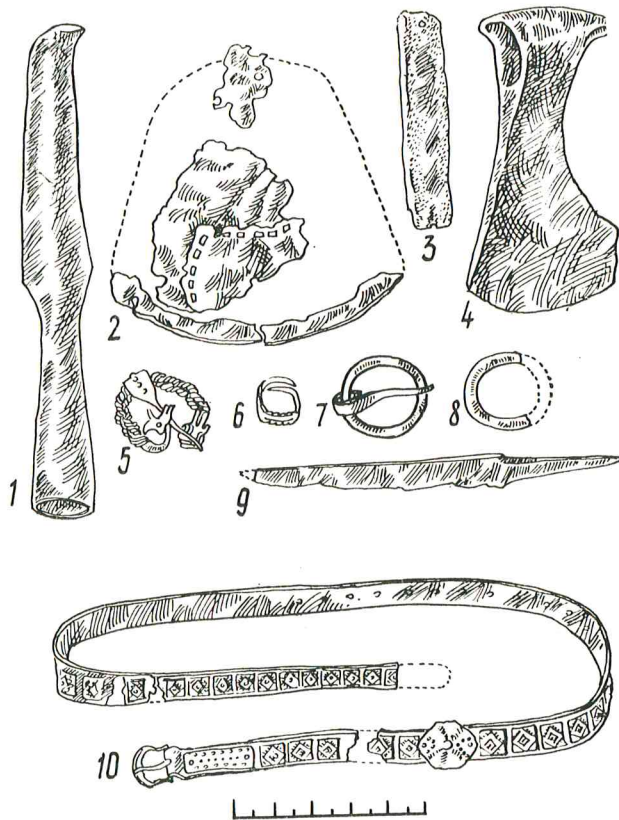
Įdomios konstrukcijos diržas rastas vyro kape Nr. 154 (pav. 102). Jį sudaro žalvarinė dvi-guba ties viduriu truputį siaurėjanti saktis, buvusi mirusiojo dešinėje. Į ją įvertas 1,5 cm pločio dirželis. Jis aplenkta apie sakties vidurinę dalį, ant kurios yra liežuvėlis, ir sutvirtintas šikšnine juoste. Kitas jo galas įrištas į vieną iš 2 grandžių. Į kitą tos pačios grandies kraštą įtvirtintas pagrindinis 3,2 cm pločio diržas. Per 15 cm nuo grandies krašto jis įvertas į žalvarinę pasaginę pastorintais galais segė be liežuvėlio ir susiūtas šikšnine juoste. Išliko 3 stambūs dygsniai, iš kurių 2 eina skersai diržo, trečiasis — išilgai. Lygiai taip tokio pat pločio diržas įtvirtintas ir priešingoje segės pusėje. Abu diržo galai puošti 3 apskritų apkalėlių poromis. Antrosios grandies priešingoje pusėje vėl yra 1,5 cm pločio dirželis, kurio galas įvertas į saktį. Į grandį dirželis įvertas įpjovus išilgai ir užnėrus kilpą.

Be minėtų 2 diržo dalių, įvertų į pirmąją grandį, esančią prie sakties, ir pasaginę segę vietoj skirstiklio, į jas dar buvo įverta po maždaug 1 cm pločio dirželis. Abiejų priešingi galai maždaug per 12 cm nuo grandies bei segės įverti ir šikšnine juostele įsiūti į žalvarinį žiedelį, prie kurio pritvirtinta piniginė. Atskirai rasta geležinė diržo saktis ir pasaginė segė su siauro dirželio liekanomis, atrodo, buvo skirta peiliui prie diržo prikabinti. Jis greičiausiai pritvirtintas prie antros grandies.

Labai puošnus diržas aptiktas vyro kape Nr. 176 (pav. 103). Jis buvo susuktas ir padėtas ant dešiniojo peties. Diržas apie 1,5 m ilgio ir maždaug 2,2 cm pločio, iš trilinkos plonos odos, padengtas 4 formų skardinėmis šampuo-

101 pav. Kapo Nr. 144 radiniai: 1 — rekonstruota piniginė ir diržas, 2 — žiedas

100 pav. Daiktai iš kapo Nr. 141: 1 — ietigalis, 2 — piniginės liekanos, 3 — galastuvas, 4 — kirvis, 5, 7 — segės, 6 — žiedas, 8 — grandis, 9 — peilis, 10 — diržas

102 pav. Pagal kapo Nr. 154 radinius rekonstruota piniginė ir diržas

103 pav. Pagal kapo Nr. 176 radinius rekonstruotas diržas

tomis plokštelėmis. 3 didžiausios yra apskritimo formos banguotais pakraščiais ir apie 5 cm skersmens. Priekinė pusė puošta reljefišku iškilium ornamentu. Viduryje yra 3,5 cm skersmens ratas, o jame — žmogaus ir didelio paukščio (grifo?) figūra. Prie išvirksčiosios plokštelės pusės 4 kniedėmis pritvirtinta lygi skardinė plokštelė. Abi plokštelės sudaro savotišką apie 0,6 cm storio dėžutę, kuri tomis pačiomis kniedėmis pritvirtinta prie diržo. Antrą štampuotų plokštelių grupę sudaro 20 šešialapio žiedo formos reljefiškų plokštelių, trečią — 21 peteliškės pavidalo plokštelė. Jų aukštis apytiksliai atitinka diržo plotį. Prie diržo plokštelės tvirtintos 2 kniedėmis pakaitomis su žiedo pavidalo plokštelėmis taip, kad „žiedlapis“ tiksliai sutampa su „peteliškės“ įsmaugimu. Prie 2 peteliškės pavidalo plokštelių pritaisyta po skardinį 0,6 cm pločio į kilpą panašų apkaliuką, į kurį įverta po plokščią sukniedytą 2 cm skersmens žieduką.

Diržo galas yra siauresnis, puoštas 20 išštos širdelės pavidalo plokštelių. Jos išštos diržo kryptimi ir išdėstytos taip, kad vienos širdelės smaigalys įeina į kitos įlinkimą. Diržo galas apkaustytas 2 sukniedytomis 9 cm ilgio plokštelėmis. Žalvarinė sagtis priešingame gale plokščia, vertikaliai iššto ovalo formos. Liežuvėlį kartu su diržu apkabina profiliuotas 9 cm ilgio apkalas.

Visi šie puošnūs, žalvariu kaustyti diržai buvo rasti ir kitų įkapių turtinguose kapuose.

Kaip jau minėta, prie diržų ar juostų prikabdavo įvairių audeklinių kapšelių ar odinių,

žalvariu puoštų piniginių. Jų liekanų rasta 14-oje kapų. Piniginės (kapšeliai) buvo skirti įvairiems daiktams — darbo įrankiams, papuošalams, smulkiems buities reikmenims — susidėti. Matyt, dėl to literatūroje atsirado naujų piniginių pavadinimų, priklausomai nuo to, kokių daiktų juose rasta. Antai Narkūnų, Utenos raj., kape Nr. 6 piniginėje buvo gabalėlis titnago, tad ji pavadinta titnagine [32, p. 103]. Einant šiuo keliu, gali atsirasti „peilinių“ ir „žirklinių“, „galastuvinių“ ir „raktinių“, „žiedinių“ ir kt. O tas pats radinys Narkūnuose galėjo būti pavadintas ir „skiltuvine“, nes kape aptiktas ir skiltuvas. Savo poziciją autoriai grindžia dar ir tuo, kad esą nebuvo aiški kituose senkapuose pasitaikančių tokių dirbinių apkalų paskirtis. Duodama nuoroda į muziejuje saugomą Liepiniškių apkalą. Tuo tarpu tai gerai žinomas piniginės viršutinės dalies apkalas, kuris aiškiai matyti pagal Liepiniškių medžiagą rekonstruotoje piniginėje [27, p. 85, pav. 8]. Kad čia piniginė, rodo tame pačiame Narkūnų kapinyne kape rastas ir jos priekio apkaustas [32, p. 108, pav. 6:1], kurį autoriai jau teisingai skiria piniginei. Abeji apkaustai buvo greta (tyrinėjimų ataskaita yra MA II. ASR. B. Nr. 515. L. 6) ir neabejotinai priklauso vienam daiktui — piniginei.

Norint išvengti painiavos, manytume, tikslinga būtų ateityje vartoti sąlyginį bemaž prieš 20 m. pasiūlytą piniginės terminą [28, p. 69]. Tiktų ir „kapšelis“ (plg. liaudiškus pavadinimus „pinigų (ar tabako) kapšas“), ypač viršuje sutraukiamoms piniginėms. Etnografų varto-

jamas „krepšelis“, mūsų nuomone, yra per daug bendra sąvoka, o „dalmonas“ būdingas tik vienam regionui.

Piniginė buvo savotiška puošmena, neatskiiriama ano meto drabužio dalis. Apie audekli-

104 pav. Pagal kapų (iš kairės į dešinę) Nr. 144, 132, 86 radinius rekonstruoti drabužiai

nus kapšelius galime spręsti tik iš jų liekanų, užsikonservavusių prie kapšeliuose buvusių daiktų. Kapuose daugiausia aptikta įvairios formos žalvarinių arba geležinių piniginų apkalų, kurie dengia užsegimą ar puošia piniginės pakraščius. Jų yra gana įvairių: trikampių (k. Nr. 60, 83, 107) (pav. 86 : 6), ovalių (k. Nr. 105), pusapskritimio formos (k. Nr. 144). Sprendžiant iš užsikonservavusių odos gabalų, piniginų buvo visokio dydžio ir formos. Kape Nr. 107 mirusysis palaidotas su odine apie 18 cm pločio pinigine, kuri prie diržo pritvirtinta 2 odiniais 0,5 cm pločio dirželiais, pervertais per žalvarines kilputes. Piniginė buvo užsegta žalvariniu keturkampiu kabliuku. Vyro kape Nr. 131 rasti — trapecinė, puošta kiaurai perkaltomis žalvarinėmis vinutėmis. Piniginės apačia apie 12 cm pločio (pav. 84 : 8). Vaiko kape Nr. 144 aptiktoji tiesiu viršumi ir suapvalinta apačia. Apatinė dalis iš priekio puošta žalvariniu trikampių ažuoliniu apkalu, kurio viršutinis kampas suapvalintas. Prie odos apkalas pritvirtintas šikšninėmis juostelėmis (pav. 101 : 1).

Kitokios konstrukcijos piniginė aptikta vyro kape Nr. 154 (pav. 102). Ji susiūta iš sulenktos ir šikšnине juoste apsiūtais kraštais 15 cm

pločio odos atraižos. Sulenktoji dalis yra apačia. Viršus užrištas perverta ir sutraukta šikšna. Tačiau daugumoje kapų, kaip minėta, piniginės sunykusios, išlikę tik apkalai bei užsegimai. Puošnus žalvarinis užsegimas rastas moters kape Nr. 139 (pav. 99 : 5). Tai apskrita lieta šešiakampė rozetė, kurios priekyje yra iškilus 1,8 cm skersmens grioveliu apribotas apskritimas su 3 įgilinimais. Rozetės kampai baigiasi tulpės žiedo pavidalo paplatėjimais. 5 iš jų pergręžti. Skylutėse išliko geležinės kniedės; iomis apkalas buvo pritvirtintas prie piniginės. Viduje buvo geležinės skardos pamušalas, kurio forma apytiksliai atitiko apkalo formą. Šeštasis kampas paliktas užsegti. Iš jo statmenai išlieta stačiakampė išpjova, kurioje išliko žalvarinis 3,8 cm ilgio tokio pat skersinio pjūvio strypelis įsmaugtu viduriu. Viršutinė jo dalis buvo įtvirtinta į odinį piniginės uždengimą. Uždarant įsmaugtoji dalis fiksavosi rozetėje.

Dar sudėtingesnės konstrukcijos piniginės užsegimas aptiktas vyro kape Nr. 142 (pav. 89 : 6). Jis žalvarinis, dviejų dalių. Viena dalis yra peteliškės pavidalo 3,6 cm pločio ir 2,2 cm aukščio plokštelė su stačiakampe 1,7×0,3 cm horizontalia išpjova viduryje. Joje yra besilankstanti plokštelė. Kita užsegimo dalis — žalvarinė stačiakampė kilpelė, atitinkanti pirmosios dalies išpjovos dydį. Užsegamą kilpelę išpjovoje fiksuoja besilankstanti plokštelė.

Kaip žinoma, kapuose išlieka tik nedidelių a u d i n i o skiautelių, dažniausiai užsikonservavusių prie žalvarinių dirbinių. Ne išimtis ir Obelių kapinynas. Skiautelių aptikta 10 kapų. Didžioji jų dalis sudūlėjusios, kai kuriu nepavyko net išimti iš kapo (Nr. 95, 104). Iš mikrostruktūrinės analizės matyti, kad Obelių audiniai tik lininiai (k. Nr. 136, 149, 157) ir vilnoniai (k. Nr. 126, 137, 144, 149, 155, 158), dveiopos audimo technikos: dvinyčiai ir keturnyčiai. Visi lininiai audiniai — dvinyčiai, vilnoniai — dvinyčiai ir keturnyčiai. Vilnoniai keturnyčiai audiniai (k. Nr. 144, 149) austi paprastu ruoželinio audimu 2/2. Kape Nr. 155 rasto vilnonio dvinyčio audinio metmenys ir ataudai skirtingų spalvų (rudos ir gelsvos). Kape Nr. 126 aptikta vytinės vilnonės juostos dalis. Kape Nr. 155 rasta vilnonės iš šešių dvigubu siūlų tvytos virvelės. Didesniu vilnonio keturnyčio audinio skiaučių aptikta tik vaiko kape Nr. 144, prie juosmens, po diržu. Greičiausiai tai mirusio viršutinio drabužio liekanos. Šiam drabužiui turėjo priklausyti ir virvelės, supintos iš 4 spalvų (tamsiai rudos, greičiausiai raudonos, geltonos, žalsvos ir šviesiai rudos) siūlų, užsibaigiančių tų pačių spalvų siūlų kutais.

Iš negausių audinių skiaučių kol kas nieko negalima pasakyti apie drabužių sukūrimą, formą, jų nešiojimo būdą. Remdamiesi papuošalų

vieta kapuose, tik bendrais bruožais galime įsivaizduoti, kaip rengėsi XV a. obeliškiai (pav. 104).

RANKRAŠČIAI

1. **Urbanavičius V.** Ruseinių senkapis, Kėdainių raj., 1968 m. tyrinėjimų ataskaita // MA II. ASR. B. Nr. 345.
2. **Urbanavičius V.** Skrebinų senkapio (Jonavos raj.) 1970 m. kasinėjimų ataskaita // MA II. ASR. B. Nr. 348.

LITERATŪRA

3. **Antanavičius J.** X—XIII a. žirgų kamanos iš Pakalniškių // Kraštotyra. V., 1969. P. 103—109.
4. **Antanavičius J.** Pakalniškių (Šakių raj.) senkapio kasinėjimai 1972 ir 1973 m. // AETL 1972 ir 1973 metais. 1974. P. 86—91.
5. **Antanavičius J.** Balno kilpos Lietuvoje X—XIV a. // MAD, A. 1976. T. 1(54). P. 69—81.
6. **Butėnas D.** Rykunė // ILKI. V., 1958. T. 1. P. 243—247.
7. **Daugudis V.** Stakliškių lobis // Acta historica lituanica. V., 1968. Nr. 2.
8. **Hilcerówna Z.** Chronologia ostrog z X do XIII wieku // Wiadomości archeologiczne. W-wa, 1956. T. 23, z. 2. S. 203—207.
9. **Kazakevičius V.** Ietigaliai Lietuvoje V—VIII a. (2. Įmoviniai) // MAD, A. 1979. T. 2(67). P. 53—65.
10. **Kulikauskas P.** Užnemunės piliakalniai. V., 1982.
11. **Kulikauskienė R., Rimantienė R.** Lietuvių liaudies menas. Papuošalai. V., 1958. T. 1.
12. **Kuncienė O.** Prekybiniai ryšiai IX—XIII amžiais // Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I—XIII a. V., 1972. P. 149—254.
13. **Kuncienė O.** Sarių senkapis // Lietuvos archeologija. V., 1979. T. 1. P. 76—100.
14. **Kuncienė O.** Prekyba // Lietuvių materialinė kultūra IX—XIII amžiais. V., 1981. T. 2. P. 49—82.
15. **Latvijas PSR** archeologija. Rīga, 1974.
16. **Michelbertas M.** V m. e. a. Daujėnų apgalvis // Istorija. V., 1972. T. 13, sąs. 1. P. 121—131.
17. **Nadolski A.** Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku. Łódź, 1954.
18. **Nakaitė L.** Miniatiūrinės IX—XIII amžių įkapės Lietuvoje // MAD, A. 1964. T. 2(17). P. 53—73.
19. **Narbutt T.** Pomniejsze piśma historyczne. Wilna, 1856.

20. **Odój R.** Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w miejscowości Równina Dolna, pow. Kętrzyn // Wiadomości archeologiczne. W-wa, 1956. S. 177—196.

21. **Odój O.** Sprawozdanie z prac wykopaliskowych, przeprowadzonych w Równinie Dolnej, pow. Kętrzyn, w 1956 i 1957 r. // Rocznik Olsztyński. Olsztyn, 1958. S. 117—156.

22. **Paulsen P.** Axt und Kreuz in Nord- und Osteuropa. Bonn, 1956.

23. **Sadauskaitė I.** Dėl mirusiųjų deginimo papročio // ILKI. V., 1961. T. 3. P. 125—131.

24. **Schiefferdecker P.** Begräbnisplatz bei Stangenwalde // Schriften der Königl. physikal.-ökonom. Gesellschaft zu Königsberg. Königsberg, 1871. Jahrg. 12. S. 1—16.

25. **Urbanavičius V.** XIV—XVII amžių pasaginės segės Lietuvoje // MAD, A. 1969. T. 2(30). P. 111—120.

26. **Urbanavičius V.** Rumšiškėnai // Acta historica lituanica. V., 1970. Nr. 6.

27. **Urbanavičius V.** Senųjų tikėjimų relikvai Lietuvoje XV—XVII amžiais (I. Pagoniškiųjų laidojimo papročių nykimas rytų Lietuvoje) // MAD, A. 1974. T. 3(48). P. 77—91.

28. **Urbanavičius V.** XIV—XVII amžių monetos Lietuvos kapinyuose // MAD, A. 1967. T. 2(24). P. 61—74.

29. **Vaitkuskienė L.** Sidabras senovės Lietuvoje. V., 1981.

30. **Volkaitė-Kulikauskienė R.** Lietuviai IX—XII amžiais. V., 1970.

31. **Volkaitė-Kulikauskienė R.** Krūminių senkapis // Lietuvos archeologija. V., 1979. T. 1. P. 112—121.

32. **Volkaitė-Kulikauskienė R., Luchtanas A.** Narkūnų senkapio 1976 m. tyrinėjimai // Lietuvos archeologija. V., 1979. T. 1. P. 101—110.

33. **Габрюнайте К.** Локальные подражания ранне-средневековых шлемов русского типа в Литве // Acta Baltico-Slavica. Białystok, 1965. N 2. S. 115—133.

34. **Кирпичников А. Н.** Древнерусское оружие. 2 // Археология СССР. Свод археологических источников. М.; Л., 1966. С. 36—39.

35. **Кирпичников А. Н.** Русские мечи XI—XIII веков // Краткие сообщения Института истории материальной культуры АН СССР. М., 1961. № 85. С. 11—25.

36. **Колчин Б. А.** Железообрабатывающее ремесло Новгорода Великого // Материалы и исследования по археологии СССР. М., 1959. С. 7—120.

37. **Урбанавичюс В. Ф.** Могильник Скрябиной // Антропологическая реконструкция и проблемы палеогенеза. М., 1973. С. 85—99.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

В. УРБАНАВИЧЮС, С. УРБАНАВИЧЕНЕ

РЕЗЮМЕ

В 1841 г. историк Теодор Нарбут получил сообщение о том, что в оз. Обяляй найдены разные древности: металлические украшения и оружие, черепки, угли. Среди этих вещей упоминались и предметы снаряжения коней. О находках местные жители говорили еще в начале XX в. Со временем вещи затерялись, о них постепенно было забыто.

Заново о находках заговорили в 70-х годах нашего века, когда на северо-западном берегу озера стал эксплуатироваться новый карьер. Местные краеведы там опять нашли металлические вещи. Карьер был закрыт, местонахождение вещей взято на учет как памятник культуры.

Это место находится в восточной части Литовской ССР, в 8 км западнее г. Укмерге (рис. 1, 2). В 1978—1983 гг. Институтом истории АН Литовской ССР здесь были проведены археологические раскопки. Вскрыто 190 погребений с труположением, 9 погребений с трупосожжением и 30 погребений несожженных коней (рис. 3). Хоронили с перерывом на протяжении 1000 лет, начиная с V в. н. э. и до XV в. (рядом находится кладбище XVII—XIX вв.).

К V—VI вв. относятся 96 погребений с труположением и 6 погребений с трупосожжением. В первых умершие похоронены в прямоугольных ямах величиной 250×100 см. Из погребального инвентаря в них най-

дены узколезвийные топоры, наконечники копий, ножи, серпы, пряслица, шила, спиральные перстни, спиральные браслеты и браслеты с утолщенными концами, арбалетовидные фибулы (рис. 10—19).

V—VI вв. в восточной части Литвы — переходный период от труположения к трупосожжению в погребальном обряде. Погребения с трупосожжением этого периода — прямоугольные ямы величиной до 100×80 см, обложенные камнями. В ямах помещены собранные из погребального костра более крупные фрагменты сожженных костей, обожженные металлические вещи или их части (рис. 9).

Погребений VII—XII вв. в Обяляй не обнаружено. Погребения с трупосожжением XIII—XIV вв. уже отличаются от упомянутых погребений VI в. Теперь вместе с сожженными костями закапывались и остатки кострищ, — уголь, пепел. Не исключена возможность, что захоронение происходило на месте самого кострища.

Большинство погребений этого периода разрушено, на их месте выкапывались ямы для погребений с труположением XV в. Величина этих ям достигала 2×0,6—1 м. Иногда затрагивалось не одно, а несколько погребений с трупосожжением. Погребальный инвентарь из этих погребений вместе с углем и мелкими фрагментами сожженных костей засыпался в насыпи погребальных ям XV в. (рис. 80). При исследовании такой насыпи иногда обнаруживалось до 150 металлических предметов и их обломков разного назначения, а также множество черепков глиняных сосудов из разрушенных погребений с трупосожжением. По ним иногда восстанавливались целые горшки (рис. 21—25). Металлические вещи — это мечи, широколезвийные топоры, втульчатые и черенковые наконечники копий, фрагменты доспехов и кольчуг, разнообразные бронзовые и серебряные украшения и др. (рис. 26—43). Многочисленность черепков глиняных сосудов наводит на мысль, что иногда после сожжения останки умерших в XIII—XIV вв. хоронили в урнах. Закапывали их неглубоко, поэтому значительная часть этих погребений разрушена плугом.

В северной части могильника исследовано несколько жертвенных ям, в которых обнаружены следы костров, черепки сосудов, кости животных и серебряные вещи. Хронологически эти ямы одновременны с погребениями с трупосожжением XIII—XIV вв.

Эти погребения ограждены прямоугольником величиной 75×55 м, образованным из погребений несожженных коней. Прямоугольник вытянут с юго-востока на северо-запад.

Коней чаще всего хоронили головами на юго-запад (рис. 44, 45). Ямы неглубокие — нередко костяки коней затронуты плугом (осталось 30 костяков). Во многих погребениях обнаружены удила и стремяна седел (рис. 46—54). В нескольких более глубоких ямах над несожженным конем найдены останки сожженного всадника. В этих случаях кони засыпаны слоем земли толщиной до 10 см. На этом слое обнаружены сожженные кости и погребальный инвентарь вместе с остатками костра (рис. 20).

Обычай трупосожжения в Литве сохранился до введения христианства — до конца XIV в. Этот обычай католической церковью стал преследоваться как языческий, однако в Обяляй он неофициально существовал и в начале XV в. В середине XV в. умершие и в этой местности хоронились уже несожженными, однако другие языческие погребальные обряды сохранялись до конца XV в. (погребений XVI в. здесь не обнаружено). Одним из таких языческих обрядов было украшение праздничной одежды изделиями из металла.

Сравнительно большая коллекция украшений собрана из женских погребений, в то время как мужская одежда тех времен украшалась только кожаными рем-

нями, иногда окованными бронзовыми пластинками, и кожаными кошельками, от которых сохранились бронзовые оковки и элементы застежек.

Женские украшения разделяются на 4 группы: украшения головы, шеи, груди и рук.

К первой группе относится только одна **диадема**, которую составляют пятиугольные и треугольные бронзовые пластинки. Диадема предназначалась для украшения головного убора и прикреплялась на лобовой его стороне от виска до виска (рис. 104).

На шее женщины носили **ожерелья**, которые составлялись из бронзовых **бубенчиков** (рис. 92 : 9), ромбических (рис. 93 : 1), круглых (рис. 95 : 6), крестообразных (рис. 95 : 1) и других бронзовых **подвесок**, а также желтых, синих и белых стеклянных **бусин**.

Грудь украшалась бронзовыми пластинчатыми и подковообразными **фибулами**.

Подковообразные фибулы по форме концов делятся на 5 групп: фибулы с расширяющимися концами (рис. 95 : 12, 13), с цилиндрическими концами (рис. 95 : 10), с маковидными концами (рис. 95 : 7), с булавообразными концами (рис. 95 : 11).

Подковообразные фибулы в погребениях найдены в области плеча или груди умерших. Использовались для застегивания верхней одежды из толстой ткани.

Для застегивания одежды из более тонкой ткани использовались разные круглые пластинчатые и звездчатые (рис. 95 : 5, 96 : 6) фибулы. Особенно популярны были круглые пластинчатые фибулы с вогнутой средней частью (рис. 92 : 1—4; 97 : 1, 2). В одном погребении их встречается от 1 до 8 единиц.

Из украшений рук найдены пластинчатые **браслеты** (рис. 99 : 6, 7) и **перстни**. Последние делятся на закрытые (рис. 99 : 1, 2) и с заходящими концами (рис. 99 : 3, 4).

Подвески в виде окованных бронзой когтей крупных зверей (рис. 95 : 2, 3) и в виде бронзовых ключей (рис. 92 : 7; 97 : 3, 4) считаются символическими украшениями.

Поясные ремни и матерчатые пояса характерны как для женских, так и для мужских, детских погребений (рис. 101—103). К ремням крепились кожаные и матерчатые **кошельки**, ножи в кожаных ножнах и некоторые другие вещи.

Фрагменты **ткани** сохранились только в непосредственном соприкосновении с бронзовыми украшениями. Микроструктурным исследованием найденной в могильнике Обяляй ткани установлено, что она является льняной и шерстяной.

У всех фрагментов льняной ткани и у одного шерстяной полотняное переплетение 1/1, у остальных шерстяных тканей саржевое переплетение в четыре нитки 2/2.

В нескольких фрагментах сохранились следы краски (темно-красная и желтая). В кошельки помещались не только монеты. В них часто обнаружены и некоторые орудия труда — огнива с кремнем, точильные камни, иглы в игльницах, пряслица, бронзовые ключи и др. В качестве дополнительного погребального инвентаря, т. е. не связанного с одеждой, в мужские погребения клались копыя, широколезвийные топоры, бритвы (рис. 84—91).

Вещевой материал из этих погребений — оружие, орудия труда, металлические украшения, предметы бытового назначения — по формам имеет большое сходство с соответствующим материалом из погребений с трупосожжением XIII—XIV вв. Наблюдаются только некоторые изменения эпохального характера. Такое сходство указывает на преемственность материальной культуры населения Обяляй в тот период.

Судя по упомянутому письму, которое получил историк Т. Нарбут 150 лет назад, в то время в оз. Обяляй были найдены вещи, которые должны были быть близ-

ки вещам из погребений с трупосожжением XIII—XIV вв. Однако в письме не было указано их точное местонахождение. Известно лишь, что они найдены недалеко от берега. Однако озеро имеет свойство зарастать. Берег в то время мог иметь совсем иной характер. Еще иначе он должен был выглядеть в XIV в.

С целью выяснения данных обстоятельств в 1982 г. были проведены палеографические исследования побережья озера. Установлено, что берега были значительно дальше в сторону материка.

Между линией бывшего и нынешнего берегов пролегают мокрые луга шириной в 15 м. Здесь 500 лет тому назад находилась вода.

Дно озера возле берега исследовалось и аквалангом, однако результаты были ничтожны из-за незначительной прозрачности воды.

Если принимать за основу информацию, содержащуюся в упомянутом письме, эти вещи найдены недалеко от берега, место их нахождения целесообразно искать там, где теперь находятся луга, в непосредственной близости к могильнику, к той его части, где обнаружены погребения с трупосожжением XIII—XIV вв.

Предположение оказалось правильным. На мокром лугу на глубине 20 см обнаружена каменная вымостка, соединявшая берег с озером. Это значит, что побережье уже в те времена была влажным. Длина вымостки — около 10 м, ширина — 2—3 м (рис. 55). Она

сложена на пнях, переплетенных обрубленными ветвями деревьев, из 2—5 слоев камней. В сторону озера вымостка опускается и кончается на расстоянии 3 м от линии нынешнего берега.

На расстоянии 10 м от конца вымостки под слоем переплестшихся корней камыша на глубине около 1 м обнаружен слой земли, перемешанный с углем и сажей. Толщина этого слоя — 20—25 см, диаметр — около 5 м. В этом слое обнаружены фрагменты сожженных костей, черепки глиняных сосудов, разнообразные предметы. Это и оружие — обломки мечей, наконечники копий, топоры, и орудия труда — пряслица, шила, ножи, и предметы бытового назначения — огнива, точильные камни, бритвы, весовые гири и др. (рис. 56—63). Самую многочисленную группу вещей составляют металлические украшения — части шейных гривн, браслетов, перстни, пряжки и оковки поясных ремней, бронзовые бубенчики и ключи, стеклянные бусы (рис. 64—79). Все эти вещи абсолютно идентичны вещам, найденным в погребениях с трупосожжением XIII—XIV вв. в могильнике на берегу озера. Это обстоятельство указывает на то, что между находками в озере и погребениями с трупосожжением на берегу имеется определенная связь.

В оз. Обялай обнаружено в общей сложности около 3000 вещей; относятся они к XIII—XIV вв., а часть, возможно, и к XV в. Такую их датировку подтвердил и радиоуглеродный анализ. Обычай трупосожжения в XV в. был вытеснен.

MONETOS

VYTAUTAS ALEKSIEJUNAS

Iki šiol tiek lobiuose, tiek ir kapinyuose dažniausiai aptinkama dviejų tipų (II ir III) pirmųjų lietuviškų kaltinių monetų*. Kitų tipų jų žinoma tik iš kelių lobių ar kapynų. Muziejų rinkiniuose ir privačiose kolekcijose jų rėta (I tipo) arba labai rėta (IV tipo).

Obelių kapinyne aptiktos 6 monetos ar jų nuolaužos. Jos rastos piniginėse arba prie mirusiojo juosmens. Tai rodo, jog šios monetos — įkapės [7, p. 68]. Monetas galima suskirstyti į 2 chronologines grupes. Pirmajai, XIV a. pabaiga—XV a. pradžia datuojamai grupei priklauso I tipo moneta, 3 IV tipo monetos bei Tartu vyskupystės moneta. Antrajai — kelios XVII a. pradžios monetos iš moters kapo Nr. 157. Šios labai sunykusios smulkau nominalo monetos buvo vienintelės įkapės. Iš jų nustatyta viena moneta. Tai Zigmanto III (Vazos) 1627 m. kaldintas lietuviškas grašis [2, p. 215, Nr. 1400].

Išsamiau aptarsime pirmos chronologinės grupės monetas. Vaiko kape Nr. 144 rasta I tipo moneta*. Jos aversė pavaizduotas ietigalis ir

kryžius, reverse — įrašas „ПЕЧАТ“ (pav. 1). Tai XIV a. antrąja puse datuojama lietuviška moneta. Monetos kaldintos gana primityviai, didelio vidutinio svorio. Remiantis Sančių lobio duomenimis, didesnės monetų dalies svoris svyruoja nuo 1,06 iki 1,3 g [8, p. 89]. Manoma, kad jos kaldintos taikantis prie lietuviškų lydinio svorio (iš lydinio padarydavo 100 monetų [3, p. 208]).

Obelių kapinyne aptiktos 3 IV tipo monetos. Vyro kape Nr. 93 rastos 2 monetos. Pirmosios aversė — vytis, jojantis į kairę (heraldiškai), reverse — dvigubas kryžius skyde. Aplink jį yra taškų ornamentas (pav. 2). Moneta sveria 0,362 g. Kartu kape aptiktos monetos aversė yra vytis, jojantis į dešinę (heraldiškai), reverse — dvigubas kryžius skyde su taškų ornamentu aplink (pav. 3). Moneta išlikusi ne visa, sveria 0,223 g. Trečioji rasta moters kape Nr. 105. Jos aversė — vytis, jojantis į kairę (heraldiškai). Taškai aplink vietomis susilieja. Reverse yra dvigubas kryžius skyde, aplink kurį — 2 eilės panašių taškų (pav. 4). Moneta sveria 0,399 g.

IV tipą apibendrinančių išvadų kol kas daryti negalima. Žinomos kelios dešimtys monetų

* Iš dalies remsimės G. Fiodorovo sudaryta lietuviškų monetų klasifikacija. Joje tipai apibūdinami taip: I tipas. Aversas — ietigalis ir kryžius, reversas — įrašas „ПЕЧАТ“. II tipas. Aversas — ietigalis ir kryžius, reversas — „Gedimino stulpai“ („stiebių vartai“). III tipas. Aversas — vytis, reversas — „Gedimino stulpai“. IV tipas. Aversas — vytis, reversas — dvigubas kryžius skyde [10, p. 115].

* Tai antra šio tipo moneta iš kapo. Žinoma dar viena iš Karmėlavos, Kauno raj., kapo Nr. 118.